

DREPTUL LA CAPACITATE JURIDICĂ AL PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI

Studiu comparativ al legislației Republicii Moldova
și standardelor internaționale în domeniu

Chișinău · 2013

CUPRINS

Introducere	3
DREPTUL LA CAPACITATE JURIDICĂ DIN PERSPECTIVA ACTELOR INTERNAȚIONALE ȘI A BUNELOR PRACTICI	4
Convenția ONU privind persoanele cu dizabilități – schimbarea perspectivei asupra dizabilității	4
<i>Modelul social în abordarea dizabilității.</i>	5
<i>Capacitatea juridică din perspectiva articolului 12 al Convenției.</i>	6
<i>Dreptul la capacitate juridică în alte acte internaționale.</i>	7
<i>Recomandările Comitetului ONU pentru drepturile persoanelor cu dizabilități</i>	7
Standardele europene privind dreptul la capacitate juridică	8
<i>Jurisprudența CEDO</i>	8
<i>Recomandările Consiliului Europei</i>	9
<i>Recomandările Comisarului european pentru drepturile omului</i>	10
Practica altor state	10
<i>Ombudsmanul personal (Suedia).</i>	10
<i>Rețelele de suport (Columbia Britanică, Canada).</i>	10
Implementarea articolului 12 al CRPD în legislația națională	11
Concluzii și recomandări	14
ANALIZA CODULUI CIVIL ȘI A CODULUI DE PROCEDURĂ CIVILĂ PRIVIND DREPTUL LA CAPACITATE JURIDICĂ /TUTELA	17
Noțiuni introductive	17
<i>Unele aspecte privind capacitatea juridică în general și capacitatea civilă în particular</i>	17
<i>Componentele capacității juridice civile</i>	18
Reglementări în Codul civil dedicate capacității juridice civile (capacității de folosință și capacității de exercițiu) și tutelei/curateleii	19
<i>Reglementări generale privind capacitatea de folosință și capacitatea de exercițiu</i>	19
<i>Restricții privind capacitatea de folosință</i>	22
<i>Restricții privind capacitatea de exercițiu</i>	24
<i>Tutela și curatele</i>	27
Reglementări în Codul de procedură civilă dedicate capacității juridice	28
Propuneri și recomandări	29
ANALIZA CADRULUI LEGISLATIV DIN DOMENIUL SĂNĂTĂȚII MINTALE ..	30
Introducere	30
Legislația în domeniul sănătății mintale în Republica Moldova	30
Evaluarea legislației prin prisma Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități (CDPD)	31
Concluzii	36
Recomandări	36
SERVICIILE SOCIALE ȘI SUPTUL ÎN LUAREA DECIZIILOR ÎN CAZUL PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI	37
Concluzii și recomandări	40
DREPTUL LA CAPACITATE JURIDICĂ AL PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI MINTALE ÎN ALTE DOMENII ALE LEGISLAȚIEI NAȚIONALE	41
Dreptul electoral	41
Protecția socială	41
Dreptul familiei	41
Legislația privind asociațiile obștești	42
Dreptul la muncă	42
Activitatea poliției și dreptul la capacitate juridică al persoanelor cu dizabilități mintale	42
Concluzii și recomandări	44
Anexă. CONVENȚIA PRIVIND DREPTURILE PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI ȘI PROTOCOLUL OPȚIONAL	45

INTRODUCERE

Prezentul studiu conține analiza comparativă a legislației naționale a Republicii Moldova și a standardelor internaționale în domeniul dreptului la capacitate juridică al persoanelor cu dizabilități.

Dreptul la capacitate juridică a fost recunoscut pentru prima dată de Pactul internațional privind drepturile civile și politice din 16 decembrie 1966, care prevede că „orice om are dreptul de a i se recunoaște pretutindeni personalitatea juridică”.

Dreptul de a lua propriile decizii și dreptul la capacitate juridică al persoanelor cu dizabilități a fost în mod obișnuit neglijat. În special, persoanele cu dizabilități mintale au fost și sunt private de dreptul de a lua decizii care privesc viața lor personală: alegerea locului de trai, organizarea programului zilnic, gestionarea banilor și proprietății, deciderea de a administra sau nu un tratament sau internarea în spital. În mod tradițional, în aceste cazuri s-a aplicat substituirea luării deciziilor de către tutorii lor. Deși la origine, prin instituția tutelei (substituirea luării deciziilor), s-a urmărit protejarea drepturilor persoanei cu dizabilități mintale, în procesul aplicării acesteia s-a ajuns la neglijarea voinței acestor persoane și chiar la abuzuri.

În Republica Moldova, odată cu lipsirea de capacitatea de exercițiu, persoanele pierd posibilitatea de

a-și exercita majoritatea drepturilor fundamentale – dreptul de a-și gestiona singuri proprietatea, dreptul la căsătorie, dreptul de a-și alege locul de trai, dreptul la vot și de a fi ales, dreptul de a decide asupra tratamentului medical și, de asemenea, dreptul de a participa la un proces judiciar echitabil, inclusiv în cazurile care implică drepturile lor.

Dreptul la capacitatea juridică este reglementat în articolul 12 al Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități din 13 decembrie 2006, care prevede că „Persoanele cu dizabilități au dreptul să fie recunoscute oriunde ca persoane cu drepturi în fața legii. Persoanele cu dizabilități beneficiază de aceeași capacitate juridică ca și alte persoane în toate aspectele vieții.”

Prezentul studiu conține o analiză a standardelor internaționale și europene în domeniul capacității juridice și tutelei, comparativ cu legislația națională în domeniu. În acest scop, a fost analizată legislația civilă și procesuală civilă, legislația în domeniul sănătății mintale, precum și cea a familiei, electorală, a muncii și din alte domenii.

În cadrul studiului experții au sugerat o serie de recomandări pentru ajustarea legislației naționale la standardele internaționale actuale.

Centrul de Asistență Juridică pentru Persoane cu Dizabilități este o organizație care are misiunea de a promova și proteja drepturile persoanelor cu dizabilități, de a favoriza incluziunea lor socială și împlinirea spirituală, prin acțiuni de lobby, advocacy și programe de dezvoltare a potențialului lor.

Autori: Vitalie Meșter
Sergiu Baieș
Jana Chihai
Ludmila Ciocan

Coordonator: Ion Cibotărică,
manager de proiect

Această publicație este realizată cu sprijinul financiar al Fundației Soros-Moldova / Programul Egalitate și Participare Civică. Opiniile exprimate în publicație aparțin autorilor și nu reflectă neapărat poziția Fundației.

ISBN 978-9975-80-669-5.

CZU 341.231.14:364.2

D 82

DREPTUL LA CAPACITATE JURIDICĂ DIN PERSPECTIVA ACTELOR INTERNAȚIONALE ȘI A BUNELOR PRACTICI

Vitalie Meșter, expert în drepturile persoanelor cu dizabilități

■ Convenția ONU privind persoanele cu dizabilități – schimbarea perspectivei asupra dizabilității

Articolul 12 al Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități (CRPD) prevede:

1. Statele Părți reafirmă că persoanele cu dizabilități au dreptul să fie recunoscute oriunde ca persoane cu drepturi în fața legii.

2. Statele Părți recunosc că persoanele cu dizabilități beneficiază de aceeași capacitate juridică ca și alte persoane, în toate domeniile vieții.

3. Statele Părți vor lua toate măsurile adecvate pentru a asigura accesul persoanelor cu dizabilități la sprijinul de care ar putea avea nevoie în exercitarea capacității lor juridice.

4. Statele Părți se vor asigura că toate măsurile legate de exercitarea capacității juridice prevăd protecția adecvată și eficientă pentru prevenirea abuzurilor, conform legislației internaționale privind drepturile omului. O astfel de protecție va garanta că măsurile referitoare la exercitarea capacității juridice respectă drepturile, voința și preferințele persoanei, nu prezintă conflict de interese și nu au o influență necorespunzătoare, sunt proporționale și adaptate la situația persoanei, se aplică pentru cea mai scurtă perioadă posibilă și se supun revizuirii periodice de către o autoritate competentă, independentă și imparțială sau de către un organ juridic.

Măsurile de protecție vor fi proporționale cu gradul în care asemenea măsuri afectează drepturile și interesele persoanei.

5. În conformitate cu prevederile acestui articol, Statele Părți vor lua toate măsurile adecvate și eficiente pentru a asigura dreptul egal al persoanelor cu dizabilități de a deține sau moșteni proprietăți, de a-și gestiona propriile venituri și de a avea acces egal la împrumuturi bancare, ipoteci și alte forme de credit financiar și se vor asigura că persoanele cu dizabilități nu sunt deposedate în mod arbitrar de bunurile lor.

Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități a fost ratificată de Republica Moldova prin Legea nr. 166 din 10 iulie 2010. Republica Moldova urmează să întreprindă măsuri pentru implementarea prevederilor Convenției. Potrivit articolului 20 din Legea privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova nr. 595 din 24 septembrie 1999, „Dispozițiile tratatelor internaționale care, după modul formulării, sunt susceptibile de a se aplica în raporturile de drept fără adoptarea de acte normative speciale, au caracter executoriu și sunt direct aplicabile în sistemul juridic și sistemul judiciar ale Republicii Moldova. Pentru realizarea celorlalte dispoziții ale tratatelor, se adoptă acte normative corespunzătoare.”

Articolul 12 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități reafirmă că per-

soanele cu dizabilități au dreptul de a fi recunoscute, oriunde s-ar afla, ca persoane în fața legii. De asemenea, statele părți recunosc faptul că persoanele cu dizabilități se bucură de capacitate juridică, în condiții de egalitate cu ceilalți, în toate domeniile vieții. Statele părți trebuie să ia măsurile adecvate pentru a asigura accesul persoanelor cu dizabilități la sprijinul de care ar putea avea nevoie în exercitarea capacității lor juridice și să asigure, de asemenea, măsuri de protecție adecvate și eficiente pentru prevenirea abuzurilor legate de exercitarea capacității juridice.

S-a afirmat de mai multe ori că, prin impactul său, Convenția aduce o schimbare totală a paradigmei. În acest context, Gerard Quinn menționează că „mesajul profund” al Convenției este că „persoanele cu dizabilități nu sunt „obiecte” ale purtării noastre de grijă, ci „subiecte”, ființe umane care se bucură de drepturile omului în măsură egală cu ceilalți.”¹

Articolul 12 al Convenției „deschide un nou spațiu legal în fața parametrilor obișnuiți ai legislației privind capacitatea juridică, pentru ca ea să devină mai incluzivă față de diversitatea umană și față de modul în care aceștia gândesc sau comunică. Întrebarea nu mai poate fi: are persoana capacitate mintală pentru a-și exercita capacitatea sa juridică? Cu alte cuvinte, capacitatea mintală nu mai poate servi drept înlocuitor al capacității juridice. Din contra, întrebarea este: ce fel de suport are nevoie persoana pentru a-și exercita capacitatea juridică? Aceasta reprezintă o schimbare profundă în legislația privind capacitatea juridică.”²

Prevederile articolului 12 sunt rezultatul unor discuții intense și detaliate la etapa de elaborare

¹ Gerard Quinn, „Personhood & Legal Capacity: Perspectives on the Paradigm Shift of Article 12 CRPD”; sursa: <http://www.inclusionireland.ie/documents/HarvardLegalCapacityqdraft2.doc>

² Michael Bach and Lana Kerzner, A New Paradigm for Protecting Autonomy and the Right to Legal Capacity, October 2010, pag. 58; sursa: <http://www.lco-cdo.org/dizabilities/bach-kerzner.pdf>

a Convenției. În final, a fost realizată înlocuirea mecanismului de „luare a deciziei prin substituție” (substituted decision-making) cu „luare a deciziei prin suport” (supported decision-making), aceasta fiind strâns legată și de alte drepturi ale persoanelor cu dizabilități, prevăzute în Convenție, precum viața independentă, exercitarea autonomiei și libertatea de a face propriile alegeri.³

Modelul social în abordarea dizabilității

Istoric, au existat mai multe modele de abordare a dizabilității. Modelul de caritate a apărut primul, acesta fiind bazat pe milă și compasiune față de persoanele suferinde. Următorul a fost modelul medical, care a predominat la mijlocul secolului al XX-lea. Modelul medical vedea problema în persoana cu dizabilități, în faptul că aceasta avea anumite deficiențe și trebuia tratată. În ultimele decenii în actele internaționale și în politicile statelor s-a conturat modelul social, care afirmă că problema nu este atât în persoană, cât în societate. Scopul este oferirea oportunităților egale, prin înlăturarea diverselor bariere care împiedică participarea deplină și efectivă a persoanelor cu dizabilități în societate, în mod egal, împreună cu ceilalți.

CRPD este bazată pe modelul social al dizabilității, ceea ce distingem din articolul 1: „Persoanele cu dizabilități includ persoanele care au handicap fizic, mintal, intelectual sau senzorial, permanent, care în interacțiune cu alte obstacole pot împiedica participarea lor eficientă la viața socială, în aceeași măsură ca și alți cetățeni.”

Tutela (substituția luării deciziilor) își are originea în modelul de caritate și în cel medical al dizabilității. Mecanismul de suport în luarea deciziilor este bazat pe modelul social al dizabilității.

³ Marianne Schulze, Understanding The UN Convention On The Rights Of Persons with Disabilities, 2009, pag. 60; sursa: http://www.equalityhumanrights.com/uploaded_files/humanrights/unconventionhradizabilities.pdf

Capacitatea juridică din perspectiva articolului 12 al Convenției

Capacitatea juridică este definită ca aptitudinea persoanei fizice sau a persoanei juridice de a participa (în nume propriu sau pentru altul) ca titular de drepturi și obligații la raporturile juridice. Această aptitudine este reglementată diferit în cadrul diferitor ramuri ale sistemului de drept.

Capacitatea juridică este compusă din capacitatea de a avea drepturi (capacitatea de folosință) și capacitatea de a exercita drepturile (capacitatea de exercițiu).

Capacitatea de a-și exercita drepturile este statutul recunoscut al persoanelor care au atins vârsta majoratului, prin încheierea de acte juridice și asumarea obligațiilor juridice. Esențial pentru capacitatea juridică este dreptul de a încheia contracte prin care să fie realizate intențiile referitor la propria persoană sau la proprietate; de a avea și exercita drepturi referitor la viața privată; de a purta răspundere legală pentru propriile acțiuni în temeiul contractelor, cauzării de daune sau încălcării legii penale, adică de a avea și obligații juridice. În funcție de sistemul legal, adulții pot pierde capacitatea juridică, în bază prezumției că nu sunt capabili să ia decizii referitor la îngrijirea personală, sănătate sau administrarea proprietății. Astfel, o anumită formă de tutelă este stabilită pentru protejarea intereselor persoanei și prevenirea cauzării anumitor daune sie sau altor persoane. În consecință, avem de a face cu „luarea deciziei prin substituție” (substituted decision-making), „voința” persoanei fiind înlocuită cu „voința” tutorelui.

Alineatul 1 al articolului 12 prevede: „*Statele Părți reafirmă că persoanele cu dizabilități au dreptul să fie recunoscute oriunde ca persoane cu drepturi în fața legii.*”

Alineatul 1 accentuează importanța recunoașterii personalității juridice pentru orice persoană cu dizabilități, indiferent de gravitatea deficienței. Aceasta se referă inclusiv la faptul că copiii cu dizabilități trebuie să fie înregistrați oficial, să li se

acorde acte de identitate și astfel să li se recunoască capacitatea de a avea drepturi.

Alineatul 2 al articolului 12 stipulează: „*Statele Părți recunosc că persoanele cu dizabilități beneficiază de aceeași capacitate juridică ca și alte persoane, în toate aspectele vieții.*”

Articolul 12 impune modificarea acelor prevederi legislative prin care incapacitatea este egalată cu dizabilitatea. „În anumite jurisdicții, declararea persoanei drept incapabilă se face în baza dizabilității, în temeiul diagnosticului privind prezența unei boli mintale sau a dizabilității intelectuale.”⁴

Articolul 12 al Convenției impune ca astfel de prevederi legislative să fie anulate, și anume prevederile prin care capacitatea juridică este stabilită în funcție de dizabilitatea persoanei, iar persoanele cu dizabilități nu beneficiază de suport (acomodare rezonabilă) pentru exercitarea capacității lor juridice.⁵

Alineatul 3 prevede: „*Statele Părți vor lua măsurile necesare pentru a asigura accesul persoanelor cu dizabilități la asistența de care pot avea nevoie pentru a-și exercita capacitățile juridice.*”

În procesul negocierilor asupra acestui articol al Convenției, organizațiile persoanelor cu dizabilități (International Disability Caucus⁶) au insistat foarte mult pe subiectul „suportului” necesar în exercitarea capacității juridice, pentru a evita apariția unor lacune în implementare care ar diminua dreptul la capacitate juridică și ar face posibilă aplicarea unor forme de tutelă sau substituție a luării deciziilor.⁷

Alineatul 3 nu conține în sine referința la dreptul la „suport în luarea deciziilor”. Acesta prevede

⁴ Bach, Michael. The right to legal capacity under the UN Convention on the rights of persons with disabilities: Key concepts and directions from law reform, IRIS 2009, pag. 5.

⁵ Ibidem, pag. 3.

⁶ <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/idc05.htm>

⁷ Marianne Schulze, Understanding The UN Convention On The Rights Of Persons with Disabilities, 2009, pag. 82.

suportul în luarea deciziilor într-un context mai larg al exercitării capacității juridice. „Astfel, nu vorbim doar de suportul acordat într-un anumit moment care ar ajuta persoanele să ia o decizie concretă. Este vorba de suport într-un context mai larg și pe parcursul unei durate de timp. Implicit, se prezumă că persoana cu dizabilități are anumite „licăriri” de capacitate, care pot fi dezvoltate și susținute.”⁸

Alineatul 4 al articolului 12 conține garanțiile necesare în exercitarea dreptului la capacitate juridică. Trecerea de la tutelă la sistemul de suport în luarea deciziilor va acorda din nou persoanei cu dizabilități dreptul de a lua deciziile care o privesc, însă aceasta nu va elimina toate riscurile de manipulare sau de abuz.

Alineatul 5 conține prevederi exprese referitor la dreptul la autonomia financiară a persoanelor cu dizabilități, enumerând drepturile lor la deținerea sau moștenirea proprietății, controlul propriu al afacerilor financiare, accesul egal la credite bancare, la ipotecă, în măsură egală cu alte persoane.

Dreptul la capacitate juridică în alte acte internaționale

Articolul 12(1) al Convenției se referă la conceptul folosit anterior în articolul 16 al Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice (ICCPR) din 1966, care prevede că „Orice om are dreptul de a i se recunoaște pretutindeni personalitatea juridică.” Este recunoscut faptul că articolul 16 al ICCPR și articolul 12(1) al CRPD se referă la dreptul persoanei de a avea drepturi (la capacitatea de folosință).⁹

De asemenea, înainte de adoptarea CRPD, dreptul la capacitate juridică a fost recunoscut în articolul 15 al Convenției ONU asupra eliminării

⁸ Gerard Quinn, Statement to the Oireachtas Committee on Justice, Defence and Equality, februarie 2012, pag. 5.

⁹ A se vedea: Background conference document prepared by the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, Legal capacity, pag. 3.

rii tuturor formelor de discriminare față de femei din 18 decembrie 1979 (CEDAW), care prevede: „Statele părți recunosc femeia, în materie civilă, ca având capacitate juridică identică cu cea a bărbatului și aceleași posibilități pentru a o exercita.”

Aceste documente recunosc, în special, drepturile egale în ceea ce privește încheierea de contracte și administrare de bunuri și acordă același tratament în toate fazele procedurii judiciare.

Recomandările Comitetului ONU pentru drepturile persoanelor cu dizabilități

Comitetul pentru drepturile persoanelor cu dizabilități este organul de monitorizare al CRPD. Statele părți trebuie să prezinte Comitetului rapoarte periodice privind implementarea Convenției, în conformitate cu articolul 15 al CRPD. Până în prezent, Comitetul a examinat rapoartele câtorva state și a formulat recomandări conclusive pentru acestea.

Totodată, Comitetul lucrează la un Comentariu general la articolul 12 al CRPD, care va conține recomandări specifice privind modul în care prevederile acestui articol urmează a fi implementate. Comentariul general se așteaptă să fie publicat către sfârșitul anului 2013.

În urma examinării rapoartelor prezentate de Spania și Tunisia, care încă aplică sistemul de tutelă, Comitetul și-a exprimat îngrijorarea că: „*nicio măsură nu a fost întreprinsă pentru a înlocui sistemul de substituție a luării deciziilor cu un sistem de suport în exercitarea capacității juridice.*”

Comitetul a recomandat în ambele cazuri: „*revizuirea legislației care prevede stabilirea tutelei și întreprinderea măsurilor pentru elaborarea de legi și politici prin care modelul de substituție a luării deciziilor să fie înlocuit cu modelul de suport în luarea deciziilor, fapt ce ar respecta autonomia persoanei, voința și preferințele acesteia.*”¹⁰

În cazul Ungariei, comentariile Comitetului sunt mult mai specifice. Ungaria a pregătit pro-

¹⁰ <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/Session5.aspx>

iectul unui nou Cod civil care conține un sistem de suport în luarea deciziilor, dar a păstrat și sistemul de tutelă în cazurile persoanelor cu dizabilități severe.

Comitetul totuși rămâne îngrijorat de posibilitatea de a menține un regim modificat al substituirii luării deciziilor în elaborarea noului Cod civil. Comitetul recomandă ca Statul să folosească eficient procesul actual de revizuire a Codului civil și a legilor conexe, pentru a întreprinde pași imediați în vederea înlăturării tutelei pentru trecerea de la substituirea luării deciziilor la suportul în luarea deciziilor, care respectă autonomia, voința și preferințele persoanei și este în deplină concordanță cu articolul 12 al Convenției, inclusiv în ceea ce privește respectarea dreptului persoanei de a da sau a-și retrage personal consimțământul informat la tratament medical, la acces la justiție, la vot, la căsătorie, la muncă și la alegerea locului de reședință.¹¹

Din recomandările adoptate pînă acum se poate observa că articolul 12 al CRPD este interpretat de Comitet în sensul că nu mai este admisă nicio formă de tutelă (substituire a luării deciziilor) care ar merge împotriva voinței sau preferințelor persoanelor în cauză.

■ Standardele europene privind dreptul la capacitate juridică

Jurisprudența CEDO

Jurisprudența recentă a Curții Europene pentru Drepturile Omului conține mai multe condamnări a statelor cu privire la cazuri referitoare la privarea arbitrară de capacitatea de exercițiu: Shtukaturov c. Rusia, Stanev c. Bulgaria, Salontaji-Drobnjak c. Serbia, Kiss c. Ungaria, X și Y c. Croația.

¹¹ Concluding observations of the Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Hungary [Committee on the Rights of Persons with Disabilities: Eight session, 17-28 September 2012] at page 4. Available at: http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CRPD/8thSession/CRPD-C-HUN-CO-1_en.doc

Shtukaturov c. Rusia, decizia CEDO

nr. 44009/05 din 27.03.2008¹²

Reclamantul a fost lipsit de capacitatea juridică prin decizia instanței de judecată, la cererea mamei sale. El nu a fost anunțat oficial despre desfășurarea procesului. Ședința a durat în jur de zece minute, iar decizia adoptată s-a bazat, în special, pe raportul medicului psihiatru, care menționa comportamentul agresiv și antisocial al reclamantului și faptul că el suferă de schizofrenie.

La solicitarea mamei sale, în calitate de tutore, reclamantul a fost internat în spitalul psihiatric. În instituția medicală reclamantului i s-a refuzat orice contact cu lumea exterioară, inclusiv posibilitatea de a se întâlni cu avocatul său. Reclamantul și avocatul său au încercat de mai multe ori să ceară externarea din spital și anularea deciziei prin care a fost declarat incapabil. Cererea însă a fost respinsă pe temeiul că el nu are capacitate de exercițiu și poate depune contestații doar prin intermediul tutorelui.

În decizia adoptată Curtea a constatat încălcarea **articolului 6 §1 (dreptul la un proces echitabil)** al Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, aprobată la 4 noiembrie 1950, prin faptul că aplicantului nu i s-a oferit posibilitatea să participe la ședința de judecată, iar decizia instanței s-a bazat doar pe concluziile expertizei psihiatrice. De asemenea, reclamantul a fost lipsit de posibilitatea de a ataca decizia respectivă a instanței de judecată.

Curtea constată că a fost încălcat grav **articolul 8 (dreptul la respectarea vieții private)** al Convenției, prin faptul că reclamantul a devenit pe deplin dependent de tutorele său în aproape toate domeniile vieții și pentru o perioadă nedefinită. „Legislația Federației Ruse face distincție doar între capacitate deplină și incapacitate deplină a persoanelor cu dizabilități mintale. Nu este admisă nicio situație intermediară.” Curtea amintește de Recomandarea 4. (99) a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei care solicită ca legislația să fie mai flexibilă și să ofere soluții adaptate pentru fiecare caz individual. Curtea a concluzionat că „intervenția în viața privată a persoanei nu a fost deloc proporțională cu interesul guvernului Federației Ruse de a proteja interesele și sănătatea persoanelor, încălcând articolul 8”. Conform legislației Federației Ruse, fiind declarat incapabil, reclamantul nu poate să se angajeze în serviciu, să se căsătorească, să călătorească, să adere la asociații, să vîndă și să cumpere proprietăți.

Curtea a semnalat încălcarea **articolului 5** al Convenției europene pentru drepturile omului (**dreptul la**

¹² <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-85611>

libertate și siguranță) prin aceea că deținerea reclamantului în spitalul psihiatric a fost bazată doar pe statutul său legal (de persoană incapabilă), și nu a fost sprijinită de alte documente medicale care ar justifica necesitatea acesteia. Aflarea în spital era considerată „voluntară” conform legislației ruse și se facea fără implicarea instanței de judecată. De asemenea, legislația nu prevede nicio posibilitate pentru reclamant de a contesta internarea sa în spital.

Stanev c. Bulgaria,

decizi nr. 36760/06 din 17.01.2012¹³

Reclamantul a fost declarat parțial incapabil, pe baza faptului că suferea de schizofrenie. Fără voința sa, a fost plasat sub tutelă parțială și a fost internat într-o instituție de îngrijire socială de stat. Reclamantul și avocatul său au făcut mai multe solicitări către procuror și administrația publică locală cu scopul de a fi inițiate procedurile de anulare a tutelei, însă acestea au fost refuzate. De asemenea, tutorele a refuzat să inițieze astfel de acțiuni, considerînd că instituția socială este cel mai potrivit loc de trai pentru reclamant, acesta neavînd mijloace pentru existența independentă.

Curtea a constatat încălcarea **articolului 6** al Convenției europene pentru drepturile omului pe motiv că reclamantul nu ar fi putut, fără intermedierea tutorelui sau a uneia dintre persoanele arătate în articolul 277 din Codul de procedură civilă bulgar, să demareze procedurile necesare în vederea redobîndirii capacității sale juridice.

Curtea menționează faptul că într-un studiu efectuat în 20 de state membre ale Consiliului Europei, 18 legislații naționale prevăd accesul direct la justiție pentru persoanele declarate parțial incapabile și care doresc să-și recapete capacitatea juridică. În 17 dintre aceste state, accesul la justiție este asigurat chiar și persoanelor care au fost declarate în mod total incapabile. În plus, Curtea subliniază importanța acordată în zilele noastre instrumentelor internaționale de protecție a persoanelor cu dizabilități mintale, în particular, Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, în sensul acordării unei autonomii juridice cît mai mari posibile. „Articolul 6 §1 din Convenția europeană privind drepturile omului trebuie interpretat ca garantînd, în principiu, tuturor persoanelor declarate incapabile, cum este cazul dlui Stanev, un acces direct la justiție în vederea restabilirii capacității juridice, motiv pentru care, în cauza de față, prevederile acestui articol au fost încălcate.”

Curtea a constatat, de asemenea, mai multe încălcări ale **articolului 5 (dreptul la libertate și sigu-**

¹³ <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-108690>

ranță): §1 – prin faptul că reclamantul, fără consimțământul său, a fost plasat în instituția socială, și §4 – legislația nu prevede nicio posibilitate de a contesta legalitatea plasării sale în instituție decît la inițiativa tutorelui său.

De asemenea, a fost încălcat **articolul 3 al Convenției (interzicerea torturii)**, reclamantul timp de șapte ani aflîndu-se în condiții care au fost clasificate, drept inumane și degradante: alimentația era insuficientă și de proastă calitate; iarna clădirea era slab încălzită, motiv pentru care reclamantul era nevoit să doarmă îmbrăcat cu paltonul; acesta putea să facă duș doar o dată pe săptămînă într-o baie insalubră; toaletele erau într-o stare deplorabilă și accesul la ele prezenta pericol.

Recomandările Consiliului Europei

Recomandarea nr. 4 (99) din 23 februarie 1999 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei „Cu privire la principiile privind protecția juridică a adulților incapabili”¹⁴, la care a făcut de mai multe ori referire în deciziile sale Curtea Europeană pentru Drepturile Omului, prevede o serie de principii care se recomandă a fi respectate în legislația națională:

- existența în legislație a unor **alternative** la tutelă și lipsirea de capacitatea juridică (principiul 2 – principiul flexibilității reglementării juridice);
- măsurile de protecție trebuie să fie **proporționale** circumstanțelor și necesităților persoanei, astfel încît drepturile persoanei să fie limitate în măsură cît mai mică și doar dacă aceasta este necesar (principiul 6 – principiul proporționalității);
- **păstrarea maxim posibilă a capacității juridice a persoanei**: măsurile de protecție nu trebuie să ducă în mod automat la lipsirea completă de capacitate juridică, precum și la limitarea automată a anumitor drepturi, cum ar fi dreptul la vot, dreptul de a consimți sau refuza tratamentul medical etc.

¹⁴ <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=536854&SecMode=1&DocId=396848&Usage=2>

(principiul 3 – principiul păstrării maxime a capacității juridice);

- măsurile de protecție trebuie să fie limitate în timp și să prevadă posibilitatea de a fi revizuite și contestate de persoană (principiul 14).

Recomandările Comisarului european pentru drepturile omului

Documentul tematic publicat de Comisarul pentru drepturile omului la 20 februarie 2012 enumeră câțiva pași care trebuie întreprinși pentru a aduce în concordanță legislația națională cu CRPD¹⁵:

- mecanismele care prevăd lipsirea completă de capacitate juridică și tutela „totală” trebuie anulate și trebuie recunoscut că persoanele cu dizabilități de asemenea au capacitate juridică. Dizabilitatea psihosocială sau intelectuală nu trebuie să fie un motiv de a lipsi persoana de prezumția capacității juridice;
- trebuie revizuită legislația care discriminează persoanele cu dizabilități prin faptul că îi lipsește de alte drepturi ale omului, ca o consecință automată a lipșirii de capacitate de exercițiu: dreptul la un proces echitabil, dreptul la vot sau la proprietate;
- autoritățile publice, instanțele de judecată, serviciile de sănătate, serviciile sociale trebuie să devină mult mai accesibile persoanelor cu dizabilități pentru a le oferi suportul maxim posibil în exercitarea capacității lor juridice. „Adaptarea rezonabilă” a acestora este o cerință minimă ce trebuie respectată;
- este necesar de a face procedurile de încheiere a actelor juridice mai accesibile pentru persoanele cu dizabilități. Totodată, trebuie dezvoltat un sistem adecvat de suport pentru exercitarea liberă și eficientă a capacității juridice de către persoanele cu dizabilități.

¹⁵ High Commissioner for Human Rights in the Council of Europe, Who gets to decide? right to legal capacity for persons with intellectual and psychosocial disabilities, Strasbourg, 20 February 2012 pag. 12. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1908555>

■ Practica altor state

În calitate de bune practici internaționale în oferirea sistemului de suport pentru persoanele cu dizabilități sunt prezentate legislația Suediei și cea a Columbiei Britanice (Canada).

Ombudsmanul personal (Suedia)¹⁶

Sistemul ombudsmanului personal a fost dezvoltat ca răspuns la recunoașterea faptului că sistemul actual al capacității juridice nu corespunde necesităților multor persoane cu dizabilități psihosociale, acestea fiind împinse de la o autoritate la alta și neavînd posibilitatea de a-și exercita drepturile. A început ca un proiect-pilot, dar, datorită rezultatelor remarcabile obținute, a fost extins în întreaga țară. În prezent 300 de ombudsmani personali deservesc 6-7 mii de persoane cu dizabilități psihosociale din Suedia.

Ombudsmanul personal lucrează doar pentru persoana cu dizabilități, nu are obligații față de serviciile de sănătate, sociale sau autoritățile publice. Ombudsmanul personal se implică doar atunci când este solicitat de către beneficiar. La baza relației este încrederea personală pe care o are beneficiarul în ombudsmanul său personal. Poate lua destul de mult timp pînă cînd aceasta se stabilește și beneficiarul indică domeniile în care are nevoie de suport. Un specific al sistemului este că aprobarea ombudsmanului personal nu necesită o procedură aparte, ci este de ajuns doar acordul beneficiarului.

Rețelele de suport (Columbia Britanică, Canada)¹⁷

Experiența Columbiei Britanice constă în funcționarea *Representation Agreement Act* care stabilește un mecanism ce permite adulților să stabilească în prealabil cum trebuie să fie luate deciziile

¹⁶ <http://www.po-skane.org/ombudsman-for-psychiatric-patients-30.php>

¹⁷ http://www.bclaws.ca/EPLibraries/bclaws_new/document/ID/freeside/00_96405_01

atunci cînd vor ajunge eventual în situația în care, conform legii naționale, nu vor avea capacitatea să ia decizii fără suportul altor persoane. Astfel, poate fi în prealabil autorizată o altă persoană care să-i ofere suportul în adoptarea deciziilor în anumite domenii (de exemplu, managementul financiar, sănătate etc.).

Un adult poate numi unul sau mai mulți reprezentanți, identificînd pentru fiecare dintre ei un domeniu în care pot lua decizii, sau mai mulți pentru același domeniu. Persoana poate prevedea, în Acordul de reprezentare, fie că reprezentantul îl va ajuta să ia decizii, fie că reprezentantul va lua deciziile în locul său.

Deciziile se pot referi la următoarele domenii:

- îngrijirea personală;
- management obișnuit al afacerilor financiare, incluzînd plata facturilor, recepționarea pensiei sau altor venituri, procurarea produselor, achitarea chiriei etc.;
- decizii legate de serviciile de sănătate;
- decizii legate de serviciile juridice etc.

■ Implementarea articolului 12 al CRPD în legislația națională

În prezent se discută intens referitor la extinderea aplicării articolului 12 al CRPD, modul în care trebuie interpretate și implementate prevederile acestuia în legislația națională. În general, există două poziții principale.

Poziția International Disability Alliance (IDA)

International Disability Alliance (IDA) este un for din care fac parte mai multe organizații internaționale și regionale ale persoanelor cu dizabilități, printre care *World Network of Users and Survivors of Psychiatry* (Rețeaua Internațională a Utilizatorilor și Supraviețuitorilor Psihiatriei), *Disabled People International*, *The World Blind Union* (Uniunea Internațională a Orbilor), *World Federation of the Deaf* (Federația Internațională a Surzilor) etc.

IDA, prin intermediul organizațiilor membre, a participat activ la elaborarea textului UN CRPD. IDA și-a expus de mai multe ori poziția în legătură cu interpretarea articolului 12 al CRPD.¹⁸ Aceasta poate fi rezumată în felul următor:

a) termenul „capacitate juridică”, folosit în Convenție, semnifică atât capacitatea de a avea drepturi, cât și capacitatea de a le exercita (punctele 1-2);

b) dreptul la capacitatea juridică se aplică *tuturor persoanelor*, inclusiv persoanelor cu dizabilități, indiferent de tipul sau severitatea dizabilității (punctul 3);

c) persoanele cu dizabilități au dreptul la *suport și adaptare rezonabilă* în exercitarea capacității juridice. Suportul semnifică dezvoltarea relațiilor și modalităților de conlucrare, posibilităților de comunicare bazate pe un angajament de respect față de voința persoanei cu dizabilități (punctul 4);

d) suportul oferit *nu poate restricționa drepturile și voința persoanei* prin a o obliga să acționeze într-un mod anume. „Persoanei ce beneficiază de suport nu-i poate fi interzis să facă ceva ce, de altfel, i-ar fi fost permis să facă în exercitarea autonomiei personale” (punctul 6);

e) persoanele cu dizabilități au corespunzător și *îndatorirea de a-și respecta obligațiile*. „Persoanele cu dizabilități psihosociale au aceeași capacitate juridică ca și ceilalți *de a fi recunoscute responsabile pentru încălcări de lege în procedură civilă, penală sau oricare alta*, și de a li se oferi tot suportul necesar pentru a le asigura accesul la justiție și condiții de detenție care le respectă drepturile și demnitatea umană. Pedepsa cu moartea și alte măsuri aspre similare, trebuie abolite pentru a asigura un tratament uman pentru toți.” (punctul 20).

Conform acestei opinii, articolul 12 al CRPD nu permite sub *nicio formă* limitarea capacității juridice a persoanei cu dizabilități. În toate situații-

¹⁸ http://www.internationaldisabilityalliance.org/sites/disalliance.e-presentaciones.net/files/public/files/Article_12_Principles_Final.doc

ile trebuie respectată autonomia persoanei, voința și preferințele ei, inclusiv dreptul persoanei de a lua decizii greșite („demnitatea de a risca”). Toate acestea trebuie neapărat să fie însoțite de un sistem adecvat de suport în luarea deciziilor pentru persoanele cu dizabilități.

Poziția lui M. Bach și L. Kerzner

Opinia a fost expusă în cadrul unei lucrări publicate de Michael Bach și Lana Kerzner.¹⁹

Vom prezenta un rezumat al acestei poziții.

a) „Dizabilitatea”, așa cum e definită de UN CRPD, și „incapacitatea” nu sunt termeni echivalenți.

Acestea operează la diferite niveluri analitice. O persoană cu dizabilități poate fi considerată „incapabilă” în anumite privințe, dar nu neapărat. O persoană fără dizabilități poate fi considerată temporar incapabilă și să necesite protecție în anumite perioade de timp. Articolul 1 al UN CRPD indică că persoanele cu dizabilități sunt „acele persoane care au deficiențe fizice, mintale, intelectuale sau senzoriale de durată, deficiențe care, în interacțiunile cu diverse obstacole, pot îngreuna participarea deplină și efectivă a persoanelor în societate, în condiții de egalitate cu ceilalți”. Prin deficiențe „de durată” în practica Organizației Mondiale a Sănătății se înțelege o perioadă mai mare de un an.

Pe de altă parte, *incapacitatea* este un termen care are o semnificație distinctă de *dizabilitate*. Incapacitatea sau capacitatea diminuată este o metodă de apărare în dreptul contractual, în cazul încălcării prevederilor contractului. În dreptul medical este un temei pentru a determina dacă persoana poate să-și exprime consimțământul pentru deciziile legate de sănătate. În dreptul penal, este baza pentru a determina dacă persoana poate purta răspundere penală pentru acțiunile sale.

În consecință, un temei în baza căruia persoanele fără dizabilități se bucură de capacitate juridi-

¹⁹ Michael Bach and Lana Kerzner, A New Paradigm for Protecting Autonomy and the Right to Legal Capacity, October 2010. Document pregătit pentru Law Commission of Ontario.

că este tocmai dreptul lor de a invoca incapacitatea, ca o situație temporară sau permanentă, ca apărare în dreptul contractual, în cazul aducerii de daune și în dreptul penal. „Ar fi dificil de a demonstra că acest drept de a invoca incapacitatea constituie o încălcare a articolului 12 al UN CRPD.”²⁰

b) Capacitatea de luare a deciziilor (*Decision-making Capability*)

Este un concept-cheie pe care M. Bach propune să fie utilizat în locul conceptului tradițional de incapacitate mintală.

În opinia lui M. Bach, în temeiul UN CRPD este necesar ca orice apreciere a incapacității persoanei să nu fie bazată pe *statut* (existența dizabilității) sau cât de *rezonabile* sunt acțiunile persoanei. De asemenea, trebuie recunoscută interdependența oamenilor în procesul de luare a deciziilor, care este mai vizibilă în cazul persoanelor în vârstă și a persoanelor cu dizabilități. Aceste grupuri au nevoie de suport din partea altora pentru ca să comunice, să-și exprime, să înțeleagă informația și să fie reprezentate de către terți. Ei nu pot sau nu doresc să facă aceste acțiuni de sine stătător.²¹

Deși există mai multe teste pentru a aprecia capacitatea mintală, acestea se aseamănă prin faptul că includ două componente de bază: abilitatea de a *înțelege* informația relevantă și abilitatea de a *aprecia* consecințele rezonabil posibile (*understand and appreciate test*).²²

Michael Bach propune ca capacitatea juridică a unei persoane sau, mai bine zis, gradul de suport de care acesta are nevoie pentru exercitarea capacității sale juridice să fie apreciat în funcție de capacitatea de luare a deciziilor.

Capacitatea de luare a deciziilor este compusă din **trei componente** de bază²³:

²⁰ Bach, Michael. The right to legal capacity under the UN Convention on the rights of persons with disabilities: Key concepts and directions from law reform, IRIS 2009.

²¹ Michael Bach and Lana Kerzner, A New Paradigm for Protecting Autonomy and the Right to Legal Capacity, October 2010, pag. 90.

²² Ibidem, pag. 48.

²³ Ibidem, pag. 71.

- abilitățile de luare a deciziilor – persoana înțelege informația relevantă și poate aprecia natura și consecințele posibil rezonabile ale deciziei sale;
- suportul necesar în luarea deciziilor; și
- adaptarea rezonabilă din partea terților în procesul de luare a deciziilor.

Persoanele cu dizabilități au dreptul să se bucure de capacitate juridică în măsură egală cu ceilalți, în toate aspectele vieții. „Ca și pentru toți ceilalți, capacitatea juridică poate fi limitată atunci când persoanei îi lipsește capacitatea corespunzătoare de luare a deciziilor. Capacitatea de luare a deciziilor nu poate fi bazată pe statutul de persoană cu dizabilități. Responsabilitatea persoanei poate fi limitată dacă persoanei i-a lipsit capacitatea convenită de luare a deciziilor când a întreprins acțiuni ce ulterior au devenit obiectul unor proceduri civile sau penale.”²⁴

c) Criterii pentru aprecierea dacă o persoană poate avea capacitate juridică

În mod tradițional, pentru a aprecia dacă individul este o persoană este utilizat testul capacității mintale și testul abilității de a înțelege și a aprecia. Michael Bach evidențiază două criterii care, în opinia lui, ar trebui folosite pentru a aprecia personalitatea juridică (*personhood*):

1. Exprimarea voinței sau intenției persoanei

Exprimarea voinței/intenției este considerată un element necesar pentru a încheia o convenție juridică.

Intenția este o dorința exprimată, un obiectiv sau un plan care a fost comunicat. Intenția este o finalitate spre care se îndreaptă acțiunile noastre. Multe persoane cu dizabilități intelectuale pot să nu fie în stare să comunice sau să formuleze intenția ca o „finalitate” spre care se îndreaptă acțiunile lor sau acestea pot să nu fie evidente pentru alții. Totuși, ceea ce poate fi evident este voința persoanei de a trăi, de a evita durerea, de a căuta plăcere, siguranță etc.

²⁴ Ibidem.

Voința în acest sens este o facultate a minții care se evidențiază prin o serie de alegeri pe care persoana le face. Expresia voinței este o decizie de a trăi, a căuta plăcerea, a evita durerea etc. Lista de opțiuni poate fi extrem de limitată, totuși, ea poate crește cu experiența și poate fi identificată și descrisă de către alții care cunosc persoana în-deaproape, trecutul ei și modul de a trăi și de a comunica cu alții. Unii pot spune că acțiunile persoanei (mișcările, sunetele, lucrurile care le spune sau le face) sunt iraționale sau lipsite de sens, dar alții care cunosc persoana bine pot să afirme că comportamentul ei exprimă o anumită „intenție” sau „voință”.²⁵

2. Identitatea personală (*personal identity*)

„Exprimarea voinței și intenției, totuși, poate să nu fie suficientă pentru anumiți subiecți în recunoașterea abilității de luare a deciziilor de către o persoană cu dizabilități mintale semnificative. Aceștia pot să nu fie convinși că intenția/voința persoanei exprimată într-o anumită situație sau într-un anumit moment dat poate fi suficient de demnă de încredere în timp, astfel încât să formeze baza unui raport juridic, cum ar fi un contract.”²⁶ Este necesar ca această voință/intenție să aibă stabilitate și să corespundă „identității” persoanei.

Criteriul „identității personale” a fost formulat pentru prima dată de John Locke în secolul al XVII-lea. „Ceea ce ne atribuie nouă personalitate este faptul că cineva poate răspunde la întrebarea „Cine ești tu?”, „Cine este ea?”, printr-o descriere coerentă a istoriei vieții care dă sens tuturor transformărilor, renunțărilor, schimbărilor de direcție și discontinuităților, îmbolnăvirilor și vindecărilor care formează viața unei persoane... Această coerență în viața mea particulară și unică face „rezonabile” deciziile mele, și nu anumite standarde abstracte despre o „persoană rezonabilă”. Chiar dacă eu am nevoie de asistență substanțială din partea altora de a lua și a duce la îndeplinire deci-

²⁵ Ibidem, pag. 61-62.

²⁶ Ibidem.

ziile, intențiile sau voința mea inspiră și motivează pe cei care mă cunosc suficient de bine.”²⁷

d) *Mecanismul de suport adaptat necesităților persoanei*

M. Bach propune de a stabili un *mecanism care să fie constituit din trei „statute”*, în baza aprecierii capacității persoanei de a lua decizii. Aceste statute sunt create pentru a oferi un sistem adecvat de suport persoanei, astfel ca ea sa-și poată exercita cât mai eficient capacitatea juridică.²⁸

1. **Luarea deciziilor independentă.** Se aplică atunci când persoana este capabilă (de sine stătător sau cu suportul altei persoane) să înțeleagă informația relevantă luării deciziei și să aprecieze (de sine stătător sau cu suportul altei persoane) consecințele rezonabil previzibile ale deciziei sale.

2. **Luarea deciziilor cu suport.** Este aplicată pentru acele persoane care nu îndeplinesc condițiile pentru statutul precedent, dar „acționează în așa mod încât cel puțin o persoană poate face legătură dintre acțiunile ei și voința/intenția sa, corespunzătoare identității persoanei și poate întreprinde acțiuni pentru realizarea voinței/intenției, respectând „demnitatea persoanei de a risca”.

3. **Luarea deciziilor facilitată.** Este aplicată pentru persoanele care nu îndeplinesc condițiile pentru statutul 1 și 2. O persoană poate fi în statutul 3 pentru un domeniu sau mai multe. Facilitatorul poate fi numit de către un tribunal administrativ (instanța de judecată) sau personal de către subiect printr-o directivă prealabilă.

Pentru a garanta că toate persoanele se bucură de capacitatea juridică, este necesar a aproba un nou principiu al „prezumției capacității juridice”.

■ **Concluzii și recomandări**

Reforma legislației Republicii Moldova în ceea ce privește capacitatea juridică este absolut necesară pentru a asigura conformitatea cu articolul 12

din CRPD. Pentru a garanta dreptul la capacitate juridică al persoanelor cu dizabilități din Republica Moldova, se propune ca următoarele elemente să fie incluse în noua legislație.

1. **Trebuie utilizată abordarea funcțională în evaluarea capacității.**

Reformarea legislației ar trebui să prevadă că este evaluată capacitatea funcțională a unei persoane, adică doar în acele domenii în care persoanele au nevoie de asistență.

Există 3 abordări principale utilizate în evaluarea capacității juridice.²⁹

- Abordarea bazată pe *statutul* persoanei, pornește de la premisa că o persoană nu are capacitate juridică dacă posedă un anumit statut, de exemplu, este persoană cu dizabilități intelectuale. În legislația anumitor state este suficient ca o persoană să aibă dizabilități pentru a o lipsi de capacitatea juridică și de a institui asupra ei tutela din partea unei alte persoane. Conform abordării bazate pe statut, o persoană fie are capacitate juridică deplină, fie nu are deloc capacitate juridică.
- Abordarea bazată pe *rezultate*, este întemeiată pe opinia că în cazul în care o persoană ia o decizie greșită sau o serie de decizii greșite, aceasta trebuie să fie lipsită de dreptul de a mai lua decizii pe viitor. Această abordare este deja învechită, deoarece este recunoscut că „toți avem dreptul de a face propriile greșeli” și este injust de a stabili un plafon mai ridicat pentru persoanele cu dizabilități în ceea ce privește capacitatea de luare a deciziilor.
- Abordarea bazată pe *funcționalitate*, privește capacitatea juridică în dependență de scopul urmărit. O persoană poate să nu fie în stare să ia o decizie de natură financiară, dar să fie pe deplin aptă să ia o decizie privitor la o situație ce privește viața privată. Abordarea

²⁹ Submission on Legal Capacity the Oireachtas Committee on Justice, Defence & Equality. Centre on Disability Law and Policy NUI Galway Ireland, pag.10.

bazată pe funcționalitate respinge abordarea bazată pe statut și cea pe rezultate. Această abordare prezumă că o persoană are capacitate pînă la proba contrarie și prevede oferirea suportului necesar pentru exercitarea capacității juridice.

În mod obișnuit, pentru aprecierea capacității unei persoane este utilizat testul capacității mintale, în care este folosită fie abordarea bazată pe *statut*, fie cea bazată pe *rezultat*. De exemplu, conform articolului 29 al Codului civil al Republicii Moldova, temei pentru declararea incapacității persoanei fizice constituie tulburarea psihică **cauzată de bolile mintale** sau de deficiențele mintale, din cauza cărora aceasta nu poate **conștientiza** sau **dirija** acțiunile sale.³⁰ Abordarea actuală trebuie înlocuită cu un sistem de evaluare funcțională a capacității persoanei.

2. **Noua legislație ar trebui să conțină o varietate de mecanisme care să permită furnizarea de sprijin necesar pentru exercitarea capacității juridice.**

a) **Directivele prealabile**

O directivă prealabilă stabilește modul în care o persoană dorește să se acționeze sau să nu se acționeze în cazul în care ea ar avea probleme de sănătate mintală și ar fi în imposibilitatea de a lua decizii în legătură cu tratamentul ori în alte domenii. Instrucțiunile explicite ale persoanei sunt adresate pentru viitor, atunci când ea va fi în imposibilitatea de a-și da consimțământul. Directivele prealabile vor permite să se asigure că drepturile persoanelor fizice, „voința și preferințele” ei, sunt cunoscute înaintea acelor situații când aceasta nu va fi în măsură să le exprime. Ele vor permite să se evite situațiile de conflict în interpretarea „voinței” persoanei sau substituirea luării deciziilor, în condițiile în care persoana a făcut deja cunoscută voința sa ori a numit o persoană care ar dori să o reprezinte în situații specifice. Există numeroase exemple de directive

³⁰ Comentariul la Codul civil al Republicii Moldova. Partea 1, pag. 245.

prealabile care pot fi utilizate în legătură cu orice aspect de luare a deciziilor: decizii medicale, decizii cu caracter personal (inclusiv unde și cu cine să trăiască), decizii financiare.

b) **Sprijinul în luarea deciziilor**

Legea trebuie să recunoască mai întâi dreptul persoanelor cu dizabilități mintale să caute sprijin din partea altora în luarea deciziilor, precum și în comunicare. Pentru deciziile simple, asistent ar putea fi orice persoană, aprobată în prealabil de către persoana care are nevoie de sprijin. Pentru decizii importante, care ar putea implica efecte negative serioase pentru persoană, asistentul ar trebui să fie aprobat de către instanța de judecată și un registru al asistenților ar trebui să fie disponibil în acest sens.

Legislația ar trebui să recunoască, de asemenea, necesitatea unei serii de sisteme pentru acordarea sprijinului în luarea de decizii. „Ce înseamnă noțiunea de „suport”, în termeni practici? Trei scenarii diferite ar putea fi păstrate în minte. În primul rând, este cazul relativ simplu când cineva care are în mod evident capacitatea de a forma propria voință și preferințe, dar care poate necesita într-o anumită măsură asistență în luarea deciziilor. În al doilea rând, poate exista cineva care are în mod similar capacitatea de a-și forma voința și preferințele, dar care ar putea avea dificultăți în a le comunica. Aici sarcina persoanei de suport este în a distinge voința și preferințele și a le exprima în locul persoanei cu dizabilități. În al treilea rând, este cazul unei persoane care, la toate încercările din exterior, nu își poate forma propria voință sau preferințe (probabil, din cauza deceniilor de izolare într-o instituție). Aici rolul asistentului poate lua forma atribuirii anumei „voințe” sau „preferințe” persoanei (avînd în vedere trecutul, cultura și alte circumstanțe de fond), precum și încadrarea acesteia într-o rețea din comunitate cu conexiuni sociale. Acest lucru poate fi considerat ca substituție a luării deciziilor (tutelă), dar nu în sensul din trecut. În temeiul articolului 12, este o obligație de a lucra în mod

²⁷ Ibidem.

²⁸ Ibidem, pag. 162.

activ pentru a declașa în timp „voința” și „preferințele” persoanei.³¹

c) Co-decizia și facilitarea luării deciziilor

Ca o ultimă soluție, atunci când toate celelalte mecanisme de sprijin mai puțin restrictive nu au reușit să rezolve o situație anume, noua legislație ar trebui să evidențieze împrejurările în care substituirea luării deciziilor ar putea fi aplicată. Tipurile de substituire de luare a deciziilor, care ar fi în conformitate cu Convenția ONU, sunt adesea denumite *co-decizie* sau *facilitarea luării deciziilor*. Facilitatorul sau co-decidentul trebuie să ia decizia care vine cel mai aproape de „voința și preferințele” persoanei și să contribuie activ la dezvoltarea viitoare la aceasta a capacității decizionale, cât de limitată nu ar părea persoana la prima impresie.

3. **Garanții.** În conformitate cu articolul 12.4 din CRPD, trebuie să fie stabilite un set de măsuri de protecție (garanții) pentru a proteja și respecta integritatea tuturor aspectelor de luare a deciziilor și drepturile persoanelor cu dizabilități:

- în acest scop este necesar ca legea să prevadă dreptul persoanelor cu dizabilități de a lua decizii cu ajutorul suportului din partea altor persoane. De asemenea, legea trebuie să menționeze obligațiile de bază ale persoanelor de sprijin și ale facilitatorilor;

- este necesară constituirea unei autorități naționale care ar monitoriza activitatea persoanelor de sprijin și a facilitatorilor. Aceasta ar fi, de asemenea, obligația de a acționa ca un facilitator sau un monitor de ultimă instanță. Autoritatea va furniza informații și asistență pentru persoanele cu dizabilități, suporteri, facilitatori și părți terțe, având și un sistem de înregistrare a acordurilor de reprezentare, a monitorilor și facilitatorilor;
- instanța de judecată trebuie să aibă autoritatea de a soluționa problemele legate de funcționarea sistemului de suport și divergențele apărute;
- monitorii ar putea fi numiți pentru a proteja dreptul la luarea deciziilor al adulților în cazul în care o persoană de sprijin sau facilitatorul este implicat. Monitorii ar trebui să se asigure că persoana de suport sau facilitatorul își îndeplinesc toate atribuțiile legale așteptate de la ei, mai ales în situații în care se iau decizii importante pentru persoană;
- persoanelor cu dizabilități care beneficiază de suport în luarea deciziilor ar trebui să le fie asigurat accesul la servicii de consiliere juridică în cazul în care se află în imposibilitatea de a plăti aceste servicii.

ANALIZA CODULUI CIVIL ȘI A CODULUI DE PROCEDURĂ CIVILĂ PRIVIND DREPTUL LA CAPACITATE JURIDICĂ /TUTELA

Sergiu Baieș, expert în legislația civilă

■ Noțiuni introductive

Unele aspecte privind capacitatea juridică în general și capacitatea civilă în particular

În ultima perioadă tot mai frecvent societatea pune în dezbatere probleme ce țin de egalitatea în drepturi a tuturor persoanelor. Desigur, problema nu este una nouă, și în plan normativ ea a avut reflecții în acte normative ca Declarația universală a dreptului omului, care proclamă în articolul 1: „*Toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi*”, iar în articolul 6 prevede că „*Toți oamenii sunt egali în fața legii și au, fără nicio deosebire, dreptul la o egală protecție a legii*”. La fel, Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice prevede expres în articolul 3 că „*Statele părți la prezentul pact se angajează să asigure dreptul egal al bărbaților și al femeilor de a se bucura de toate drepturile civile și politice enunțate în prezentul Pact*”. În articolul 26 al aceluiași Pact se prevede: „*Toate persoanele sunt egale în fața legii și au, fără discriminare, dreptul la o ocrotire egală din partea legii, în această privință legea trebuie să interzică orice discriminare și să garanteze tuturor persoanelor o ocrotire egală și eficace contra oricărei discriminări, în special de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie, origine națională sau socială, avere, naștere sau întemeiată pe orice altă împre-*

jurare”. Prevederi asemănătoare întâlnim și în alte acte normative internaționale.

Referitor la persoanele cu dizabilități, Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități este un act normativ internațional de bază, în care un loc central îl ocupă articolul 12 ce se referă la egalitatea în drepturi a acestor persoane. Convenția a fost ratificată de Republica Moldova prin Legea nr. 166 din 10 iulie 2010.

În ceea ce urmează vom supune analizei prevederile Codului civil ce se referă la capacitatea civilă, ținând cont de dispoziția articolului 12 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități. Pornind de la faptul că articolul 12 din Convenție folosește termenul de capacitate juridică, este necesar, mai întâi de toate, să ne oprim la coraportul dintre noțiunile *capacitate juridică* și *capacitate civilă*, care, la rândul lor, cuprind *capacitatea de folosință* și *capacitatea de exercițiu*. În literatura de specialitate această problemă este tratată neuniform¹. Într-o opinie s-a susținut că acești doi termeni sunt sinonime, astfel optându-se pentru caracterul general al capacității civile, considerând-o o capacitate în societate, aplicată în toate ramurile de drept, iar dreptul civil fiind considerat în materia capacității cu rolul de „drept comun”.

¹ Pentru detalii, a se vedea Ernest Lupan, Ioan Sabău-Pop, *Tratat de drept civil român*, Vol. II. Persoanele, București, 2007, pag. 7-12.

³¹ Quinn Gerard, *Legal Capacity Law Reform: The Revolution of the UN Convention on the Rights of Persons with Disability*, Dublin Frontline, 83, 2011, 26-27, CDLP submission to the Oireachtas Committee on Justice, Defence and Equality, pag. 40-41.

În principiu, acest concept în prezent nu mai este susținut, majoritatea specialiștilor calificându-l o capacitate de ramură și în cadrul acesteia, – o capacitate civilă aplicabilă raporturilor de drept civil. Susținem și noi această opinie, fiindcă capacitatea civilă se deosebește de capacitatea pe care o au persoanele din alte ramuri de drept, cum ar fi, dreptul familiei, dreptul muncii, dreptul penal, dreptul constituțional. Deosebirea dintre capacitatea civilă și capacitatea în alte ramuri de drept, îndeosebi, se referă la structura capacității, începutul, conținutul și încetarea acesteia. Această precizare este strict necesară pentru o înțelegere mai profundă a capacității juridice, pe de o parte, și a capacității civile, pe de altă parte. Îndeosebi, acest lucru este important și prin faptul că în articolul 24 din Codul civil se admite lipsirea persoanei de capacitatea de exercițiu. Dacă vom pune semnul egalității între capacitatea juridică și capacitatea civilă, desigur articolul 24 din Codul civil va face ca capacitatea juridică să fie afectată. Pe de altă parte, dacă admitem că capacitatea civilă este una ramurală și se referă doar la drepturile și obligațiile civile, dar nu la toate drepturile ce le posedă (sau le poate poseda) persoana, lucrurile, privite prin prisma articolului 12 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități se schimbă, în sensul că articolul 24 din Codul civil nu mai vine în contradicție directă cu prevederile articolului 12 din actul nominalizat. Optînd pentru această din urmă poziție, vom dovedi pe parcursul acestui studiu viabilitatea poziției noastre.

Pornind de la aceste constatări, menționăm că capacitatea juridică este o noțiune generală, pe cînd capacitatea civilă este una de ramură, și acest lucru corespunde astăzi și reglementărilor legale, îndeosebi celor din Codul civil. După cum afirmă Ernest Lupan², aptitudinea generală și abstractă de a avea drepturi și obligații, exercitarea drepturilor și, respectiv, executarea obligațiilor sunt reglementate diferit în ramurile sistemului de drept, în cadrul diferitor raporturi juridice. În opinia acestui cerce-

² Ibidem, pag. 11.

tător, cu care suntem solidari, capacitatea juridică se compune dintr-o serie de capacități de ramură, de drept civil, penal, constituțional, administrativ, al muncii ș.a., și de aceea normele dreptului civil nu pot fi extinse la alte ramuri de drept, iar dreptul civil nu poate fi considerat drept comun în materia capacității juridice. Iată de ce capacitatea juridică este un concept unic, sintetic, prezent în tot sistemul juridic cu un conținut principal unitar, în cadrul căruia capacitatea juridică civilă apare ca o componentă importantă a primei.

Și acest lucru ni se pare corect, chiar privit prin prisma articolului 12 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, fiindcă în acest articol se vorbește nu doar de drepturi și obligații cu caracter civil, ci se are în vedere în general toate drepturile și obligațiile persoanei, precum dreptul la muncă, la sănătate, la vot etc. În situația în care am susține că capacitatea juridică este identică cu capacitatea civilă, este evident că am reduce nejustificat conținutul articolului 12 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități.

Componentele capacității juridice civile

Capacitatea juridică civilă (capacitatea civilă) este o parte a capacității juridice a omului care constă în aptitudinea acestuia de a avea și de a exercita drepturi civile, de a avea și de a-și asuma obligații civile, prin încheiere de acte juridice. Capacitatea civilă este compusă din două componente – capacitatea de folosință și capacitatea de exercițiu.

Codul civil prevede în articolul 18 alineatul (1): „*Capacitatea de a avea drepturi și obligații (capacitatea civilă de folosință) se recunoaște în mod egal tuturor persoanelor fizice.*”

Pornind de la această prevedere legală, capacitatea de folosință a persoanelor fizice poate fi definită ca o parte a capacității civile a oamenilor, constînd în aptitudinea lor de a avea drepturi și obligații civile.

Cu alte cuvinte, capacitatea de folosință reprezintă aptitudinea persoanei fizice de a fi titulară de

drepturi și obligații civile, calitatea de a fi subiect individual de drept civil, adică participant la diferite raporturi juridice civile.

Capacitatea de folosință este determinată de lege, fiind o aptitudine legală.

Prin definiție, capacitatea de folosință:

- este o parte a capacității civile a omului;
- constă în aptitudinea omului de a avea drepturi și obligații civile;
- poate fi determinată numai prin lege.

Prin urmare, capacitatea de folosință presupune posibilitatea subiectului de a avea drepturi și obligații civile. Importanța capacității de folosință constă și în faptul că numai prin ea persoana poate dobîndi drepturi și își poate asuma obligații concrete.

Capacitatea de folosință este recunoscută în mod egal tuturor persoanelor fizice. Ea apare, după regula generală, odată cu nașterea persoanei și încetează odată cu moartea ei, este inseparabilă de persoană pe tot parcursul vieții, indiferent de vîrstă și starea de sănătate. Cu toate acestea, capacitatea de folosință nu este o stare naturală a omului, ca vederea sau auzul. Ea nu apare în mod natural, odată cu nașterea omului, ci în virtutea legii. Anume legea atribuie persoanei fizice această calitate firească. Un exemplu elocvent în acest sens servește perioada în care o categorie de oameni nu erau considerați subiecte, ci obiecte, ei putînd fi vînduți, cumpărați sau chiar uciși. Astăzi este de neînchipuit ca omul, prin lege, să fie privat de capacitatea de folosință, adică să nu aibă calitatea de subiect de drept.

Capacitatea de drept civil a persoanei, pe lângă capacitatea de folosință, cuprinde și capacitatea de exercițiu. Se știe că simpla existență a persoanei fizice este suficientă pentru a avea drepturi și obligații civile. Această existență, însă, nu este suficientă pentru ca subiectul de drept civil să poată încheia personal acte juridice civile. Numai persoana fizică ajunsă la o anumită maturitate psihică poate încheia în mod valabil, conștient și singur acte juridice civile. Această maturitate psihică este

condiția în care legea recunoaște persoanei fizice capacitatea de exercițiu.

Prin urmare, capacitate de folosință are orice persoană fizică, iar capacitate de exercițiu numai persoana fizică avînd maturitate psihică, maturitate de care legea leagă dobîndirea acestei capacități.

Maturitatea psihică și, prin urmare, capacitatea de exercițiu se dobîndesc numai după ce minorul ajunge la o anumită vîrstă. De această realitate a ținut seama legiuitorul stabilind deosebirea dintre simpla existență a omului, suficientă pentru a i se conferi calitatea de subiect de drept civil, și aptitudinea lui de a acționa pe deplin, în mod conștient și singur, necesară pentru a i se conferi capacitatea de a participa la viața juridică, încheind personal acte juridice civile.

În concluzie, se poate spune că prin capacitate de exercițiu a persoanei fizice se înțelege acea parte a capacității de drept civil a omului care constă în aptitudinea de a dobîndi și a exercita drepturi civile și de a asuma și executa obligații civile prin încheierea de acte juridice civile.

■ Reglementări în Codul civil dedicate capacității juridice civile (capacității de folosință și capacității de exercițiu) și tutelei/curatele

Reglementări generale privind capacitatea de folosință și capacitatea de exercițiu

Noul Cod civil reglementează capacitatea civilă, care include în sine capacitatea de folosință și capacitatea de exercițiu într-un capitol separat, dedicat persoanei fizice, respectiv, în articolele 18-25. Capacitatea de folosință este reglementată în articolul 18 și parțial în articolul 23, respectiv capacitatea de exercițiu în articolele 19-25. Trebuie să menționăm că Codul civil al Republicii Moldova este un act normativ relativ nou, fiind adoptat la 6 iunie 2002 și intrat în vigoare la 12 iunie 2003. Codul a înglobat în sine cele mai recente realizări ce țin de reglementarea raporturilor juridice civile, printre care, un rol central îl ocupă și statutul persoanei fizice. Este de menționat că în ceea ce privește pro-

tecția drepturilor personale nepatrimoniale, proiectul Codului civil cuprindea cu mult mai multe prevederi³. Trebuie remarcat și faptul că, înainte de intrarea în vigoare, Codul civil al Republicii Moldova a fost supus unei expertize din partea Consiliului Europei, iar unul dintre experți, Claus Sprick, Consilier al Curții Federale a Germaniei, în raportul său referitor la respectarea drepturilor omului a specificat că „în ceea ce privește compatibilitatea Codului cu Convenția Europeană a Dreptului Omului, mă limitez a menționa că nicio dispoziție nu provoacă obiecții esențiale ...”⁴. Intenționat am făcut această referire, fiindcă s-ar părea că unii încearcă să afirme precum că articolul 24 din Codul civil, care admite declararea incapacității persoanei fizice, ar veni în contradicție cu prevederile Convenției Europene a Drepturilor Omului. După cum am mai afirmat, considerăm că articolul 24 din Codul civil nici într-un fel nu vine în contradicție cu Convenția Europeană a Drepturilor Omului, dar nici nu afectează drepturile persoanelor cu dizabilități mintale, ba mai mult, este chemat să protejeze interesele acestor persoane, lucru pe care o să-l demonstrăm în compartimentul dedicat restricțiilor capacității de exercițiu.

În ceea ce privește nemijlocit reglementările din Codul civil, reafirmăm că articolul 18 intitulat „Capacitatea de folosință a persoanei fizice” dispune: „Capacitatea de a avea drepturi și obligații civile (capacitatea de folosință) se recunoaște în egală măsură tuturor persoanelor fizice.

³ A se vedea, spre exemplu, revista *Drept moldovean*, nr. 1/2002, Editura Cartier juridic, Chișinău, 2002. În capitolul *Persoana fizică* există o secțiune intitulată „Drepturile nepatrimoniale ale persoanei fizice” și care cuprinde reglementări referitoare la garantarea dreptului la viață, sănătate și integritate, printre care am dori, cu titlu de exemplu, să enunțăm inviolabilitatea corpului uman, interzicerea eutanasiei, restricțiile privind intervențiile medicale, dreptul la viață al copilului conceput, intervențiile asupra minorului, operațiile în scop de cercetare, încuviințarea de către instanță a intervențiilor medicale, dreptul la informare despre starea sănătății, dreptul la secretul stării de sănătate, prelevarea organelor etc.

⁴ A se vedea *Revista de Drept Privat*, anul 2, nr. 4, 2002, pag. 5-51.

(2) *Capacitatea de folosință a persoanei fizice apare în momentul nașterii și încetează odată cu moartea.*

(3) *Dreptul la moștenire al persoanei fizice apare la concepțiune dacă se naște vie.”*

Din conținutul acestei norme desprindem două momente importante ce au tangență cu articolul 12 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități și anume că, în primul rând, capacitatea de folosință este recunoscută în egală măsură tuturor persoanelor fizice, și, implicit, acest lucru se referă și la persoanele cu dizabilități, în general, și la persoanele cu dizabilități mintale, în particular. În al doilea rând, capacitatea de folosință, conform alineatului 2 din articolul 18 Codul civil, este inerentă persoanei fizice pe tot parcursul vieții. În așa fel concluzionăm că nu există nicio contradicție între dispozițiile articolului 18 din Codul civil și articolul 12 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități.

Referitor la capacitatea de exercițiu, după cum am afirmat, Codul civil cuprinde reglementări în articolul 19-25. Pentru o mai bună înțelegere a esenței capacității de exercițiu, vom supune, în ceea ce urmează, unei analize succinte conținutul acestor prevederi legale, ca în final să ne oprim detaliat asupra interdicțiilor privind capacitatea de folosință și de exercițiu.

Spre deosebire de capacitatea de folosință, recunoscută tuturor persoanelor fizice, capacitatea de exercițiu nu poate fi egală. Ea se prezintă diferit, în funcție de gradul de discernământ al persoanei.

Prezența capacității de folosință este o premisă a capacității de exercițiu, dar insuficientă. Capacitatea de exercițiu presupune discernământul în virtutea căruia omul își poate reprezenta consecințele juridice civile ale manifestării sale de voință.

În contextul celor expuse, Codul civil reglementează prin articolele 20-25:

1) capacitatea de exercițiu deplină:

- a) capacitatea de exercițiu a persoanelor majore (care au împlinit vârsta de 18 ani);

- b) capacitatea de exercițiu a persoanelor care s-au căsătorit înaintea împlinirii vârstei de 18 ani;
- c) capacitatea de exercițiu a persoanelor emancipate;

2) capacitatea de exercițiu restrânsă:

- a) capacitatea de exercițiu a minorilor cu vârstă între 14 și 18 ani;
- b) capacitatea de exercițiu a minorilor cu vârstă între 7 și 14 ani;
- c) capacitatea de exercițiu a persoanelor limitate în această capacitate din cauza abuzului de băuturi alcoolice și folosirii de substanțe narcotice;

3) lipsa capacității de exercițiu:

- a) a minorilor cu vârstă între 7 și 14 ani;
- b) a persoanelor lipsite de capacitatea de exercițiu în conformitate cu prevederile articolului 24 din Codul civil.

Capacitatea de exercițiu deplină este aptitudinea persoanei fizice de a-și dobîndi prin acțiunile sale orice drept personal, nepatrimonial ori patrimonial, și de a-și asuma orice obligație, adică de a-și realiza capacitatea de folosință care îi aparține în tot întregul.

Codul civil prevede că au capacitate de exercițiu deplină persoanele:

- majore (care au împlinit vârsta de 18 ani);
- care s-au căsătorit pînă la atingerea vârstei de 18 ani;
- emancipate.

După regula generală, capacitatea de exercițiu deplină apare odată cu *împlinirea unei anumite vârste, stabilite expres de lege*. Conform articolului 20 alineatul (1) din Codul civil, capacitatea de exercițiu deplină ia naștere în momentul majoratului, adică la împlinirea vârstei de 18 ani. Aceasta este regula generală despre nașterea capacității de exercițiu deplină a persoanei fizice.

Legislația națională recunoaște capacitatea de exercițiu deplină și *persoanelor care s-au căsătorit înainte de a împlini vârsta de 18 ani*. Astfel, artico-

lul 20 alineatul (2) din Codul civil prevede că minorul dobîndește prin căsătorie capacitate deplină de exercițiu.

Necesitatea recunoașterii capacității depline de exercițiu persoanelor care s-au căsătorit înainte de împlinirea vârstei de 18 ani este dictată și de principiul egalității în drepturi a soților în relațiile de familie. Atribuirea minorului care se căsătorește înainte de împlinirea vârstei de 18 ani a capacității depline de exercițiu asigură egalitatea în drepturi a soților și apără drepturile părintești și alte drepturi ale persoanelor care s-au căsătorit înainte de majorat.

Spre deosebire de Codul civil din 1964, care menționa doar aceste două moduri de dobîndire a deplinei capacități de exercițiu, Codul civil în vigoare prevede și un al treilea mod de dobîndire a capacității de exercițiu depline, **emanciparea** (articolul 20 alineatul (3)), conform căruia „*minorul care a atins vârsta de 16 ani poate fi recunoscut ca avînd capacitate de exercițiu deplină dacă lucrează în baza unui contract de muncă sau, cu acordul părinților, adoptatorilor sau curatorului, practică activitate de întreprinzător. Atribuirea capacității depline de exercițiu unui minor (emancipare) se efectuează prin hotărîre a autorității tutelare, cu acordul ambilor părinți, adoptatorilor sau curatorului, iar în lipsa unui astfel de acord, prin hotărîre judecătorească.*”

Persoana fizică avînd capacitate de exercițiu deplină poate săvîrși orice acțiune ce nu contravine legii. Determinarea *conținutului capacității de exercițiu depline* se face numai generic, deoarece este imposibilă prezentarea exhaustivă a drepturilor și obligațiilor civile pe care persoana fizică le-ar putea dobîndi prin acte juridice civile încheiate personal.

Conținutul capacității de exercițiu depline cuprinde toate drepturile și obligațiile civile pe care le poate dobîndi și exercita, asuma și îndeplini persoana fizică prin încheierea de acte juridice civile. Deci, persoana fizică cu capacitate de exercițiu deplină are aptitudinea de a încheia orice fel de act juridic civil.

Capacitatea de exercițiu a minorului cu vîrstă între 14 și 18 ani. Codul civil prevede în articolul 21 alineatul (1) că minorul care a împlinit vîrsta de 14 ani încheie acte juridice cu încuviințarea părinților, adoptatorilor sau a curatorului, iar în cazurile prevăzute de lege, și cu încuviințarea autorității tutelare. Cu consimțămîntul părinților (adoptatorilor, curatorului), minorul cu vîrstă între 14 și 18 ani poate încheia diferite acte juridice (să vîndă ori să cumpere bunuri, să primească ori să facă un cadou, să încheie contracte de împrumut etc.). Voința, în astfel de acte juridice, este exprimată personal de minor.

În articolul 21 alineatul (2), legiuitorul a stabilit excepții de la această regulă: minorul care a împlinit vîrsta de 14 ani are dreptul, fără consimțămîntul părinților, adoptatorilor sau al curatorului:

- să dispună de salariu, de bursă sau de alte venituri rezultate din activitate proprie;
- să exercite dreptul de autor asupra unei lucrări științifice, literare sau de artă, asupra unei invenții sau unui alt rezultat al activității intelectuale apărute de lege;
- să facă depuneri în instituțiile financiare și să dispună de aceste depuneri în conformitate cu legea;
- să încheie actele juridice prevăzute de articolul 22 alineatul (2).

Capacitatea de exercițiu a minorului cu vîrstă între 7 și 14 ani. Am evidențiat o asemenea capacitate de exercițiu, deși, în articolul 22 din Codul civil, legiuitorul vorbește despre capacitatea de exercițiu a minorului care nu a împlinit vîrsta de 14 ani. La prima vedere, denumirea acestui articol ar impune concluzia că are capacitate de exercițiu restrînsă nu doar minorul cu vîrstă între 7 și 14 ani, dar și cel cu vîrstă pînă la 7 ani. O astfel de concluzie însă este greșită, or, din cuprinsul articolului 22 reiese că are capacitate de exercițiu restrînsă doar minorul cu vîrstă între 7 și 14 ani, iar minorul sub vîrsta de 7 ani nu are capacitate de exercițiu⁵.

⁵ Codul civil din 1964 atribuia capacitate de exercițiu restrînsă minorului de la naștere și pînă la împlinirea vîrstei de 15 ani (articolul 14).

În literatura de specialitate⁶ a fost expusă părerea că minorul sub 14 ani este lipsit de capacitate de exercițiu, părere justificată prin faptul că el poate încheia numai un cerc foarte restrîns de convenții, și acestea neimportante.

După regula generală, minorul cu vîrstă între 7 și 14 ani nu poate încheia de sine stătător acte juridice, acestea fiind încheiate în numele lui de către părinți, adoptatori sau tutore. Articolul 22 alineatul (1) din Codul civil prevede că toate actele juridice pentru și în numele minorului pînă la împlinirea vîrstei de 14 ani pot fi încheiate doar de părinți, adoptatori sau tutore, în condițiile legii. În plus, articolul 1406 din Codul civil prevede că pentru prejudiciul cauzat de un minor care nu a împlinit vîrsta de 14 ani răspund părinții, adoptatorii sau tutorele lui, dacă el nu va dovedi că dauna nu a provenit din culpa sa.

Cu toate acestea, nu putem recunoaște faptul că minorii cu vîrste între 7 și 14 ani nu au capacitate de exercițiu, fiindcă legea stabilește pentru ei un anumit grad de capacitate de exercițiu. Capacitatea de exercițiu a minorilor din această categorie constă în faptul că au dreptul să încheie singuri actele juridice prevăzute expres de articolul 22 alineatul (2) din Codul civil, și anume:

- acte juridice curente de mică valoare care se execută la momentul încheierii lor;
- acte juridice de obținere gratuită a unor beneficii care nu necesită autentificare notarială sau înregistrarea de stat a drepturilor apărute în temeiul lor;
- acte de conservare.

Restricții privind capacitatea de folosință

După cum s-a menționat, nimeni nu poate fi limitat în capacitatea de folosință decît în cazurile și în modul prevăzut de lege. Prin reglementarea unor îngrădiri ale capacității de folosință a persoanei fizice, legiuitorul stabilește incapacități de drept civil.

⁶ Братусь, С. Н. *Субъекты гражданского права*, Москва, 1950, стр. 68.

Sunt cunoscute două feluri de îngrădiri ale capacității de folosință a persoanei fizice: *îngrădiri (incapacități) cu caracter de sancțiune și îngrădiri (incapacități) cu caracter de măsură de protecție sau de ocrotire a persoanelor fizice*.

După izvorul lor, sunt incapacități stabilite de *legea penală* ori de *cea civilă*.

Dacă persoana fizică încalcă prin conduită legea penală, îngrădirea prevăzută de lege are caracter de pedeapsă penală.

Dacă prin conduită se încalcă legea civilă, îngrădirea are caracter de sancțiune civilă.

Îngrădirile cu caracter de pedeapsă penală sunt stabilite de legea penală. Conform articolului 62 din Codul penal, persoana care a săvîrșit o infracțiune poate fi pedepsită cu privațiune de libertate și poate fi privată de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate. Aceste măsuri (pedeapsa cu privațiunea de libertate și pedeapsa cu privarea de dreptul de a ocupa o anumită funcție sau de a exercita o anumită activitate) îl limitează pe cel care a săvîrșit infracțiunea în posibilitatea de a-și alege singur locul de trai (domiciliul), drept ce decurge din prevederile articolului 27 din Constituție, precum și de a-și alege ocupația, în temeiul articolelor 39 și 43 din Constituție.

Incapacitatea persoanei fizice în cazurile de mai sus apare la data începerii executării pedepsei, continuă pe toată durata ei și sfîrșește în momentul în care expiră termenul de executare a pedepsei.

Îngrădirile cu caracter de sancțiune civilă, de asemenea, sunt reglementate expres prin norme juridice. O astfel de îngrădire este prevăzută în articolul 67 din Codul familiei, care stabilește *decăderea din drepturile părintești*. Acest articol stipulează că părinții pot fi decăzuți din drepturile părintești dacă se constată că se eschivează de la exercitarea obligațiilor părintești, inclusiv de la plata pensiei de întreținere, refuză să ia copilul din maternitate sau dintr-o altă instituție curativă, educativă sau abuzează de drepturile lor părintești, se comportă cu cruzime față de copil, aplicînd violența fizică sau psihică, atentează la inviolabilitatea

sexuală a copilului, exercită o înrîurire dăunătoare asupra lui prin purtare amorală, antisocială, precum și dacă părinții sunt alcoolici sau narcomani cronici. Articolul 68 din același Cod stabilește că decăderea din drepturile părintești se face numai pe cale judecătorească, cererea urmînd să fie înaintată de celălalt părinte, de tutorele copilului, de autoritatea tutelară sau de procuror.

Decăderea părintelui din drepturile părintești și, ca o consecință, privarea lui de dreptul de a-l reprezenta pe minorul în vîrstă de la 7 la 14 ani (Codul civil, articolul 22) și de a încuviința actele minorului între 14 și 18 ani este o formă specială a răspunderii în dreptul familiei. Dar, tocmai sub aspectul menționat are relevanță și în dreptul civil, cînd se atestă capacitatea de folosință a persoanei fizice care are calitatea de părinte.

Îngrădirile în capacitatea de folosință a persoanei fizice sunt prevăzute și în articolul 38 din Codul civil, care stabilește persoanele care nu pot fi numite tutori sau curatori.

O altă categorie de îngrădiri civile cu caracter de sancțiune sunt prevăzute în articolul 1434 din Codul civil și se referă la succesorul nedemn.

După cum am subliniat, al doilea fel de îngrădiri ale capacității de folosință a persoanei fizice sunt *incapacitățile cu caracter de protecție sau de ocrotire ale persoanelor fizice*.

Incapacitățile cu caracter de protecție sunt prevăzute de legea civilă. Ele sunt incapacități speciale fie de a încheia anumite acte juridice civile, fie de a dobîndi anumite drepturi și obligații. Aceste îngrădiri sunt instituite pentru a ocroti (proteja) interesele unor anumite categorii de persoane, avîndu-se în vedere situația specifică în care se află.

Astfel de îngrădiri ale capacității de folosință a persoanei fizice sunt prevăzute de articolul 43 alineatul (3) din Codul civil, care dispune că tutorele și curatorul, soțul și rudele acestora de pînă la gradul al patrulea inclusiv nu au dreptul să încheie convenții cu persoana pusă sub tutelă sau curatelă, cu excepția transmiterii către aceasta a averii prin donație sau în folosință gratuită.

Am supus analizei restricțiile capacității de folosință, prevăzute atât de legislația civilă, cât și de cea penală, pentru a vedea compatibilitatea acestor prevederi cu articolul 12 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități. În opinia noastră, nu există contradicții între actele normative specificate, fiindcă, pe de o parte, legislația Republicii Moldova nu admite lipsirea persoanei de capacitatea de folosință (articolul 23 alineatul 2 din Codul civil prevede că persoana fizică nu poate fi lipsită de capacitatea de folosință), iar în ceea ce privește limitările, acestea pot avea loc numai în cazurile și în modul prevăzut de lege, ceea ce, după noi, este în concordanță cu dispoziția articolului 12 alineatul 4 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități: „Statele Participante vor asigura luarea că toate măsurile referitoare la exercitarea capacităților juridice oferă o protecție corespunzătoare și eficientă împotriva abuzului, conform legislației internaționale cu privire la drepturile omului. Această protecție va asigura că măsurile întreprinse pentru exercitarea capacităților juridice respectă drepturile, voința și preferințele persoanei, și nu există conflict de interese și abuz de influență, este proporțională și adaptată la circumstanțele în care se află persoanele, este aplicată pentru un termen cât se poate de scurt și este revizuită sistematic de către autoritățile competente, independente și imparțiale, sau de instanțele judiciare. Protecția va fi proporțională cu gradul în care aceste măsuri afectează drepturile și interesele persoanelor.”.

Restricții privind capacitatea de exercițiu

Limitarea capacității de exercițiu

Capacitatea de exercițiu a persoanelor fizice limitate în capacitate de exercițiu. Limitarea în capacitatea de exercițiu este posibilă numai în cazurile prevăzute de lege (Codul civil, articolul 23 alineatul (3)). „Limitarea în capacitatea de exercițiu constă în faptul că persoana fizică este lipsită de posibilitatea de a-și dobîndi prin acțiunile sale drepturi și de a-și asuma obligații pe care, în temeiul legii, le-ar putea dobîndi și asuma.” Cu alte cuvinte, este vorba de reducerea volumului capacității de exercițiu.

Pot fi limitați în capacitatea de exercițiu atât minorii care posedă capacitate de exercițiu restrînsă (minorii între 14-18 ani), cât și cei care posedă capacitate de exercițiu deplină.

Limitarea minorului în capacitatea de exercițiu se admite în temeiul unei hotărîri a instanței judecătorești sau la cererea părinților, adoptatorilor, curatorului ori a autorității tutelare⁷. Astfel, Codul civil prevede, în articolul 21 alineatul (3), că dacă există motive întemeiate, minorul poate fi limitat de instanța de judecată, la cererea părinților, adoptatorilor sau a curatorului ori a autorității tutelare, în drepturile prevăzute în alineatul (2) literele a) și b) ale acestui articol. Doar aceste persoane, enumerate expres în articolul 21 alineatul (3) din Codul civil, sunt în drept să adreseze instanței judecătorești cerere de limitare a capacității de exercițiu⁸. Limitarea ori lipsirea minorului de dreptul de a dispune singur de salariu ori de bursă, de alte venituri rezultate din activități proprii, precum și limitarea lui în dreptul de a-și exercita de sine stătător dreptul de autor sunt posibile dacă există motive întemeiate (articolul 21 alineatul (3)). Motiv temeinic poate fi cheltuirea banilor în scopuri ce contravin prevederilor legislației în vigoare (cumpărarea de băuturi alcoolice, substanțe narcotice, participarea la jocuri de noroc).

Instanța judecătorească poate să-1 limiteze pe minor în dreptul de a dispune de salariu, de bursă ori de alte venituri provenite din activități proprii și chiar să-1 priveze de acest drept. Similar va fi și cazul exercitării dreptului de autor. Adoptarea hotărîrii se va face în funcție de fiecare caz în parte, de condițiile care au impact negativ asupra dezvoltării minorului. Astfel, hotărîrea poate prevedea ca salariul ori bursa minorului să fie eliberate, total ori parțial, părinților, adoptatorilor sau curatorului.

Dacă în hotărîrea judecătorească este indicat termenul de limitare a minorului în posibilitatea

⁷ Codul civil din 1964 prevedea că această limitare este de competența organelor de tutelă și curatelă, și nu de competența instanței judecătorești.

⁸ La acest compartiment, Codul civil din 1964 admitea posibilitatea ca cererea să fie înaintată și de organizațiile obștești sau chiar de o persoană interesată.

de a dispune de salariu, la expirarea lui capacitatea de exercițiu a minorului se restabilește în volumul precedent. În cazul în care nu este indicat un astfel de termen, limitarea în capacitatea de exercițiu acționează pînă cînd minorul împlinește 18 ani ori pînă la anularea hotărîrii judecătorești.

Limitarea în capacitatea de exercițiu a persoanelor care consumă abuziv băuturi alcoolice sau droguri și alte substanțe psihotrope. Articolul 25 alineatul (1) din Codul civil prevede: „Persoana care, în urma consumului abuziv de alcool sau de droguri și de alte substanțe psihotrope, înrăutățește starea materială a familiei sale, poate fi limitată de către instanța de judecată în capacitatea de exercițiu.”. Această normă se referă numai la persoanele care posedă capacitatea de exercițiu deplină.

Limitarea în capacitatea de exercițiu poate avea loc, conform articolului 25, numai în cazul abuzului de băuturi alcoolice sau consumului de droguri și de alte substanțe psihotrope. Alte abuzuri, cum ar fi jocurile de noroc, nu pot servi temei pentru limitarea în capacitatea de exercițiu a persoanelor fizice. În al doilea rînd, temei pentru limitarea în capacitatea de exercițiu este folosirea drogurilor și altor substanțe psihotrope și a alcoolului în măsură să pună familia într-o stare materială grea.

Este important faptul că persoana fizică va fi limitată în capacitatea de exercițiu numai dacă prin consumul abuziv de băuturi alcoolice sau prin consumul de droguri și de alte substanțe psihotrope creează familiei o stare materială grea, și nu sie însuși, deși legislația civilă a cunoscut și astfel de reglementări.

Asupra persoanei limitate în capacitatea de exercițiu se instituie curatela. În urma limitării în capacitatea de exercițiu, persoana nu poate încheia acte juridice prin care să dispună de bunuri, nici să primească salariu, pensie sau alte feluri de venituri și nici să dispună de ele decît cu consimțămîntul curatorului (Codul civil, articolul 5 alineatul (2)).

Dacă persoana fizică încetează să consume abuziv băuturi alcoolice ori să consume droguri și alte substanțe psihotrope, instanța anulează prin

hotărîre limitarea ei în capacitatea de exercițiu și desființează curatela.

Lipsirea capacității de exercițiu

Codul civil cuprinde o normă ce se referă la declararea incapacității persoanei fizice. Articolul 24 alineatul 1 dispune: „Persoana care, în urma unei tulburări psihice (boli mintale sau deficiențe mintale) nu poate conștientiza sau dirija acțiunile sale, poate fi declarată de către instanța de judecată ca incapabilă. Asupra ei se instituie tutela.”. Posibil că această prevedere legală pentru mai mulți ar ridica un semn de întrebare sub aspectul dacă nu vine în contradicție cu dispozițiile articolului 12 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, care recunoaște dreptul la capacitatea juridică a persoanelor cu dizabilități. În opinia noastră, răspunsul este negativ, adică dispoziția articolului 24 din Codul civil ce se referă la declararea incapacității nu vine în contradicție cu articolul 12 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități. Care sunt argumentele noastre în susținerea acestei poziții? Un prim argument, și cel mai important, ar fi că articolul 12 din Convenția nominalizată se referă la capacitatea juridică, care, după cum am afirmat, include în sine mai multe capacități de ramură, precum dreptul civil, dreptul comercial, dreptul penal, dreptul constituțional, dreptul administrativ, dreptul muncii etc. În acest sens, în cadrul fiecărei ramuri de drept, capacitatea variază avînd conținuturi diferite, specifice ramurii respective. Pentru a evidenția diferențele de capacitate dintre diferite ramuri de drept, vom apela la un singur exemplu, făcînd comparație dintre capacitatea juridică civilă și capacitatea juridică constituțională. Astfel, în dreptul civil, după regula generală, capacitatea de folosință apare de la naștere, iar prin excepție, în anumite condiții de la concepție, respectiv, capacitatea de exercițiu, după regula generală, se dobîndește la majorat⁹. În dreptul constituțional, în primul rînd, nu putem face distincția între capacitatea de folosință și cea de

⁹ Pentru detalii, vezi paragraful 2.1 din prezenta lucrare.

exercițiu sub aspectul apariției, iar în al doilea rând, în materie electorală capacitatea juridică se dobândește de la 18 ani, precum și la vârsta de cel puțin 40 de ani pentru a fi ales în funcția de Președinte al Republicii Moldova. Am mai evidențiat și o altă deosebire: în dreptul civil este inadmisibilă renunțarea la capacitatea de folosință, sub sancțiunea nulității absolute, pe când în dreptul constituțional este admisă renunțarea la cetățenie. Exemplul ne vorbește odată în plus despre necesitatea luării în considerare a particularităților capacității juridice, caracteristice diferitor ramuri de drept. Ca argument, venim chiar cu dispoziția din Convenție, unde la articolul 12 alineatul 2 este specificat că Statele Participante vor lua măsurile necesare pentru a asigura accesul persoanelor cu dizabilități la asistența de care pot avea nevoie pentru a-și exercita **capacitățile juridice** (s.n.). Prin urmare, în Convenție este vorba nu de o capacitate juridică unică, dar de capacități juridice din diferite ramuri de drept. În acest sens, cel de-al doilea argument în susținerea poziției noastre ar fi că instituția declarării incapacității persoanei fizice este o instituție chemată să protejeze interesele persoanei lipsite de capacitatea de exercițiu. Dacă analizăm conținutul articolului 12 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, vom vedea că scopul de bază este protecția drepturilor acestei categorii de persoane. În cadrul capacității juridice civile, instituția declarării incapacității este o instituție care are ca scop fundamental protecția persoanei declarate incapabile. De aceea nu putem afirma că o normă de drept care are drept scop protecția drepturilor persoanelor cu dizabilități mintale (articolul 24 din Codul civil) vine în contradicție cu articolul 12 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități. Este altceva că în practică persistă abuzurile, iar persoanele cu dizabilități mintale au de suferit.

Drept temei pentru declararea incapacității persoanei fizice, conform articolului 24 din Codul civil, „*servesc bolile mintale sau deficiențele mintale, din a căror cauză persoana nu poate conștientiza sau dirija acțiunile sale*”.

Bolile mintale sau deficiențele mintale, chiar adeverite prin certificat medical, nu dau dreptul a considera persoana ca fiind incapabilă. Aceasta poate fi declarată ca atare *numai de către instanța de judecată*. Declararea incapacității persoanei fizice de către instanța de judecată este o garanție că acest lucru nu se face arbitrar, iar în acest sens sunt relevante și prevederile articolului 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Vorbim despre articolul 24 din Codul civil ce se referă la declararea incapacității persoanei fizice, urmează să vedem dacă aceste reglementări nu vin în contradicție cu articolul 12 alineatul 5 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, care specifică că: „*În baza prevederilor acestui articol, Statele Participante vor lua toate măsurile corespunzătoare și eficiente pentru a asigura dreptul egal al persoanelor cu dizabilități la deținerea sau moștenirea proprietății, controlul propriu al afacerilor financiare, accesul egal la credite bancare, la ipotecă, precum și la alte forme de credit financiar, și vor garanta că persoanele cu dizabilități nu vor fi private de proprietățile lor*”. Observăm că drepturile enumerate la acest alineat țin, în special, de drepturile civile. Și în acest sens menționăm că nu este nicio contradicție între aceste două norme, fiindcă persoana declarată incapabilă va avea calitatea de proprietar, va moșteni bunurile, iar tutorele nu va fi în drept să renunțe la moștenirea celui declarat incapabil. La fel, articolul 24 nu permite ca persoana incapabilă să fie privată de proprietățile pe care le are. Mai dificilă este prevederea privind „*controlul propriu al afacerilor financiare, accesul egal la credite bancare, la ipotecă, precum și la alte forme de credit financiar*”. Credem că în acest sens, legislația din domeniul tutelei poate fi modificată pentru a garanta și aceste drepturi. Este important să specificăm că și în prezent tutorele poate contracta, în numele persoanei puse sub tutelă, credite bancare, făcând uz de proprietățile ultimului.

În final, subliniem că drept măsură de protecție a intereselor persoanelor cu dizabilități mintale, conform articolului 24 alineatul 2 din Codul civil,

toate actele juridice civile pe care le-a încheiat persoana incapabilă vor fi lovite de nulitatea absolută.

Tutela și curatela

Reglementările din Codul civil dedicate tutelei și curatelei sunt cuprinse în articolele 32-47. Ținând cont de specificul studiului, nu ne vom opri la toate aceste reglementări legale, ci vom supune analizei doar normele ce au drept scop protecția drepturilor persoanelor puse sub tutelă, sub a căror incidență, printr-o hotărâre judecătorească, cad persoanele declarate incapabile și asupra cărora organul de tutelă numește un tutore. Trebuie să afirmăm că tutela și curatela sunt instituționalizate, astfel, conform prevederilor articolului 35 din Codul civil, autoritățile tutelare sunt autoritățile administrației publice locale. Tutela se instituie doar de către aceste organe și, de fapt, acest lucru poate fi considerat ca o siguranță că nu orice persoană va putea fi numit în calitate de tutore. Codul civil, în articolul 38, stabilește cine poate și cine nu poate fi tutore, iar în articolul 40 – care sunt obligațiile acestuia.

O normă care ar avea tangență cu articolul 12 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități este articolul 41 din Codul civil, care reglementează administrarea patrimoniului celui pus sub tutelă. În această normă sunt inserate câteva principii, a căror exercitare face ca drepturile persoanei puse sub tutelă să fie respectate. Astfel, alineatul 1 din acest articol stabilește că tutorele administrează și dispune **eficient** de bunurile celui pus sub tutelă, în numele acestuia. La fel, dispoziția normei prevede obligativitatea întocmirii unui inventar al bunurilor celui pus sub tutelă, precum și obligativitatea tutorelui de a întocmi o dare de seamă anuală privind modul în care s-a îngrijit de cel pus sub tutelă.

Totuși, în opinia noastră, cele mai importante norme din Codul civil care acordă protecție intereselor patrimoniale ale celui pus sub tutelă sunt în articolele 42-44. În conformitate cu aceste prevederi legale, unele drepturi ale tutorelui și curatorului sunt limitate în exercitarea lor. Tutorele și curatorul are grijă de persoana celui pus sub tutelă (curatelă),

îl ocrotește și îi gestionează bunurile. Dreptul de folosință și de posesie tutorele și curatorul îl exercită în deplină măsură de sine stătător, dar dreptul de dispoziție este limitat. Tutorele nu este în drept să încheie, iar curatorul să încuviințeze fără permisiunea prealabilă a autorității tutelare, acte juridice:

1. de înstrăinare a bunurilor:

- prin vânzare;
- prin schimb, închiriere, inclusiv arendă sau folosință gratuită;
- prin donație, cu excepția cazurilor când aceasta poartă un caracter neînsemnat și este îndreptată spre realizarea unor obligații morale (articolul 832, Codul civil);

2. de gajare a bunurilor;

3. de renunțare la drepturile patrimoniale ale persoanei de sub tutelă și curatelă, cum ar fi: renunțul de a accepta succesiunea, refuzul de a primi donația;

4. alte acte care depășesc dreptul de a administra patrimoniul celui tutelat, de exemplu, convenții de partajare a averii, de schimbare a mărimii cotelor-părți etc.;

5. acte care duc la micșorarea averii celui tutelat, de exemplu, ridicarea sumelor depuse la cec sau a titlurilor de valoare care nu urmează a fi folosite pentru întreținerea persoanei de sub tutelă (curatelă).

Autoritatea tutelară trebuie să acorde **permisiunea în prealabil și pentru fiecare act juridic în parte**. Este inadmisibilă încuviințarea generală pentru încheierea tuturor actelor juridice enumerate mai sus. Pentru ca autoritatea tutelară să permită încheierea actelor juridice, tutorele sau curatorul trebuie să se adreseze cu o cerere în care să fie argumentată necesitatea actului juridic și că el va fi încheiat în scopul satisfacerii anumitor cerințe ale minorului sau ale persoanei lipsite de sau limitate în capacitatea de exercițiu. Lipsa permisiunii prealabile a autorității tutelare la încheierea actelor sus-enumerate servește temei pentru nulitatea actului juridic.

Înstrăinarea bunurilor **imobile** prezintă unele particularități. Contractele de vânzare-cumpărare, de schimb, donație, înstrăinare a bunului cu condiția întreținerii pe viață, gajare a bunurilor imobile,

se încheie în scris, se autentifică notarial și se înscriu în registrul bunurilor imobile. Reieșind din aceste prevederi, legiuitorul a prevăzut expres că pentru încheierea de acte juridice privind bunurile imobile ale celui pus sub tutelă sau curatelă se cere permisiunea prealabilă a autorității tutelare. Permisivitatea trebuie să fie dată de autoritatea tutelară numai în cazul în care înstrăinarea urmează să satisfacă în cel mai favorabil mod interesele celui pus sub tutelă și sumele de bani obținute vor fi folosite de tutore sau curator conform indicațiilor autorității tutelare.

În ceea ce privește actele juridice civile cu titlu gratuit, în conformitate cu articolul 43 din Codul civil, tutorele nu poate încheia din numele celui pus sub tutelă asemenea acte, iar dacă așa ceva a avut loc, atunci un asemenea act juridic este lovit de nulitate absolută.

O normă care nu a fost prevăzută în Codul civil din 1964, este cea din cuprinsul articolului 44 din actualul Cod, care dispune că, în cazul necesității administrării permanente a bunurilor imobile și mobile de valoare ale persoanei puse sub tutelă, autoritatea tutelară încheie, cu administratorul pe care l-a desemnat, un contract de administrare fiduciară a proprietății. În astfel de cazuri, tutorele își păstrează împuternicirile asupra părții din averea celui pus sub tutelă, care nu este transmisă în administrare fiduciară.

Toate aceste reglementări din Codul civil permit a concluziona că, în situația în care vor fi respectate, vor fi protejate și drepturile persoanelor puse sub tutelă, în general, iar în cazul numirii tutelei, în condițiile legii, ale persoanei cu dizabilități mintale, în special.

■ Reglementări în Codul de procedură civilă dedicate capacității juridice

Codul de procedură civilă conține un capitol dedicat declarării incapacității persoanei fizice, și anume Capitolul XXVIII intitulat „Limitarea în capacitatea de exercițiu sau declararea incapacității”, respectiv, articolele 302-308. Dacă ne referim la Convenția ONU privind drepturile persoanelor

cu dizabilități, trebuie să spunem că aceste norme au tangență cu cele din Capitolul XXIX intitulat „Încuviințarea spitalizării forțate și tratamentul forțat”, respectiv, articolele 309-311, precum și Capitolul XXX „Încuviințarea examenului psihiatric sau spitalizării în spitalul de psihiatrie”, respectiv, articolele 312-318. Toate aceste norme, privite în ansamblu, au drept scop protecția drepturilor persoanelor vizate. Este semnificativ faptul că pentru aplicarea corectă a articolului 24 din Codul civil, care prevede posibilitatea declarării incapacității persoanei fizice de către instanțele judecătorești, a fost adoptată Hotărîrea Plenului CSJ a Republicii Moldova nr.17 din 31 mai 2004 „Cu privire la practica examinării de către instanțele judecătorești a cauzelor privind limitarea în capacitatea de exercițiu și declararea incapacității persoanei fizice”¹⁰.

În conformitate cu articolul 302 alineatul 2 din Codul de procedură civilă, procesul privind declararea incapacității persoanei din cauza unei tulburări psihice (boli mintale sau deficiențe mintale) poate fi pornit la cererea membrilor ei de familie, a rudelor apropiate (părinți, copii, frați, surori, buni), indiferent de faptul că domiciliază ori nu în comun cu aceasta, sau la solicitarea organului de tutelă și curatelă, a instituției de psihiatrie (psihoneurologie), a procurorului. Cererea de limitare a persoanei în capacitatea de exercițiu sau de declarare a incapacității ei se depune la instanța judecătorească de la domiciliul acesteia, iar dacă persoana este internată într-o instituție medicală de psihiatrie (psihoneurologie), la instanța de la locul de aflare a instituției. Ca o măsură de protecție că la declararea incapacității vor fi respectate drepturile persoanei vizate, Codul de procedură civilă în articolul 304 prevede obligativitatea asistării acestor persoane de un avocat, stipulînd că „dacă, după pornirea procesului privind limitarea persoanei în capacitatea de exercițiu sau

¹⁰ Hotărîri explicative ale Plenului CSJ. Hotărîrea Plenului CSJ a Republicii Moldova nr. 17 din 31 mai 2004 „Cu privire la practica examinării de către instanțele judecătorești a cauzelor privind limitarea în capacitatea de exercițiu și declararea incapacității persoanei fizice” // *Buletinul CSJ a Republicii Moldova nr. 7/4, 2004.*

declararea incapacității ei, aceasta nu este asistată în judecată de avocat, pentru apărarea intereselor ei în proces, judecătorul solicită coordonatorului oficiului teritorial al Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat desemnarea unui avocat, care va dispune de împuternicirile unui reprezentant legal.” Considerăm o asemenea prevedere legală strict necesară, care va face să fie respectate prevederile articolului 12 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, dar și implicit ale articolului 6 din CEDO, articol care este considerat violat în cazurile *Shtukaturov c. Rusia decizia CEDO nr. 44009/05 din 27.03.2008, Stanev c. Bulgaria decizia nr. 36760/06 din 17.01.2012.*

La fel, drept garanție că vor fi respectate drepturile persoanei cu dizabilități mintale este și articolul 306 alineatul 2 din Codul de procedură civilă, conform căruia „*examinarea cererii de declarare a incapacității de exercițiu a persoanei are loc cu participarea obligatorie a reprezentantului organului de tutelă și curatelă și a petiționarului. Problema citării persoanei se soluționează în fiecare caz, în dependență de starea sănătății ei*”, precum și alineatul 4 din aceeași normă care dispune că „*dacă se constată că membrii ei de familie care au depus cerere de limitare a capacității de exercițiu sau de declarare a incapacității ei au acționat cu rea-credință, instanța îi va obliga la plata tuturor cheltuielilor de judecată și la reparația prejudiciului cauzat astfel*”. Evident, participarea obligatorie a reprezentantului organului de tutelă și curatelă la examinarea cauzelor de declarare a incapacității persoanei fizice are drept scop protecția drepturilor persoanei vizate. Desigur, privită prin prisma articolului 12 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, dispoziția articolului 306 alineatul 2 din Codul de procedură civilă ar ridica un semn de întrebare: oare este obligatorie prezența persoanei ce urmează a fi declarată incapabilă la procesul de declarare a incapacității ei? Considerăm că prevederea „...*problema citării persoanei se soluționează în fiecare caz, în dependență de starea sănătății ei*” din articolul 306 alineatul 2 din Codul de procedură civilă este una

ambiguoasă, care poate genera abuzuri, care după noi, pot duce la condamnarea Statului de nerespectarea articolului 6 din CEDO. De aceea, această normă poate fi modificată în sensul stipulării obligativității participării persoanei vizate la examinarea unor astfel de cauze. În principiu, aceleași probleme poate genera și articolul 308 alineatul 2, conform căruia „*În cazul prevăzut de articolul 24 alineatul (3) din Codul civil, instanța, la cererea tutorelui, a membrilor de familie ai persoanei, a instituției de psihiatrie (psihoneurologie), a organului de tutelă și curatelă, a procurorului și în baza raportului de expertiză psihiatrică legală, pornește un proces și emite o hotărîre prin care declară capabilă persoana însănoșită. În temeiul acestei hotărîri, tutela instituită asupra persoanei se anulează*”. Observăm că persoana care a fost declarată incapabilă, conform acestei norme, nu poate depune cererea de anulare a hotărîrii de declarare a incapacității, ceea ce după noi vine implicit în contradicție cu articolul 12 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, dar și cu articolul 6 din CEDO. Este evident că și această normă urmează a fi modificată.

■ Propuneri și recomandări

- Operarea modificărilor în Codul civil cu referire la tutelă și curatelă, în sensul diferențierii împuternicirilor tutorelui, în funcție de gradul de iresponsabilitate a celui pus sub tutelă;
- Operarea modificărilor în Codul de procedură civilă, în sensul admiterii posibilității de contestare a actelor procesuale, inclusiv a hotărîrilor, deciziilor instanțelor judecătorești de către persoana incapabilă;
- Modificarea legislației procesuale în sensul stabilirii competenței de examinare a cauzelor de lipsire a capacității de exercițiu doar de curțile de apel;
- Organizarea cursurilor de instruire a judecătorilor care vor examina cauzurile de lipsire a capacității de exercițiu, îndeosebi punîndu-se accentul pe aplicarea corectă a prevederilor legale naționale, dar și internaționale.

ANALIZA CADRULUI LEGISLATIV DIN DOMENIUL SĂNĂTĂȚII MINTALE

Jana Chihai, expert în serviciile de sănătate mintală

■ Introducere

Persoanele cu dizabilități mintale, de-a lungul întregii istorii, au fost supuse violării drepturilor omului. Legislațiile în domeniul sănătății mintale pot juca un rol important în prevenirea încălcării drepturilor omului și promovarea drepturilor lor, abordare bazată pe tratament și îngrijire a persoanelor cu dizabilități mintale. Organizația Națiunilor Unite este un cadru internațional al drepturilor omului care impune obligații guvernelor să respecte și să protejeze drepturile omului, inclusiv ale persoanelor cu dizabilități mintale.

Serviciul de Sănătate Mintală este o componentă indispensabilă a sistemului de ocrotire a sănătății unui stat responsabilă de profilaxia și tratamentul maladiilor mintale și de comportament, educarea unui mod sănătos de viață și a „ecologiei mintale”, evitarea și contracararea factorilor nocivi, participarea la organizarea vieții familiale și sociale și la prezența unei bunăstări psihice.

Organizarea serviciilor de sănătate mintală a cunoscut o perioadă lungă și anevoioasă în decursul istoriei, fiind alături de conștiința societății față de maladia psihică și modificându-se odată cu aceasta. Republica Moldova, în calitate de membru al ONU, în aspirațiile ei spre un stat bazat pe democrație, care pune în valoare personalitatea umană cu integritatea sa psihică și somatică, ca o

contribuție la bunăstarea generală, a înfăptuit un șir de reforme legislative pentru organizarea sistemului de sănătate și, de asemenea, a sănătății mintale (*Legea privind asistența psihiatrică (1997), modificată în 2008*).

Pe parcursul anilor au fost efectuate schimbări în constituirea și organizarea sistemului de sănătate, au fost elaborate politici și strategii în domeniu, de altfel, sub influența modificărilor interne și a celor externe, a fost reformat serviciul de asistență psihiatrică. Astfel, performanța unui serviciu necesită stabilirea unui cadru normativ predilect pentru funcționarea și perfecționarea lui continuă.

■ Legislația în domeniul sănătății mintale în Republica Moldova

Legislația ce reglementează serviciul de sănătate mintală în Republica Moldova este următoarea:

1. Legea privind sănătatea mintală nr. 1402-XIII din 16 decembrie 1997, modificată în 2008;
2. Hotărârea Guvernului nr. 886 din 06 august 2007 „Cu privire la aprobarea Politicii Naționale de Sănătate” (Capitolul XII. Asigurarea condițiilor pentru ameliorarea sănătății mintale);
3. Ordinul Ministerului Sănătății nr. 591 din 20 august 2010 „Cu privire la organizarea și funcționarea Serviciului de Sănătate Mintală din Republica Moldova”;

4. Ordinul comun al Ministerului Sănătății și Ministerului Afacerilor Interne nr. 57/102 din 28 februarie 2006 „Cu privire la măsurile de prevenire a acțiunilor social-periculoase din partea persoanelor care suferă de tulburări mintale și de comportament”;

5. Legea cu privire la expertiza judiciară, constatările tehnico-științifice și medico-legale nr. 1086-XIV din 23 iunie 2000;

6. Ordinul Ministerului Sănătății nr. 482 din 13 iulie 2010 „Cu privire la Centrul Național de Sănătate Mintală”;

7. Ordinul Ministerului Sănătății nr. 8 din 17 ianuarie 2009 „Cu privire la Centrele Comunitare de Sănătate Mintală”;

8. Hotărârea Guvernului nr. 55 din 15 ianuarie 2012 „Cu privire la Regulamentul-tip și standardele minime de calitate ale serviciilor comunitare de sănătate mintală”.

■ Evaluarea legislației prin prisma Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități (CDPD)

CDPD produce o schimbare esențială în domeniul sănătății mintale și modifică paradigma de la suport în raport cu dizabilitatea la teme pentru îngrijire și integrare. Convenția stabilește o gamă completă de drepturi civile, culturale, economice, politice, sociale. CDPD înlocuiește instrumentele anterioare în domeniul drepturilor omului. În acest context, are loc schimbarea percepțiilor, atitudinilor și abordărilor față de persoanele cu dizabilități de la:

1. obiecte de caritate – la subiecți cu drepturi;
2. paternalism – la respectarea drepturilor omului;
3. povară asupra societății – la membri contribuabili ai societății.

În acest subcapitol vom face o privire de ansamblu asupra legislației în domeniu, din considerentele recunoașterii egale în fața legii, principiu declarat de articolul 12 al CDPD. Acest articol are următorul conținut:

Articolul 12: Egalitate în fața legii

1. Statele Participante reafirmă că persoanele cu dizabilități au dreptul să fie recunoscute oriunde ca persoane cu drepturi în fața legii.

2. Statele Participante vor recunoaște că persoanele cu dizabilități beneficiază de aceeași capacitate juridică ca și alte persoane în toate aspectele vieții.

3. Statele Participante vor lua măsurile necesare pentru a asigura accesul persoanelor cu dizabilități la asistența de care pot avea nevoie pentru a-și exercita capacitățile juridice.

4. Statele Participante vor asigura luarea că toate măsurile referitoare la exercitarea capacităților juridice, oferă o protecție corespunzătoare și eficientă împotriva abuzului, conform legislației internaționale cu privire la drepturile omului. Această protecție va asigura că măsurile întreprinse pentru exercitarea capacităților juridice respectă drepturile, voința și preferințele persoanei, și nu există conflict de interese și abuz de influență, este proporțională și adaptată la circumstanțele în care se află persoanele, este aplicată pentru un termen cât se poate de scurt și este revizuită sistematic de către autoritățile competente, independente și imparțiale sau instanțele judiciare. Protecția va fi proporțională cu gradul în care aceste măsuri afectează drepturile și interesele persoanelor.¹

Articolul 12 prevede recunoașterea egală în fața legii a persoanelor cu dizabilități și este unul dintre cele mai importante articole din CDPD. Articolul 12 stabilește:

- dreptul la recunoașterea oriunde ca persoane în fața legii;
- dreptul de a-și exercita capacitatea juridică pe o bază de egalitate cu toți ceilalți;
- dreptul de a fi sprijinit în exercitarea capacității sale juridice.

Articolul 12 marchează o schimbare esențială de la luarea deciziilor substituită față de un model în care oamenii au dreptul de a lua decizii pentru ei înșiși.

¹ Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități.

Prin urmare, în Republica Moldova legea de bază care reglementează domeniul sănătății mintale este Legea nr. 1402 din 16 decembrie 1997 privind sănătatea mintală (ultima modificare în 2008), pe care o vom analiza în contextul articolului 12 al CRPD.

Astfel, în articolul 4 „Liberul consimțământ la solicitarea asistenței psihiatrice” se menționează că asistența psihiatrică se acordă la solicitarea benevolă a persoanei sau cu consimțământul ei, cu excepția cazurilor prevăzute de prezenta lege. În acest articol trebuie clar nominalizate care sunt cazurile prevăzute de lege și care lege stabilește aceste cazuri.

De asemenea, se declară că persoanelor în vârstă de pînă la 18 ani (în cele ce urmează – minori), precum și persoanelor declarate, în modul stabilit de lege, incapabile li se acordă asistență psihiatrică la cererea sau cu consimțământul reprezentanților lor legali, în condițiile prezentei legi. Acest punct necesită reformulare conform articolului 12 al CDPD.

În Articolul 5 „Drepturile persoanelor suferinde de tulburări psihice” sunt stipulate drepturile persoanelor suferinde de tulburări psihice ca persoane egale care beneficiază de toate drepturile și libertățile cetățenilor, prevăzute de Constituție și de alte legi. Limitarea drepturilor și libertăților din cauza tulburărilor psihice se face numai în cazurile prevăzute de prezenta lege și de alte acte normative. În acest articol este necesar să fie specificate care sunt cazurile prevăzute de lege.

În articolul 6 „Limitarea practicării unor activități profesionale și a activităților cu pericol sporit” se menționează că, în caz de tulburări psihice, persoana poate fi declarată pe un termen de cel mult 5 ani, cu dreptul de reexaminare ulterioară, incapabilă a desfășura anumite activități profesionale și activități cu pericol sporit. Hotărîrea restrictivă este emisă de o comisie medicală, împuternicită de organul de ocrotire a sănătății, în temeiul concluziei asupra sănătății psihice a persoanei, și poate fi contestată în instanță judecătorească. Dacă pînă la expirarea termenului de 5 ani, persoana nu este re-

examinată de un consiliu (o comisie) de expertiză medicală a vitalității, ea devine, în mod automat, capabilă să desfășoare activitățile menționate.

În acest articol sunt necesar de operat modificări conform CDPD, menționînd tipul de activități restrictive și riscurile obiective, dacă acestea există.

În articolul 7 „Reprezentarea persoanei căreia i se acordă asistență psihiatrică” se menționează că persoana are dreptul să aleagă un reprezentant pentru a-i apăra drepturile și interesele legitime. Legalizarea reprezentării se face în modul stabilit de lege.

Apărarea drepturilor și intereselor legitime ale minorului și ale persoanei declarate, în modul stabilit de lege, incapabilă o exercită, în cazul acordării de asistență psihiatrică, reprezentanții lor legali (părinți, adoptatori, tutori), iar dacă aceștia lipsesc, organul de tutelă și curatelă.

Apărarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanei căreia i se acordă asistență psihiatrică poate să o exercite avocatul. Invitarea avocatului și remunerarea lui se efectuează în conformitate cu legislația în vigoare. Administrația instituției care acordă asistență psihiatrică asigură posibilitatea invitării avocatului, cu excepția cazului prevăzut de articolul 28 litera a).

Este important că în lege a fost direct prevăzută necesitatea diagnosticării și tratării tulburărilor psihice, luînd în considerare standardele unanim recunoscute în domeniu. Statul este obligat să pună la dispoziția profesioniștilor din domeniu accesul nu doar la standardele naționale, dar și la cele internaționale unanim recunoscute, care urmează a fi aplicate în vederea ocrotirii sănătății mintale. Aceasta se poate vedea din articolul 10 „Diagnosticul și tratarea”.

Articolul 11 „Acceptarea tratamentului” stipulează că o persoană trebuie să aibă capacitatea de a:

- (a) înțelege natura afecțiunii pentru care tratamentul este propus;
- (b) înțelege natura tratamentului propus; și
- (c) aprecia consecințele acceptării sau refuzului tratamentului.

Alineatul 1 al acestui articol indică necesitatea consimțământului exprimat în scris pentru urmare tratamentul prescris. În această situație, este necesară corelarea acestui articol cu prevederile articolului 5. Luînd în considerare importanța și încrederea în tratamentul propus, consecințele acestuia, considerăm că ar fi necesar reiterarea mai clară în articolul 5 a dreptului persoanei de a fi asistată de o persoană de încredere ori de un reprezentant în vederea înțelegerii acceptului tratamentului.

În articolul 12 „Refuzul tratamentului” este important de a include în alineatele 1 și 2 noțiunea de *persoană de încredere*, care ar putea primi explicații asupra posibilelor consecințe, ca urmare a refuzului tratamentului. Atît pacientul, reprezentantul legal, cît și persoana de încredere ar trebui să semneze documentația medicală cu privire la refuzul în continuarea tratamentului.

În articolul 13 sunt enumerate măsurile medicale de constrîngere stabilite de instanța de judecată, care urmează să fie aplicate motivat, ținînd cont de prevederile articolului 5 din Convenția Europeană pentru Drepturile Omului.

În articolul 22 se menționează că examenul psihiatric se efectuează pentru constatarea existenței tulburărilor psihice, necesitatea acordării de asistență psihiatrică și tipul acesteia. Examenul psihiatric, precum și cel profilactic, se efectuează la cererea sau cu consimțământul persoanei. În cazul minorilor, examenul psihiatric și cel profilactic se efectuează la cererea sau cu consimțământul părinților ori al altui reprezentant legal. Examenul psihiatric și cel profilactic al persoanei declarate, în modul stabilit de lege, incapabilă se face la cererea sau cu consimțământul reprezentantului ei legal. La efectuarea examenului psihiatric se va ține cont, în toate cazurile, de voința persoanei, inclusiv în cazul în care persoana este minoră sau incapabilă, în măsura adecvată capacității ei de înțelegere. Medicul care efectuează examenul psihiatric este obligat să se prezinte ca psihiatru persoanei și reprezentantului ei legal, cu excepția cazurilor prevăzute în alineatul (4) litera a):

(4) *Examenul psihiatric poate fi efectuat fără consimțământul persoanei sau al reprezentantului ei legal în cazul în care aceasta săvîrșește acțiuni ce servesc drept temei pentru presupunerea unor tulburări psihice grave, care condiționează:*

a) *pericolul nemijlocit pentru sine sau pentru cei din jur;*

c) *prejudiciul grav sănătății sale dacă nu i se va acorda asistență psihiatrică.*

(4¹) *În cazul prevăzut la alineatul (4) litera c), medicul psihiatru, în temeiul hotărîrii judecătorești, decide efectuarea examenului psihiatric fără consimțământul persoanei sau al reprezentantului ei legal.*

(5) *Examenul psihiatric poate fi efectuat fără consimțământul persoanei sau al reprezentantului ei legal dacă aceasta este supravegheată prin dispensarizare conform articolului 26 alineatul (1).*

(6) *Datele examenului psihiatric și avizul privind sănătatea psihică se înscriu în documentația medicală, în care se consemnează, de asemenea, cauzele solicitării asistenței medicale psihiatrice și indicațiile terapeutice, cu excepția cazului specificat la alineatul (7).*

(7) *La solicitarea unui examen psihiatric anonim, cu excepția cazurilor prevăzute la alineatul (4), se întocmește o documentație medicală specială cifrată.*

În acest articol, alineatele 4¹ și 5 necesită revizuire conform prevederilor CDPD.

În articolul 24 „Cererea și decizia privind efectuarea examenului psihiatric fără liberul consimțământ al persoanei sau al reprezentantului ei legal” sunt enumerate toate cazurile de efectuare a examenului psihiatric fără liberul consimțământ sau cu consimțământul rudelor, tutorelui sau al reprezentantului legal. Acest articol cade sub vizorul articolului 12 al CDPD și necesită revizuire.

Prin articolul 26 „Supravegherea prin dispensarizare” se pune în evidență că supravegherea prin dispensarizare se poate stabili persoanelor suferinde de tulburări psihice cronice și îndelungate, cu manifestări morbide grave, constante sau acutizate frecvent. Deciziile privind supravegherea prin dispensarizare și de încetare a ei le emite comisia de

medici psihiatri numită de administrația instituției de psihiatrie care acordă asistență psihiatrică ambulatorie sau de comisia de medici psihiatri numită de organul de ocrotire a sănătății. Decizia privind stabilirea, menținerea sau încetarea supravegherii prin dispensarizare poate fi contestată. Supravegherea prin dispensarizare încetează odată cu însănătoșirea sau ameliorarea considerabilă și stabilă a stării psihice.

Articolele 27 și 28 „Temeiurile pentru spitalizare în staționarul de psihiatrie” și, respectiv, „Temeiurile pentru spitalizare în staționarul de psihiatrie fără liberul consimțământ” necesită să fie ajustate în funcție de decizia pe care o va lua țara referitor la articolul 12 din CDPD.

În următorul articol, 29, „Măsurile de asigurare a securității la acordarea de asistență psihiatrică” se menționează că asistența psihiatrică staționară se acordă în condiții restrictive minime, care să asigure securitatea persoanei spitalizate și a altor persoane, respectându-se drepturile și interesele ei legitime de către personalul medical, dar alineatele 2, 3 și 4 necesită ajustare conform articolului 12 din CDPD:

(2) În cazul spitalizării în staționarul de psihiatrie și aflării în el fără liberul consimțământ al persoanei, măsurile de imobilizare fizică și de izolare se aplică, sub controlul permanent al personalului medical, numai în situațiile, în formele și în perioada în care, după părerea medicului psihiatru, nu este posibilă prevenirea prin alte metode a acțiunilor persoanei care prezintă un pericol nemijlocit pentru sine sau pentru cei din jur. Formele și perioada de aplicare a măsurilor de imobilizare fizică sau de izolare se consemnează în documentația medicală.

(3) Colaboratorii poliției sunt obligați să acorde ajutor personalului medical la spitalizarea persoanei fără liberul ei consimțământ și să asigure condiții de securitate pentru acces spre ea și pentru examinarea ei, să ia măsuri în vederea respectării intereselor ei patrimoniale. În cazul necesității de prevenire a acțiunilor ce ar periclita viața și sănătatea celor din jur, precum și în caz de necesitate de urmărire și re-

ținere a persoanei, colaboratorii poliției acționează conform concluziei medicale orale și scrise și în modul prevăzut de Legea cu privire la poliție.

(4) Pentru protejarea personalului instituțiilor medicale aflat în contact nemijlocit cu persoanele suferinde de tulburări psihice și pentru limitarea influenței negative asupra lui a activității profesionale, se prevăd următoarele măsuri:

a) asigurarea de către conducătorii instituțiilor a unui număr suficient de personal conform normativelor în vigoare;

b) stabilirea prin lege a facilităților de odihnă, de salarizare, de asigurare cu pensii etc. pentru lucrătorii din domeniul sănătății mintale;

c) instituirea de către Ministerul Sănătății a unei structuri specializate pentru examinarea plîngerilor împotriva personalului medical și pentru reprezentare, în caz de necesitate, a intereselor personalului instituțiilor de sănătate mintală în acțiunile de judecată.

Articolul 30 „Examinarea minorilor și a persoanelor declarate incapabile spitalizate în staționarul de psihiatrie la creerea sau cu consimțământul reprezentanților legali” prevede că:

(1) Minorul și persoana declarată, în modul stabilit de lege, incapabilă, spitalizați în staționarul de psihiatrie la cererea sau cu consimțământul reprezentanților lor legali, sunt examinați în mod obligatoriu de către comisia de medici psihiatri a staționarului în condițiile articolului 31 alineatul (1). De asemenea, acești pacienți urmează să fie examinați de comisia de medici psihiatri cel puțin o dată în lună pentru a se decide asupra prelungirii spitalizării lor.

(2) În cazul în care comisia de medici psihiatri sau administrația staționarului de psihiatrie constată că reprezentanții legali ai minorului sau ai persoanei declarate, în modul stabilit de lege, incapabilă au comis abuzuri la spitalizare, administrația staționarului de psihiatrie înștiințează organul de tutelă și curatelă de la domiciliul pacientului tutelat sau, după caz, organul de drept.

Acest articol necesită ajustare în ambele puncte conform articolului 12 al CDPD.

Cităm articolul 31 „Examinarea persoanelor spitalizate în staționarul de psihiatrie fără liberul consimțământ”, deoarece necesită o revizuire totală:

(1) Persoana spitalizată în staționarul de psihiatrie în condițiile articolului 28 va fi supusă unui examen obligatoriu, în primele 48 de ore, de către comisia de medici psihiatri a staționarului, care va decide asupra temeiniciei spitalizării. În cazul în care spitalizarea este considerată neîntemeiată, persoanei spitalizate trebuie să i se facă imediat formele de ieșire.

(2) Dacă spitalizarea este considerată întemeiată, comisia de medici psihiatri expediază avizul, în 24 de ore, instanței judecătorești, în a cărei rază se află staționarul de psihiatrie, pentru a hotărî asupra aflării ulterioare în staționar a persoanei.

Alineatele 1, 2 și 3 ale articolului 32 „Adresarea în instanța judecătorească în cazul spitalizării fără liberul consimțământ” sunt importante pentru articolul 12 al CDPD și necesită ajustare conform acestuia:

(1) Asupra spitalizării în staționarul de psihiatrie, în temeiul articolului 28, decide instanța judecătorească în a cărei rază se află staționarul.

(2) Cererea de spitalizare în staționarul de psihiatrie fără liberul consimțământ este depusă în instanța judecătorească de reprezentantul staționarului în care se află persoana. La cerere, în care se indică temeiurile prevăzute de lege pentru spitalizare în staționarul de psihiatrie fără liberul consimțământ, se anexează avizul argumentat al comisiei de medici psihiatri privind necesitatea aflării de mai departe a persoanei în staționar.

(3) La primirea cererii de spitalizare în staționarul de psihiatrie fără liberul consimțământ, judecătorul decide din oficiu asupra aflării persoanei în staționarul de psihiatrie pentru termenul necesar examinării cererii în instanța judecătorească.

În alineatul 1 al articolului 33 „Examinarea cererii de spitalizare fără liberul consimțământ” se menționează că cererea de spitalizare în staționarul de psihiatrie fără liberul consimțământ este examinată de judecător în decursul a 3 zile de la primire în instanța judecătorească sau în staționar.

Persoana spitalizată în staționarul de psihiatrie fără liberul ei consimțământ este în drept să participe la examinarea problemei legate de spitalizarea sa. Dacă starea psihică nu permite persoanei să se prezinte în instanță judecătorească, cererea de spitalizare fără liberul consimțământ este examinată de judecător în staționarul de psihiatrie.

La examinarea cererii de spitalizare în staționarul de psihiatrie fără liberul consimțământ este obligatorie participarea procurorului, a reprezentantului staționarului de psihiatrie care solicită spitalizarea și a reprezentantului legal al persoanei a cărei problemă de spitalizare se examinează sau, după caz, a altor persoane interesate (reprezentantul asociației obștești care apără interesele persoanelor suferinde de tulburări psihice, avocatul).

Acest articol este important din punctul de vedere al CDPD și necesită a fi revizuit, pentru o formulare obiectivă.

Articolul 34 „Hotărîrea asupra cererii de spitalizare fără liberul consimțământ” este unul cheie și necesită ajustare, în conformitate cu legislația care vizează cele menționate în punctele acestui articol:

(1) La examinarea în fond a cererii de spitalizare în staționarul de psihiatrie fără liberul consimțământ, judecătorul poate hotărî satisfacerea sau respingerea ei.

(2) Hotărîrea privind satisfacerea cererii de spitalizare în staționarul de psihiatrie fără liberul consimțământ constituie temei pentru spitalizarea și ținerea persoanei în staționar.

(3) În decursul a 15 zile de la pronunțare, hotărîrea judecătorului poate fi atacată de persoana spitalizată în staționarul de psihiatrie, de reprezentantul ei legal, de șeful staționarului de psihiatrie, de procuror sau de alți participanți la proces în modul prevăzut de Codul de procedură civilă.

Prin articolul 35 „Prelungirea spitalizării fără liberul consimțământ” se menționează că spitalizarea în staționarul de psihiatrie fără liberul consimțământ va dura numai în perioada de menținere a temeiurilor în care a fost efectuată. Persoana spi-

talizată în staționarul de psihiatrie fără liberul ei consimțământ va fi examinată cel puțin o dată în lună de comisia de medici psihiatri a staționarului pentru a se decide asupra prelungirii spitalizării. La expirarea a 6 luni de la data spitalizării persoanei în staționarul de psihiatrie fără liberul ei consimțământ, administrația acestuia trimite avizul făcut de comisia de medici psihiatri privind necesitatea prelungirii spitalizării către instanța judecătorească în a cărei rază se află staționarul. Judecătorul poate să hotărască asupra prelungirii spitalizării, în conformitate cu articolele 32-34. Hotărîrea privind prelungirea spitalizării se adoptă de către judecător în fiecare an. Toate cele menționate necesită ajustare și modificare, conform articolului 12 din CDPD.

Articolul 36 conține drepturile pacienților din staționare. Articolul ar putea fi modificat și completat cu prevederi, așa ca: internarea în staționarul de psihiatrie numai în cazuri de excepție, atunci când starea psihică a persoanei nu poate fi îmbunătățită în afara staționarului; dreptul la protecție a persoanei internate de la agresiune din parte celorlalți pacienți; dreptul la participarea în planificarea tratamentului său; interzicerea sterilizării persoanelor internate fără acordul acestora ori a reprezentantului lor legal; dreptul privind informarea cu privire la dreptul la apărător în procedura din fața instanței de judecată pentru reclamațiile înaintate în temeiul legii privind sănătatea mintală.

Articolele 40-43 reglementează intrarea, ieșirea și transferul persoanelor suferinde de tulburări psihice în/din instituțiile psihoneurologice rezidențiale. Noțiunea de tutelă, consimțământ și reprezentant legal predomină în toate articolele enumerate. Capitolul VI „Contestarea acțiunilor de acordare

a asistenței psihiatrice” conține articolele 46-49 și totalmente sunt importante din punctul de vedere al articolului 12 al CDPD.

■ Concluzii

1. Legea privind sănătatea mintală se referă în totalitate la conceptul de egalitate a persoanei cu dizabilități mintale în fața legii, principiu stipulat în articolul 12 din CDPD.

2. Legea prevede existența a mai multe servicii de sănătate mintală, așa ca spitalul de psihiatrie, internatul psihoneurologic și centrul comunitar de sănătate, însă prevederile ei sunt în mare majoritate referitor la serviciile psihiatrice de spitalizare.

3. Multe articole prevăd liberul consimțământ al persoanei sau al reprezentantului legal.

4. Există articole care explică internarea liberă și forțată, reprezentarea persoanei căreia i se acordă asistență psihiatrică, însă nu sunt concretizate procedurile stabilite de lege.

■ Recomandări

1. Necesitatea elaborării mecanismului de luare asistată a deciziilor care ajută persoana cu dizabilități să ia propriile sale decizii.

2. Obligativitatea ajustării legii la acest mecanism.

3. Introducerea în lege a tuturor serviciilor alternative noi pentru persoanele cu dizabilități mintale și libera alegere a acestora de către persoană.

4. Necesitatea reformulării articolelor despre internatele psihoneurologice și statutul persoanei din aceste instituții.

5. Punerea accentelor pe tratamentul în comunitate, pe reabilitarea și incluziunea socială.

SERVICIILE SOCIALE ȘI SUPORTUL ÎN LUAREA DECIZIILOR ÎN CAZUL PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI

Ludmila Ciocan, expert în serviciile sociale

În conformitate cu prevederile Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, Statele Părți la Convenție trebuie să recunoască dreptul egal al tuturor persoanelor cu dizabilități de a trăi în comunitate, avînd șanse egale cu ale celorlalți, și, respectiv, să ia măsuri eficiente și adecvate pentru ca să se bucure pe deplin de acest drept, să fie integrate în comunitate și să participe la viața acesteia (articolul 19). În vederea realizării acestui drept, persoanele cu dizabilități ar trebui să aibă acces la o gamă diversă de servicii: la domiciliu, comunitare – de plasament și de suport, inclusiv de asistență personală.

Dezvoltarea serviciilor sociale a devenit unul dintre obiectivele-cheie în realizarea politicii naționale de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități (a se vedea Legea nr. 169 din 09 iulie 2010 pentru aprobarea Strategiei de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități (2010-2013), punctele 18 d) și 22).

La nivel național, există o serie de acte legislative și normative care reglementează sfera serviciilor sociale, inclusiv în domeniul dizabilității.

În conformitate cu prevederile Legii asistenței sociale nr. 547 din 25 decembrie 2003, cu modificările ulterioare, serviciile sociale reprezintă ansamblul de măsuri și activități realizate pentru satisfacerea necesităților sociale ale persoanei sau familiei, în scop de depășire a unor situații de difi-

cultate, precum și de prevenire a marginalizării și excluziunii sociale. Serviciile sociale **se prestează cu prioritate în mediul familial, în comunitate și, ca ultimă soluție, în instituțiile rezidențiale.** Calitatea serviciilor sociale se asigură prin respectarea standardelor de calitate aprobate de Guvern (a se vedea articolul 10 alineatele (1), (2) și (3)). De asemenea, Legea stipulează că în oferirea asistenței se respectă **principiul autonomiei persoanei** (a se vedea articolul 4).

Legea nr. 123 din 18 iunie 2010 cu privire la serviciile sociale stabilește o serie de drepturi ale beneficiarilor de servicii sociale, inclusiv „respectarea drepturilor și libertăților fundamentale, cu excluderea oricăror forme de discriminare”, „protecția împotriva oricăror forme de violență, vătămare ori abuz fizic sau mintal, neglijare, rele tratamente sau exploatare”, „comunicarea, în termeni accesibili, a informațiilor privind drepturile fundamentale și măsurile legale de protecție socială”, „respectarea demnității și intimității personale ale beneficiarului” etc. (a se vedea articolul 12).

Prin Ordinul nr. 353 din 15 decembrie 2011 al Ministrului Muncii, Protecției Sociale și Familiei a fost aprobat Nomenclatorul serviciilor sociale, care include definirea serviciilor sociale din Republica Moldova, beneficiarii acestor servicii, modalitățile de asistență acordată beneficiarilor, structura orientativă de personal de specialitate pentru fiecare

tip de serviciu, precum și informații privind reglementarea serviciilor existente.

În procesul de analiză a Nomenclatorului serviciilor sociale, ne-am propus să identificăm tipurile de servicii destinate persoanelor majore cu dizabilități, care constituie grupul de interes pentru studiul de față. Astfel, conform Nomenclatorului serviciilor sociale, rezultă că **din 40 de tipuri de servicii sociale existente la moment în Republica Moldova, 14 tipuri sunt exclusiv concepute pentru persoanele majore cu dizabilități**, ceea ce reprezintă 35% din tipologia serviciilor sociale (în aceste 14 tipuri de servicii sunt incluse serviciile „Casă comunitară”, „Echipă mobilă”, „Asistență personală” și „Respiro”, deoarece acestea pot fi prestate atât pentru copii, cât și pentru adulți). Din cele 14 tipuri de servicii pentru persoanele cu dizabilități, 9 tipuri reprezintă servicii specializate și 5 sunt servicii de specializare înaltă. Alte 13 tipuri de servicii sociale ar putea fi accesate inclusiv de către persoanele cu dizabilități, în cazul în care acestea s-ar afla într-o situație de dificultate specifică, caracteristică și altor grupuri vulnerabile (de exemplu, perioada post-dezinstituționalizare, traficul de ființe umane, abuzurile din partea membrilor familiei, vârsta înaintată, HIV/TBC etc.). Din această ultimă categorie, 4 tipuri constituie servicii sociale primare, 8 reprezintă servicii sociale specializate și un serviciu este de specializare înaltă.

Tipologia serviciilor sociale analizate, la care ar putea accede persoanele majore cu dizabilități, se prezintă astfel:

Servicii sociale primare (total 4 tipuri): Asistență socială comunitară, Îngrijire socială la domiciliu, Cantină de ajutor social, Centru comunitar de asistență socială.

Servicii sociale specializate (total 29 tipuri, inclusiv 17 tipuri de care ar putea beneficia persoanele majore cu dizabilități): Centru de zi pentru persoane adulte cu dizabilități, Centru de plasament pentru persoane adulte cu

dizabilități, Casa comunitară pentru persoane cu dizabilități, Azilul pentru persoane vârstnice și cu dizabilități, Respiro, Echipă mobilă, Plasament familial pentru persoane adulte cu dizabilități, Asistență personală, Locuință protejată, Centrul de (re)integrare socială a tinerilor, Locuința socială asistată, Centru de zi pentru persoane în etate, Centru de zi pentru reabilitarea agresorilor, Centru de plasament pentru persoane fără adăpost, Centru de reabilitare pentru victimele violenței în familie, Centru maternal, Centru social (pentru persoanele infectate/afectate HIV, HIV/TBC, HIV/UDI).

Servicii sociale de specializare înaltă (total 7 tipuri): Internat psiho-neurologic pentru persoane adulte cu dizabilități mintale, Centru pentru asistența și protecția victimelor și potențialelor victime ale traficului de ființe umane, Centru regional de reabilitare profesională a persoanelor cu dizabilități, Centru Republican Experimental de Protezare, Ortopedie și Reabilitare, Centru de recuperare/reabilitare a pensionarilor și invalizilor, Azilul republican pentru pensionari și invalizi/Centru republican de reabilitare a veteranilor muncii și războiului.

Este important de menționat că nu am inclus în tipologia respectivă serviciul „Casa-internat pentru copii cu deficiențe mintale” (CICDM), destinat copiilor (categorie care nu prezintă interes pentru studiul de față). În realitate, însă, în cele 2 Case din subordinea MMPSF (CICDM, băieți – Orhei și CICDM, fete – Hîncești), peste 50 % din beneficiari au rămas plasați în acest tip de serviciu, deși au trecut de vârsta majoratului (conform informației furnizate de administrația instituțiilor).

Specificăm, de asemenea, că potrivit Nomenclatorului serviciilor sociale, „Tutela/curatela” figurează ca o formă de protecție care se instituie asupra copiilor rămași fără ocrotire părintească în scopul educației și instruirii acestora, precum

și al apărării drepturilor și intereselor lor legitime. Deci, este un serviciu care are în calitate de beneficiari „copii rămași fără ocrotire părintească”. În realitate, tutela este reglementată inclusiv ca măsură de protecție pentru persoanele adulte declarate incapabile de instanță (Codul civil, articolele 24-47, Codul de procedură civilă, Capitolul XXVIII). Legislația civilă stabilește modalitatea de declarare a incapacității de exercițiu a persoanei și instituirea tutelei, dar nu există niciun act normativ care ar reglementa expres exercitarea tutelei, responsabilitățile tutorelui în caz de neîndeplinire a atribuțiilor sale, monitorizarea prestării serviciilor de către tutore etc.

În urma analizei regulamentelor-cadru de organizare și funcționare a serviciilor sociale pentru persoane majore cu dizabilități, constatăm că unele prevederi stipulează luarea deciziilor de către tutore (reprezentant legal) în cazul beneficiarilor declarați incapabili. Aceste prevederi țin nemijlocit de accesul la serviciu sau plasamentul beneficiarului în serviciu și suspendarea sau încetarea plasamentului. În același timp, regulamentele-cadru ale serviciilor analizate prevăd participarea și implicarea beneficiarului la planificarea serviciilor prestate (procesul de elaborare a planului individualizat de asistență) (a se vedea serviciile Casă comunitară, Locuință protejată, Asistență personală, Echipă mobilă, Respiro). Menționăm că celelalte servicii sociale specializate destinate persoanelor majore cu dizabilități sunt în proces de reglementare, iar serviciile de specializare din subordinea MMPSF sunt reglementate intern prin Ordinul Ministrului.

Deși Legea asistenței sociale prevede asigurarea calității serviciilor sociale prin respectarea standardelor minime ale acestora, observăm că **din cele 14 tipuri de servicii sociale pentru persoanele cu dizabilități, doar 5 servicii au standarde minime de calitate, aprobate de Guvern** (Locuință protejată, Casă comunitară, Respiro, Echipă Mobilă și Asistență personală). Standardele minime de calitate pentru serviciile respective

stipulează aspecte importante privind suportul persoanei care beneficiază de serviciu, precum: **informarea, evaluarea multidiscplinară a necesităților de asistență, planul individualizat de asistență, monitorizarea și evaluarea serviciilor, suspendarea și încetarea prestării serviciilor, protecția beneficiarului împotriva abuzului, încheierea unor acorduri de prestare a serviciilor cu beneficiarul etc.**

Aceste reglementări sunt esențiale în asigurarea unei abordări centrate pe persoană și, respectiv, obligă prestatorul de servicii sociale să ofere beneficiarului suportul necesar, în funcție de necesitățile evaluate. Astfel, serviciile sociale de suport trebuie să aibă drept prerogativă îmbunătățirea capacității persoanei în a lua decizii cu privire la evenimentele privind viața sa și trebuie să contribuie la sporirea autonomiei personale, să încurajeze persoana să facă propriile alegeri, să-și exprime preferințele și să exerseze luarea de decizii. Conceptul de „abilitare” a persoanei este una din chei în oferirea serviciilor de suport.

În acest context, trebuie să menționăm că articolul 19 („Viață independentă și integrarea în comunitate”) al Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități nu este unul izolat, ci are o relație directă cu articolul 12 („Recunoaștere egală în fața legii”).

Este important să specificăm că **serviciile sociale sunt instrumente-cheie pentru salvagardarea drepturilor fundamentale ale omului și, totodată, reprezintă doar o formă de suport în vederea abilitării persoanei în luarea deciziilor**. Există bune practici în acest sens, precum „grupuri de suport”, formate din persoane de încredere ale beneficiarului și constituite din rețeaua naturală de relații (rude, prieteni), „avocat personal” (persoane investite special cu mandatul de a consilia persoana în luarea deciziilor), „directive avansate” (dispoziții ale persoanei privind modalitatea de decizie în perioadele succesive, când nu va fi în stare să ia decizii din cauza agravării situației personale) etc.

■ Concluzii și recomandări

- Accesul la serviciile sociale de suport, alături de accesul la serviciile sanitare, educaționale și asistență juridică sunt esențiale pentru a asigura persoanelor cu dizabilități sprijinul necesar în exercitarea capacității lor juridice.
- Serviciile sociale trebuie prestate persoanelor cu dizabilități astfel încât beneficiarii serviciilor respective să-și mențină sau să-și sporească autonomia personală și demnitatea umană. În aceste sens, este necesar ca toate serviciile sociale, indiferent de tipul acestora, să aibă standarde de calitate reglementate și monitorizate continuu.
- Este necesar a reduce treptat și ulterior a lichida serviciile rezidențiale cu capacitate mare și a dezvolta servicii de suport la nivel de comunitate. Serviciile de suport la nivel de comunitate (primare și specializate) sporesc potențialul persoanei cu dizabilități de a locui cât mai independent posibil și, respectiv, de a-și exercita capacitatea juridică, beneficiind de suport individualizat.
- În cadrul serviciilor sociale, persoanele cu dizabilități trebuie să beneficieze de instruire și consiliere individualizată în format accesibil în vederea creșterii autonomiei personale, asigurării securității personale și prevenirii abuzurilor.
- În vederea implementării articolului 12 al Convenției, este necesar ca în actele legislative și normative să fie stipulat expres care sunt autoritățile, serviciile, instituțiile, personalul responsabil și modalitatea de oferire a suportului în luarea deciziilor persoanelor cu dizabilități, în special, în cazul persoanelor cu dizabilități intelectuale și psihosociale.
- Se impune o colaborare dintre serviciile sociale de suport și profesioniștii din domeniul juridic și medical pentru a permite evaluarea adecvată a gradului de sprijin necesar și a calității serviciilor de consiliere oferite persoanei în luarea deciziilor importante (de ordin financiar, medical etc.).
- Odată cu reforma capacității juridice, este necesară modificarea prevederilor actelor normative care reglementează serviciile sociale, astfel încât deciziile persoanei cu dizabilități care beneficiază de serviciile respective să nu fie substituite de tutore, ci să fie suportate sau facilitate de persoane desemnate în acest scop. În același timp, la reglementarea noilor servicii sociale este important să se țină cont de această recomandare.

DREPTUL LA CAPACITATE JURIDICĂ AL PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI MINTALE ÎN ALTE DOMENII ALE LEGISLAȚIEI NAȚIONALE

Vitalie Meșter, expert în drepturile persoanelor cu dizabilități

Odată cu declararea persoanei drept incapabile, aceasta este lipsită automat de o serie de drepturi recunoscute de Constituția Republicii Moldova și de actele internaționale. Principiul substituirii luării deciziei și al nevalabilității consimțământului persoanei declarate incapabile este transpus corespunzător și în alte ramuri ale dreptului. Astfel, Codul familiei, în articolul 4, prevede expres: „Pentru reglementarea relațiilor personale nepatrimoniale și patrimoniale dintre membrii familiei... nereglementate de legislația familială, se aplică legislația civilă în măsura în care aceasta nu contravine esenței relațiilor familiale.”

■ Dreptul electoral

În conformitate cu articolul 13 al Codului electoral al Republicii Moldova¹, persoanele declarate incapabile nu au dreptul de a participa la alegeri sau referendum. Articolul 13 alineatul 1 litera b) stipulează că „Nu au dreptul de a alege persoanele ... care sunt recunoscute incapabile prin hotărâre definitivă a instanței de judecată. Despre existența unor astfel de cazuri, Ministerul Justiției informează primarul, iar după implementarea Registrului de stat al alegătorilor – Comisia Electorală Centrală.” Totodată, alineatul 2 al acestui articol prevede că persoanele

¹ Codul electoral al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr. 1381 din 21 noiembrie 1997.

menționate nu pot fi alese, adică nu își pot înainta candidatura în cadrul alegerilor locale sau naționale.

■ Protecția socială

Tutorele își exprimă consimțământul în numele persoanei plasate sub tutelă, în procesul primirii diverselor plăți sau servicii sociale. Tutorele, în numele persoanei declarate incapabile, primește banii pentru pensie și alte plăți sociale. În conformitate cu punctul 40 din Hotărârea Guvernului nr. 929 din 15 august 2006², „Persoanelor care suferă de boli psihice (indiferent de vîrstă), recunoscute pe cale judiciară incapabile de exercițiu și internate în spitale de psihiatrie, precum și celor aflate sub tutelă în condiții de casă, pensia sau alocația se plătește integral tutorelui, adoptatorului sau curatorului la locul de trai al acestora.”

■ Dreptul familiei

În conformitate cu articolul 15 alineatul 1 litera f) din Codul familiei³, „Nu se admite încheierea

² Hotărârea Guvernului nr. 929 din 15 august 2006 „Pentru aprobarea Regulamentului privind modul de plată a pensiilor stabilite în sistemul public de asigurări sociale de stat și alocațiilor sociale de stat”.

³ Codul familiei al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr. 1316 din 26 octombrie 2000.

căsătoriei între... persoane dintre care cel puțin una a fost lipsită de capacitatea de exercițiu”. În dreptul familiei, faptul că persoana a fost declarată incapabilă este privit ca un impediment la căsătorie. În afară de aceasta, conform articolului 11 alineatul 1 din Codul familiei, o condiție obligatorie a căsătoriei este existența „consimțământului reciproc, nevicat, exprimat personal și necondiționat, al bărbatului și femeii care se căsătoresc”.

În ceea ce privește drepturile părinților lipsiți de capacitate de exercițiu, Codul familiei nu este suficient de explicit. Articolul 112 din Codul familiei prevede: „Apărarea drepturilor și intereselor legitime ale copiilor se pune pe seama autorității tutelare în cazurile de deces al părinților, de decădere a lor din drepturile părintești, de abandon, de **declarație a părinților ca fiind incapabili**, de boală sau absență îndelungată, de eschivare de la educația copiilor ..., precum și în alte cazuri de lipsă a grijii părintești.” Articolul 67 din Codul familiei nu menționează lipsirea persoanei de capacitate de exercițiu printre temeiurile de *decădere din drepturile părintești*. Totuși, temeiul prevăzut la litera (h) a acestui articol – „precum și în alte cazuri când aceasta o cer interesele copilului”, poate permite aplicarea acestui articol în situațiile date.

De asemenea, Codul familiei prevede posibilitatea aplicării măsurii de *luare a copilului fără decădere din drepturile părintești*. Articolul 71 alineatul 1 prevede că „La cererea autorității tutelare, instanța judecătorească poate hotărî luarea copilului de la părinți fără decăderea acestora din drepturile părintești, **dacă aflarea copilului împreună cu părinții prezintă pericol pentru viața și sănătatea lui**, și punerea acestuia la dispoziția autorității tutelare.”

Astfel, se poate menționa că prevederile Codului familiei limitează considerabil drepturile părintești ale persoanei adulte aflate sub tutelă.

■ Legislația privind asociațiile obștești

În conformitate cu Legea privind asociațiile obștești din 17 mai 1996, persoanele declarate inca-

pabile nu pot constitui și nu pot deveni membre ale asociațiilor obștești:

Articolul 11. Constituirea asociațiilor obștești

(1) Asociațiile obștești se constituie din inițiativa fondatorilor care pot fi persoane fizice – cetățeni cu capacitate de exercițiu deplină și persoane juridice – asociații obștești.

Articolul 12. Membrii asociațiilor obștești

(4) Membri ai asociațiilor obștești pot fi persoanele fizice cu capacitatea de exercițiu deplină.

■ Dreptul la muncă

Conform articolului 43 din Constituția Republicii Moldova, orice persoană are dreptul la muncă. Codul muncii⁴ nu conține nicio prevedere care ar limita dreptul la muncă în baza incapacității persoanei. Cu toate acestea, în practică persoanele declarate incapabile nu își pot exercita dreptul la muncă, deoarece nu pot intra în relații contractuale. Totodată, articolul 8 din Codul muncii, „Interzicerea discriminării în sfera muncii” prevede că „În cadrul raporturilor de muncă acționează principiul egalității în drepturi a tuturor salariaților. Orice discriminare, directă sau indirectă, a salariatului pe criterii de sex, vîrstă, rasă, ... **handicap**..., precum și pe alte criterii nelegate de calitățile sale profesionale, este interzisă.”

■ Activitatea poliției și dreptul la capacitate juridică al persoanelor cu dizabilități mintale

Activitatea poliției este reglementată de Legea cu privire la poliție nr. 416 din 18 decembrie 1990 și de alte acte normative, în funcție de caracterul raporturilor juridice specifice. Sarcinile principale ale poliției sunt apărarea vieții, sănătății, onoarei, demnității, drepturilor, libertăților, intereselor și averii cetățenilor de atentate criminale și de alte atacuri nelegitime, precum și menținerea ordinii publice și

⁴ Codul muncii al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr. 154 din 28 martie 2003.

asigurarea securității publice. Conform articolului 4 din Legea cu privire la poliție, „Niciun fel de limitări ale drepturilor și libertăților cetățenilor nu sunt admise decît în temeiul și în modul stabilit de lege.”

Conform articolului 29 alineatul 3 al Legii privind sănătatea mintală nr. 1402 din 16 decembrie 1997, „colaboratorii poliției sunt obligați să acorde ajutor personalului medical la spitalizarea persoanei fără liberul ei consimțămînt și să asigure condiții de securitate pentru acces spre ea și pentru examinarea ei, să ia măsuri în vederea respectării intereselor ei patrimoniale.”

În cazul necesității de prevenire a acțiunilor ce ar periclita viața și sănătatea celor din jur, precum și în cazul necesității de urmărire și reținere a persoanei, colaboratorii poliției acționează conform concluziei medicale orale și scrise și în modul prevăzut de Legea cu privire la poliție.

Reieșind din aceste prevederi, colaboratorii de poliție pot interveni doar în cazurile de spitalizare fără liberul consimțămînt și doar la indicația medicului.

De asemenea, colaboratorii de poliție sunt în drept să aplice forța fizică și să rețină o persoană în cazul comiterii de către aceasta a unor contravenții sau infracțiuni.

O altă situație în care colaboratorii de poliție pot interveni față de o persoană cu dizabilități mintale este cea prevăzută de Legea privind controlul și prevenirea consumului abuziv de alcool, consumului ilicit de droguri și de alte substanțe psihotrope nr. 713 din 06 decembrie 2001.

Legea cu privire la poliție nr. 416 din 18 decembrie 1990 stabilește condițiile în care poate fi aplicată forța fizică. Conform articolului 15 al Legii, „Colaboratorii poliției aplică forța fizică, inclusiv procedee speciale de luptă, pentru curmarea infracțiunilor, pentru înfrîngerea rezistenței opuse cerințelor legale, dacă metodele nonviolente nu asigură îndeplinirea obligațiilor ce le revin.”

Articolul 14 stabilește că „Aplicarea forței, mijloacelor speciale sau a armei de foc trebuie să fie precedată de un avertisment privind intenția recurgerii

la ele, cu acordarea unui timp suficient pentru reacția de răspuns, cu excepția cazurilor în care tergiversarea aplicării forței fizice, a mijloacelor speciale și a armei generează un pericol direct pentru viața și sănătatea cetățenilor și a colaboratorilor poliției, poate conduce la alte urmări grave. În toate cazurile cînd aplicarea forței nu poate fi evitată, colaboratorii poliției sunt datori să se străduiască să aducă o daună cît mai mică sănătății, onoarei, demnității și bunurilor cetățenilor, de asemenea, să asigure acordarea asistenței medicale victimelor. Depășirea de către colaboratorii poliției a atribuțiilor lor în ceea ce privește aplicarea forței, a mijloacelor speciale și a armei de foc atrage după sine răspunderea prevăzută de lege.”

Activitatea colaboratorilor de poliție trebuie să respecte cerințele legii, drepturile și libertățile persoanei. Conform Codului de etică și deontologie al polițistului⁵, acesta trebuie „să acționeze cu integritate și respect față de populație, ținînd cont în mod special de situația indivizilor care fac parte din grupuri vulnerabile.”

Punctul 16 din Codul de etică și deontologie al polițistului prevede: „Colaboratorului de poliție îi este interzis:

- să aplice, să încurajeze sau să tolereze acte de tortură, tratamente sau pedepse inumane sau degradante, în orice circumstanță s-ar afla;
- să recurgă la forță, cu excepția cazurilor de necesitate absolută, și numai în măsura necesară atingerii unui obiectiv legitim;
- să lezeze dreptul fiecărei persoane la viața privată, decît în caz de necesitate absolută și numai în măsura necesară pentru realizarea obiectivului legitim.”

Conform punctului 19, „Toate persoanele private de libertate trebuie să fie informate într-un timp cît mai restrîns, într-o limbă pe care o înțelege, despre motivele juridice care justifică privarea lor de libertate, despre toate acuzațiile aduse împotriva lor, despre drepturile de care beneficiază și procedura care le va fi aplicată. Polițistul trebuie să

⁵ Codul de etică și deontologie al polițistului, aprobat prin Hotărîrea Guvernului nr. 481 din 10 mai 2006.

asigure persoanelor private de libertate posibilitatea de a informa terțe persoane despre aceasta, de a beneficia de dreptul la un apărător și, în caz de necesitate, de un examen medical.”

Depășirea atribuțiilor de către organele de poliție se pedepsește în mod disciplinar, contravențional sau penal. Articolul 328 din Codul penal⁶ prevede: „Excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu”, adică „Săvârșirea de către o persoană publică a unor acțiuni care depășesc în mod vădit limitele drepturilor și atribuțiilor acordate prin lege, dacă aceasta a cauzat daune în proporții considerabile intereselor publice sau drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice.”

■ Concluzii și recomandări

- Noua legislație trebuie să elimine sistemul total de tutelă și pierderea automată a drep-

turilor ca urmare a declarării „incapacității”. Este inacceptabil faptul că persoanele cu dizabilități mintale au acces limitat la o serie de drepturi fundamentale.

- Noua legislație ar trebui să asigure tuturor persoanelor cu handicap dreptul la vot, dreptul de a se căsători, de a educa copiii lor, dreptul la libera alegere a locului de reședință, dreptul la muncă, în măsură egală cu ceilalți cetățeni.
- Legea ar trebui să reglementeze mai detaliat și mai clar condițiile în care pot acționa colaboratorii poliției în cazul aplicării spitalizării fără liberul consimțământ, precum și să interzică aplicarea forței sau reținerea persoanelor cu dizabilități mintale în alte cazuri decât cele aplicate pentru ceilalți cetățeni, adică comiterea de infracțiuni sau contravenții.

CONVENȚIA PRIVIND DREPTURILE PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI ȘI PROTOCOLUL OPȚIONAL

adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 13 decembrie 2006 la New York

Adunarea generală,

Evocând hotărârea acesteia 56/168 din 19 decembrie 2001 prin care stabilea un Comitet Ad-hoc, deschis participării tuturor statelor membre și observatorilor Națiunilor Unite, în vederea analizării propunerilor pentru o convenție internațională cuprinzătoare și integratoare de promovare și protecție a drepturilor și demnității persoanelor cu dizabilități, în baza unei abordări holistice în munca din domeniile dezvoltării sociale, drepturilor omului și nediscriminării și ținând cont de recomandările Comisiei pentru Drepturile Omului și Comisiei pentru Dezvoltare Socială,

Evocând de asemenea hotărârile relevante anterioare acesteia, dintre care cea mai recentă a fost hotărârea 60/232 din 23 decembrie 2005, precum și ale Comisiei pentru Dezvoltare Socială și Comisiei pentru Drepturile Omului,

Apreciind contribuțiile valoroase aduse la activitatea Comitetului Ad-hoc de către organizațiile guvernamentale și neguvernamentale și de instituțiile naționale pentru drepturile omului,

1. *Își exprimă aprecierea* față de faptul că s-a finalizat de către Comitetul Ad-hoc elaborarea proiectului pentru Convenția privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități și proiectul Protocolului Opțional la Convenție;

2. *Adoptă* Convenția privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități și Protocolul Opțional la Convenție anexat la prezenta hotărâre care se vor

deschide pentru semnare la Sediul Națiunilor Unite din New York, începând cu data de 30 martie 2007;

3. *Solicită* statelor membre să aibă în vedere semnarea și ratificarea Convenției și Protocolului Opțional ca o prioritate și își exprimă speranța că acestea vor intra în vigoare cât mai curând;

4. *Solicită* Secretarului General să asigure personalul și facilitățile necesare pentru îndeplinirea efectivă a funcțiilor Conferinței Statelor Parte și ale Comitetului conform Convenției și Protocolului Opțional după intrarea în vigoare a Convenției, precum și pentru diseminarea informațiilor despre Convenție și Protocolul Opțional;

5. *Solicită de asemenea* Secretarului General să implementeze treptat standardele și instrucțiunile pentru accesibilizarea facilităților și serviciilor sistemului Națiunilor Unite, având în vedere prevederile relevante ale Convenției, în special atunci când se întreprind reînnoiri;

6. *Solicită* agențiilor și organizațiilor Națiunilor Unite și invită organizațiile guvernamentale și neguvernamentale să depună eforturi pentru a disemina informațiile despre Convenție și Protocolul Opțional și pentru a promova înțelegerea acestora;

7. *Solicită* Secretarului General să prezinte Adunării Generale, la cea de-a 62-a sesiune a acesteia, un raport despre stadiul Convenției și Protocolului Opțional și implementarea prezentei hotărâri, într-un sub-articol intitulat „Convenția privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități”.

⁶ Codul penal al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr. 985 din 18 aprilie 2002.

Convenția privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități

■ Preambul

Statele Părți la prezenta Convenție,

(a) Reamintind principiile proclamate în Carta Națiunilor Unite care recunoaște demnitatea intrinsecă, valoarea și drepturile egale și inalienabile ale omului ca fundament al libertății, dreptății și păcii în lume,

(b) *Recunoscând* faptul că în Declarația Universală a Drepturilor Omului precum și în convențiile internaționale privind drepturile omului, Națiunile Unite au proclamat și au consimțit că orice persoană este îndreptățită să beneficieze de toate drepturile și libertățile prevăzute de acestea, fără nici un fel de diferențiere,

(c) *Reafirmând* universalitatea, indivizibilitatea, interdependența și inter-relaționarea tuturor drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și necesitatea ca persoanelor cu dizabilități să li se garanteze dreptul de a beneficia pe deplin de acestea, fără discriminare,

(d) *Reamintind* Convenția internațională privind drepturile economice, sociale și culturale, Convenția internațională privind drepturile civile și politice, Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor, Convenția împotriva torturii și a altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante, Convenția privind Drepturile Copilului și Convenția internațională privind protecția drepturilor tuturor muncitorilor migranți și ale membrilor familiilor acestora,

(e) *Recunoscând* faptul că dizabilitatea este un concept în evoluție și că acesta rezultă din interacțiunea dintre persoanele cu deficiențe și barierele de atitudine și de mediu care împiedică participarea lor deplină și efectivă în societate în condiții de egalitate cu ceilalți,

(f) *Recunoscând* importanța principiilor și orientărilor politice cuprinse în Programul Mondial de Acțiune privind Persoanele cu Dizabilități și în Regulile Standard privind Egalizarea Șanselor pentru Persoanele cu Dizabilități în influențarea promovării, formulării și evaluării politicilor, planurilor, programelor și acțiunilor la nivel național, regional și internațional, în vederea continuării egalizării șanselor pentru persoanele cu dizabilități,

(g) *Subliniind* importanța problematicii dizabilității ca parte integrantă a strategiilor relevante ale dezvoltării durabile,

(h) *Recunoscând de asemenea* faptul că discriminarea oricărei persoane pe criterii de dizabilitate este o încălcare a demnității și valorii inerente a omului,

(i) *Recunoscând, pe de altă parte*, diversitatea persoanelor cu dizabilități,

(j) *Recunoscând* necesitatea de a promova și proteja drepturile omului pentru toate persoanele cu dizabilități, inclusiv pentru cele care au nevoie de mai mult sprijin,

(k) *Preocupate* de faptul că, în ciuda acestor instrumente și responsabilități diverse, persoanele cu dizabilități continuă să se confrunte cu bariere în participarea lor ca membri egali ai societății, precum și cu încălcări ale drepturilor omului, peste tot în lume,

(l) *Recunoscând* importanța cooperării internaționale pentru îmbunătățirea condițiilor de viață ale persoanelor cu dizabilități în fiecare țară, în special în țările în curs de dezvoltare,

(m) *Recunoscând* contribuțiile valoroase – existente și de perspectivă – aduse de persoanele cu dizabilități la bunăstarea generală și la diversitatea comunităților din care fac parte, precum și faptul că promovarea exercitării depline a drepturilor omului și a libertăților fundamentale de către persoanele cu dizabilități și deplina participare a lor vor avea ca rezultat întărirea sentimentului de apartenență și dezvoltarea semnificativă a societății în plan uman, social și economic, precum și eradicarea sărăciei,

(n) *Recunoscând* importanța, pentru persoanele cu dizabilități, a autonomiei personale și a independenței, inclusiv a libertății de decizie,

(o) *Având în vedere faptul* că persoanele cu dizabilități trebuie să aibă posibilitatea să se implice activ în procesele de luare a deciziilor, în elaborarea de politici și programe, inclusiv a celor care le privesc în mod direct,

(p) *Preocupate* de condițiile dificile cu care se confruntă persoanele cu dizabilități supuse unor forme multiple sau agravate de discriminare pe criterii de rasă, culoare, sex, limbă, religie sau opinii politice ori de alt fel, de origine națională, etnică, indigenă sau socială, proprietate, naștere, vârstă sau alt statut,

(q) *Recunoscând* faptul că femeile și fetele cu dizabilități sunt expuse adesea unui risc mai mare, atât în familie, cât și în afara acesteia, la violență, vătămare sau abuz, neglijare sau lipsa îngrijirilor, maltratare sau exploatare,

(r) *Recunoscând* faptul că minorii cu dizabilități ar trebui să se bucure pe deplin de toate drepturile și libertățile fundamentale ale omului, în condiții de egalitate cu ceilalți copii, și reamintind obligațiile pe care, în acest scop, și le-au asumat Statele Părți la Convenția privind Drepturile Copilului,

(s) *Subliniind* necesitatea de a integra principiul egalității sexelor în toate eforturile de promovare a deplinei exercitări a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului de către persoanele cu dizabilități,

(t) *Accentuând* faptul că majoritatea persoanelor cu dizabilități trăiesc în sărăcie și, în acest sens, recunos-

când necesitatea esențială de a-și îndrepta atenția asupra impactului negativ al sărăciei asupra persoanelor cu dizabilități,

(u) *Conștiente* că o protecție reală a persoanelor cu dizabilități presupune condiții de pace și securitate bazate pe o deplină adeziune la scopurile și principiile Cartei Națiunilor Unite și pe respectarea instrumentelor în domeniul drepturilor omului aplicabile, în special, în caz de conflict armat și ocupație străină;

(v) *Recunoscând* importanța accesibilității la mediul fizic, social, economic și cultural, la sănătate și educație și la informare și comunicare, pentru a da posibilitatea persoanelor cu dizabilități să se bucure pe deplin de toate drepturile și libertățile fundamentale ale omului,

(w) *Realizând faptul* că individul, având îndatoriri față de alți indivizi și față de comunitatea căreia îi aparține, are responsabilitatea de a lupta pentru promovarea și respectarea drepturilor recunoscute în Declarația Universală a Drepturilor Omului,

(x) *Convinse* că familia este celula de bază și fundamentală a societății și că are dreptul să fie protejată de societate și de stat și că persoanele cu dizabilități și membrii familiilor lor ar trebui să primească protecția și asistența necesară pentru a da posibilitatea familiilor să contribuie la exercitarea deplină și egală a drepturilor persoanelor cu dizabilități,

(y) *Convinse* de faptul că o convenție internațională comprehensivă și integrantă care să promoveze și să protejeze drepturile și demnitatea persoanelor cu dizabilități va aduce o contribuție semnificativă la redresarea dezavantajului social profund al persoanelor cu dizabilități și va promova participarea acestora în domeniul civil, politic, economic, social și cultural cu șanse egale, atât în țările în curs de dezvoltare, cât și în cele dezvoltate,

Au hotărât următoarele:

Articolul 1: Scop

Scopul prezentei Convenții este de a promova, proteja și asigura exercitarea deplină și în condiții de egalitate a tuturor drepturilor și libertăților fundamentale ale omului de către toate persoanele cu dizabilități și de a promova respectul pentru demnitatea lor intrinsecă.

Persoanele cu dizabilități includ acele persoane care au deficiențe fizice, mentale, intelectuale sau senzoriale de durată, deficiențe care, în interacțiune cu diverse bariere, pot îngreuna participarea deplină și efectivă a persoanelor în societate, în condiții de egalitate cu ceilalți.

Articolul 2: Definiții

În sensul prezentei Convenții:

„Comunicare” include limbaje, afișare de text, Braille, comunicare tactilă, imprimare cu corp mare de literă, mijloace multimedia accesibile, precum și modalități de exprimare în scris, audio, în limbaj simplu, prin cititor uman și moduri augmentative și alternative, mijloace și

formate de comunicare, inclusiv informație accesibilă și tehnologie de comunicare;

„Limbaj” include limbajele vorbite și ale semnelor și alte forme de limbaje non-verbale;

„Discriminare pe criterii de dizabilitate” înseamnă orice diferențiere, excludere sau restricție pe criterii de dizabilitate, care are ca scop sau efect diminuarea sau prejudicierea recunoașterii, beneficiului sau exercitării în condiții de egalitate cu ceilalți a tuturor drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în domeniul politic, economic, social, cultural, civil sau în orice alt domeniu. Termenul include toate formele de discriminare, inclusiv refuzul de a asigura o adaptare rezonabilă;

„Adaptare rezonabilă” înseamnă modificările și ajustările necesare și adecvate, care nu impun un efort disproporționat sau nejustificat atunci când este necesar într-un caz particular, pentru a permite persoanelor cu dizabilități să se bucure sau să-și exercite, în condiții de egalitate cu ceilalți, toate drepturile și libertățile fundamentale ale omului;

„Design Universal” înseamnă proiectarea produselor, mediului, programelor și serviciilor, astfel încât să poată fi utilizate de către toate persoanele, pe cât este posibil, fără să fie nevoie de o adaptare sau de o proiectare specializate. Design Universal nu va exclude dispozitivele de asistare pentru anumite grupuri de persoane cu dizabilități, atunci când este necesar.

Articolul 3: Principii generale

Principiile prezentei Convenții sunt:

- Respectarea demnității inalienabile, a autonomiei individuale, inclusiv a libertății de a face propriile alegeri, și a independenței persoanelor;
- Nediscriminarea;
- Participarea și integrarea deplină și efectivă în societate;
- Respectul pentru diversitate și acceptarea persoanelor cu dizabilități ca parte a diversității umane și a umanității;
- Egalitatea de șanse;
- Accesibilitatea;
- Egalitatea între bărbați și femei;
- Respectul pentru capacitățile de evoluție ale copiilor cu dizabilități și respectul pentru dreptul copiilor cu dizabilități de a-și păstra propria identitate.

Articolul 4: Obligații generale

1. Statele Părți se angajează să asigure și să promoveze exercitarea deplină a tuturor drepturilor și libertăților fundamentale ale omului pentru toate persoanele cu dizabilități, fără nici un fel de discriminare pe criterii de dizabilitate. În acest scop, Statele Părți se angajează:

- Să adopte toate măsurile adecvate legislative, administrative și de altă natură pentru implementarea drepturilor recunoscute prin prezenta Convenție;

- (b) Să ia toate măsurile corespunzătoare, inclusiv cele legislative, pentru a modifica sau abroga legile, reglementările, cutumele și practicile existente care constituie discriminare împotriva persoanelor cu dizabilități;
- (c) Să ia în considerare protecția și promovarea drepturilor omului pentru persoanele cu dizabilități în toate politicile și programele;
- (d) Să se abțină de la a se angaja în orice act sau practică ce contravine prezentei Convenții și să se asigure că autoritățile și instituțiile publice acționează în conformitate cu prezenta Convenție;
- (e) Să ia toate măsurile corespunzătoare pentru a elimina discriminarea pe criterii de dizabilitate de către orice persoană, organizație sau întreprindere privată;
- (f) Să inițieze sau să promoveze cercetarea și dezvoltarea bunurilor, serviciilor, echipamentelor și facilităților concepute pe baza Design-ului Universal, așa cum este definit acesta în articolul 2 al prezentei Convenții, care ar presupune o adaptare minimă și la cel mai scăzut cost, pentru a răspunde nevoilor specifice ale persoanelor cu dizabilități, să promoveze existența și să încurajeze utilizarea acestor bunuri, servicii, echipamente și facilități concepute pe baza Design-ului Universal, precum și să promoveze Design-ul Universal în elaborarea standardelor și liniilor directoare;
- (g) Să întreprindă sau să promoveze cercetarea și dezvoltarea, să facă cunoscută oferta și să încurajeze utilizarea de noi tehnologii, inclusiv tehnologii informatice și de comunicații, dispozitive de suport pentru mobilitate, dispozitive și tehnologii de asistare, adecvate persoanelor cu dizabilități, acordând prioritate tehnologiilor cu prețuri accesibile;
- (h) Să furnizeze informații accesibile persoanelor cu dizabilități despre dispozitivele auxiliare pentru mobilitate, dispozitivele și tehnologiile de asistare, inclusiv noile tehnologii, precum și alte forme de asistență, servicii de suport și facilități;
- (i) Să susțină formarea, în domeniul drepturilor recunoscute de această Convenție, a profesioniștilor și a personalului care lucrează cu persoane cu dizabilități, în vederea îmbunătățirii furnizării asistenței și serviciilor.
2. În privința drepturilor economice, sociale și culturale, fiecare Stat Parte se angajează să acționeze cu toate resursele disponibile și în cadrul cooperării internaționale, dacă este cazul, pentru a asigura, în mod progresiv, exercitarea deplină a acestor drepturi, fără a aduce vreun prejudiciu obligațiilor cu aplicabilitate imediată, cuprinse în prezenta Convenție, în conformitate cu dreptul internațional.
3. În dezvoltarea și implementarea legislației și a politicilor de implementare a prezentei Convenții, ca și în alte procese de luare a deciziilor referitoare la probleme-

le privind persoanele cu dizabilități, Statele Părți se vor consulta îndeaproape și vor implica în mod activ persoanele cu dizabilități, inclusiv copiii cu dizabilități, prin organizațiile care îi reprezintă.

4. Nimic din ceea ce conține prezenta Convenție nu va afecta vreo prevedere care este mai favorabilă respectării drepturilor persoanelor cu dizabilități și care poate fi cuprinsă în legislația unui Stat Parte sau în legislația internațională în vigoare pentru acel stat. Nu va exista nici o restricție sau derogare de la nici un drept al omului și de la nici o libertate fundamentală recunoscută sau existentă în oricare dintre Statele Părți la prezenta Convenție conform legii, convențiilor, reglementărilor sau cutumelor, sub pretextul că prezenta Convenție nu recunoaște asemenea drepturi sau libertăți sau că le recunoaște într-o mai mică măsură.

5. Prevederile prezentei Convenții se vor extinde asupra tuturor unităților administrative ale statelor federale, fără nicio limitare sau excepție.

Articolul 5: Egalitatea și nediscriminarea

1. Statele Părți recunosc faptul că toate persoanele sunt egale în fața legii și sub incidența legii și au dreptul fără niciun fel de discriminare la protecție egală și beneficiu egal al legii.

2. Statele Părți vor interzice toate tipurile de discriminare pe criterii de dizabilitate și vor garanta tuturor persoanelor cu dizabilități protecție juridică egală și efectivă împotriva discriminării de orice fel.

3. Pentru a promova egalitatea și a elimina discriminarea, Statele Părți vor lua toate măsurile adecvate pentru a se asigura adaptarea rezonabilă.

4. Măsurile specifice care sunt necesare pentru a accelera sau obține egalitatea de facto a persoanelor cu dizabilități nu vor fi considerate o discriminare potrivit prezentei Convenții.

Articolul 6: Femei cu dizabilități

1. Statele Părți recunosc faptul că femeile și fetele cu dizabilități sunt supuse discriminărilor multiple și în această privință vor lua măsuri pentru a se asigura că acestea beneficiază de toate drepturile și libertățile fundamentale ale omului.

2. Statele Părți vor lua toate măsurile corespunzătoare pentru a asigura pe deplin dezvoltarea, progresul și implicarea femeilor pentru ca acestea să-și exercite și să se bucure de drepturile și libertățile fundamentale ale omului prevăzute în prezenta Convenție.

Articolul 7: Copii cu dizabilități

1. Statele Părți vor lua toate măsurile necesare pentru a se asigura că minorii cu dizabilități se bucură pe deplin de toate drepturile și libertățile fundamentale ale omului, în condiții de egalitate cu ceilalți copii.

2. În toate acțiunile care privesc copiii cu dizabilități, va fi luat în considerare cu prioritate interesul superior al copilului.

3. Statele Părți vor asigura copiilor cu dizabilități dreptul de a-și exprima liber opiniile în toate aspectele care îi privesc, ținând seamă de opiniile lor în funcție de vârstă și gradul de maturitate, în condiții de egalitate cu ceilalți copii, și că, în realizarea acestui drept, li se asigură asistența adecvată dizabilității și vârstei.

Articolul 8: Creșterea gradului de conștientizare

1. Statele Părți se angajează să adopte măsuri imediate, eficiente și adecvate pentru:

- Creșterea gradului de conștientizare în societate, inclusiv la nivelul familiei, în legătură cu persoanele cu dizabilități și pentru promovarea respectării drepturilor și demnității acestora;
 - Combaterea stereotipurilor, prejudecăților și practicilor dăunătoare la adresa persoanelor cu dizabilități, inclusiv cele pe criterii de sex și vârstă, în toate domeniile vieții;
 - Promovarea recunoașterii capacităților și contribuțiilor persoanelor cu dizabilități.
2. Măsurile, în acest scop, includ:
- Inițierea și dezvoltarea de campanii publice eficiente de conștientizare destinate:
 - Să încurajeze receptivitatea față de drepturile persoanelor cu dizabilități;
 - Să încurajeze percepțiile pozitive și conștientizarea societății într-un grad mai mare, cu privire la persoanele cu dizabilități;
 - Să promoveze recunoașterea calificărilor, meritelor și abilităților persoanelor cu dizabilități și a contribuției acestora la locul de muncă și pe piața muncii;
 - Cultivarea la toate nivelurile sistemului de educație, inclusiv la toți copiii, de la o vârstă fragedă, a unei atitudini de respect față de drepturile persoanelor cu dizabilități;
 - Încurajarea mass-media să prezinte persoanele cu dizabilități într-un mod conform cu scopul prezentei Convenții;
 - Promovarea programelor de informare care să crească gradul de conștientizare a problematicei persoanelor cu dizabilități și a drepturilor acestora.

Articolul 9: Accesibilitate

1. Pentru a da persoanelor cu dizabilități posibilitatea să trăiască independent și să participe pe deplin la toate aspectele vieții, Statele Părți vor lua măsurile adecvate pentru a asigura acestor persoane accesul, în condiții de egalitate cu ceilalți, la mediul fizic, la transport, informație și mijloace de comunicare, inclusiv la tehnologiile și sistemele informatice și de comunicații și la alte facilități și servicii deschise sau furnizate publicului, atât în zonele urbane, cât și rurale. Aceste măsuri, care includ identificarea și eliminarea obstacolelor și barierele față de accesul deplin, trebuie aplicate, printre altele la:

- Clădiri, drumuri, mijloace de transport și alte facilități interioare sau exterioare, inclusiv școli, locuințe, unități medicale și locuri de muncă;
 - Serviciile de informare, comunicații și de altă natură, inclusiv serviciile electronice și de urgență.
2. Statele Părți vor lua, de asemenea, măsuri potrivite pentru:
- A elabora, promulga și monitoriza implementarea standardelor minime și instrucțiunilor pentru accesibilizarea facilităților și serviciilor deschise publicului sau oferite acestuia;
 - A se asigura că entitățile private care oferă facilități și servicii deschise publicului sau oferite acestuia țin cont de toate aspectele legate de accesibilitate, pentru persoanele cu dizabilități;
 - A asigura părților implicate formare pe probleme de accesibilitate cu care se confruntă persoanele cu dizabilități;
 - A asigura, în clădiri și alte spații publice, semne în limbaj Braille și forme ușor de citit și de înțeles;
 - A furniza forme de asistență vie și intermediere, inclusiv ghizi, cititori și interpreți profesioniști de limbaj mimico-gestual, pentru a facilita accesul în clădiri și în alte spații publice;
 - A promova alte forme adecvate de asistență și sprijin pentru persoanele cu dizabilități în vederea asigurării accesului acestora la informație;
 - A promova accesul persoanelor cu dizabilități la noi tehnologii și sisteme informatice și de comunicații, inclusiv la Internet;
 - A promova proiectarea, dezvoltarea, producerea și distribuirea de tehnologii și sisteme informatice și de comunicații accesibile, încă din fazele incipiente, astfel încât aceste tehnologii și sisteme să devină accesibile la costuri minime.

Articolul 10: Dreptul la viață

Statele Părți reafirmă că fiecare ființă umană are dreptul inalienabil la viață și vor lua toate măsurile necesare pentru a se asigura că persoanele cu dizabilități se bucură efectiv de acest drept în condiții de egalitate cu ceilalți.

Articolul 11: Situații de risc și urgențe umanitare

Statele Părți vor lua, în conformitate cu obligațiile ce decurg din dreptul internațional, inclusiv din dreptul internațional umanitar și din legislația internațională a drepturilor omului, toate măsurile necesare pentru a asigura protecția și siguranța persoanelor cu dizabilități în situații de risc, inclusiv în situații de conflict armat, de urgențe umanitare și de apariție de dezastre naturale.

Articolul 12: Recunoaștere egală în fața legii

1. Statele Părți reafirmă că persoanele cu dizabilități au dreptul de a fi recunoscute oriunde ca persoane cu drepturi în fața legii.

2. Statele Părți recunosc că persoanele cu dizabilități beneficiază de aceeași capacitate juridică ca și alte persoane, în toate domeniile vieții.

3. Statele Părți vor lua toate măsurile adecvate pentru a asigura accesul persoanelor cu dizabilități la sprijinul de care ar putea avea nevoie în exercitarea capacității lor juridice.

4. Statele Părți se vor asigura că toate măsurile legate de exercitarea capacității juridice prevăd protecția adecvată și eficiență pentru prevenirea abuzurilor, conform legislației internaționale privind drepturile omului. O astfel de protecție va garanta că măsurile referitoare la exercitarea capacității juridice respectă drepturile, voința și preferințele persoanei, nu prezintă conflict de interese și nu au o influență necorespunzătoare, sunt proporționale și adaptate la situația persoanei, se aplică pentru cea mai scurtă perioadă posibilă și se supun revizuirii periodice de către o autoritate competentă, independentă și imparțială sau de către un organ juridic. Măsurile de protecție vor fi proporționale cu gradul în care asemenea măsuri afectează drepturile și interesele persoanei.

5. În conformitate cu prevederile acestui articol, Statele Părți vor lua toate măsurile adecvate și eficiente pentru a asigura dreptul egal al persoanelor cu dizabilități de a deține sau moșteni proprietăți, de a-și gestiona propriile venituri și de a avea acces egal la împrumuturi bancare, ipoteci și alte forme de credit financiar și se vor asigura că persoanele cu dizabilități nu sunt deposedate în mod arbitrar de bunurile lor.

Articolul 13: Accesul la justiție

1. Statele Părți vor asigura acces efectiv la actul de justiție pentru persoanele cu dizabilități, în condiții de egalitate cu ceilalți, inclusiv prin asigurarea de ajustări de ordin procedural și adecvate vârstei, pentru a le facilita un rol activ ca participanți direcți și indirecti, inclusiv ca martori, în toate procedurile legale, inclusiv etapele de investigație și alte etape preliminare.

2. Pentru a sprijini accesul efectiv la actul de justiție al persoanelor cu dizabilități, Statele Părți vor promova formarea corespunzătoare a celor care lucrează în domeniul administrării justiției, inclusiv a personalului din poliție și penitenciare.

Articolul 14: Libertatea și siguranța persoanei

1. Statele Părți se vor asigura că persoanele cu dizabilități, în condiții de egalitate cu ceilalți:

- Se bucură de dreptul la libertate și siguranță a persoanei;
- Nu sunt lipsite de libertate în mod ilegal sau arbitrar și că orice lipsire de libertate se face conform legii și că existența unei dizabilități nu va justifica în nici un fel lipsirea de libertate.

2. Statele Părți se vor asigura că, în cazul în care persoanele cu dizabilități sunt lipsite de libertate, ca urmare a oricărui proces, acestea au dreptul, în condiții de ega-

litate cu ceilalți, la garanții, conform legislației internaționale privind drepturile omului și că vor fi tratate în conformitate cu obiectivele și principiile prezentei Convenții, inclusiv prin asigurarea unor adaptări rezonabile.

Articolul 15: Nimeni nu poate fi supus torturii și niciunui fel de pedeapsă sau de tratament crud, inuman sau degradant

1. Nimeni nu poate fi supus torturii și niciunui fel de tratament crud, inuman sau degradant. În mod special, nimeni nu va fi supus, fără consimțământul său liber exprimat, unor experimente medicale sau științifice.

2. Statele Părți vor lua toate măsurile legislative, administrative, judiciare sau alte măsuri pentru a preveni ca persoanele cu dizabilități să fie supuse torturii, tratamentelor ori pedepselor crude, inumane sau degradante, în condiții de egalitate cu ceilalți.

Articolul 16: Nimeni nu poate fi supus exploatării, violenței și abuzului

1. Statele Părți vor lua toate măsurile legislative, administrative, sociale, educaționale și alte măsuri adecvate, pentru a proteja persoanele cu dizabilități, atât în familie, cât și în afara acesteia, împotriva tuturor formelor de exploatare, violență și abuz, inclusiv împotriva celor pe criterii de sex.

2. Statele Părți vor lua de asemenea toate măsurile adecvate pentru a preveni orice formă de exploatare, violență și abuz prin asigurarea, printre altele, a unor forme adecvate de asistență și sprijin pentru persoanele cu dizabilități, familiile și îngrijitorii lor, în funcție de sex și vârstă, inclusiv prin furnizarea de informații și educație despre modul în care se pot evita, recunoaște și raporta cazurile de exploatare, violență și abuz. Statele Părți se vor asigura că serviciile de protecție răspund problemelor de vârstă, sex și dizabilități.

3. Pentru a preveni apariția oricăror forme de exploatare, violență și abuz, Statele Părți se vor asigura că toate facilitățile și programele destinate să servească persoanelor cu dizabilități sunt eficient monitorizate de autorități independente.

4. Statele Părți vor lua toate măsurile corespunzătoare pentru a sprijini recuperarea fizică, cognitivă și psihologică, reabilitarea și reintegrarea socială a persoanelor cu dizabilități care devin victime ale oricărei forme de exploatare, violență sau abuz, inclusiv prin acordarea de servicii de protecție. Recuperarea și reintegrarea vor avea loc într-un mediu care favorizează sănătatea, bunăstarea, respectul de sine, demnitatea și autonomia persoanei și care ține cont de necesitățile specifice sexului și vârstei.

5. Statele Părți vor implementa legi și politici eficiente, inclusiv legislație și politici axate pe problematica femeii și a copilului pentru a asigura, atunci când este necesar, identificarea, investigarea și judecarea cazurilor de exploatare, violență și abuz împotriva persoanelor cu dizabilități.

Articolul 17: Protejarea integrității persoanei

Fiecare persoană cu dizabilități are dreptul de a-i fi respectată integritatea fizică și mentală, în condiții de egalitate cu ceilalți.

Articolul 18: Libertatea de mișcare și cetățenia

1. Statele Părți vor recunoaște dreptul persoanelor cu dizabilități la libertatea de mișcare, la libertatea de a-și alege reședința și dreptul la o cetățenie, în condiții de egalitate cu ceilalți, inclusiv prin asigurarea că persoanele cu dizabilități:

- Au dreptul să obțină și să-și schimbe cetățenia și nu sunt lipsite de cetățenia lor în mod arbitrar sau pe criterii de dizabilitate;
- Nu sunt lipsite, pe criterii de dizabilitate, de posibilitatea de a obține, deține și utiliza acte care le atestă cetățenia sau alte documente de identificare, ori de a utiliza proceduri relevante, cum ar fi cele de imigrare, care pot fi necesare pentru a facilita exercitarea dreptului la libertatea de mișcare;
- Sunt libere să părăsească orice țară, inclusiv pe cea proprie;
- Nu sunt lipsite, în mod arbitrar sau pe criterii de dizabilitate, de dreptul de a intra în propria țară.

2. Copiii cu dizabilități vor fi înregistrați imediat după naștere și vor avea dreptul, prin naștere, la un nume, dreptul de a obține o cetățenie și, pe cât posibil, dreptul de a-și cunoaște părinții și de a fi îngrijiți de aceștia.

Articolul 19: Viață independentă și integrare în comunitate

Statele Părți la această Convenție recunosc dreptul egal al tuturor persoanelor cu dizabilități de a trăi în comunitate, cu șanse egale cu ale celorlalți, și vor lua măsuri eficiente și adecvate pentru a se asigura că persoanele cu dizabilități se bucură pe deplin de acest drept și de deplina integrare în comunitate și participare la viața acesteia, inclusiv asigurându-se că:

- Persoanele cu dizabilități au posibilitatea de a-și alege locul de reședință, unde și cu cine să trăiască, în condiții de egalitate cu ceilalți, și nu sunt obligate să trăiască într-un anume mediu de viață;
- Persoanele cu dizabilități au acces la o gamă de servicii la domiciliu, rezidențiale și alte servicii comunitare de suport, inclusiv la asistență personală necesară vieții și integrării în comunitate, ca și pentru prevenirea izolării sau segregării de comunitate;
- Serviciile și facilitățile comunitare pentru populație în general sunt disponibile în aceeași măsură persoanelor cu dizabilități și răspund nevoilor acestora.

Articolul 20: Mobilitatea personală

Statele Părți vor lua măsuri eficiente pentru a asigura o mobilitate personală, în cel mai înalt grad posibil de independentă a persoanelor cu dizabilități, inclusiv prin:

- Facilitarea mobilității persoanelor cu dizabilități în modul și în momentul ales de acestea și la un cost accesibil;
- Facilitarea accesului persoanelor cu dizabilități la mijloace, dispozitive de mobilitate, tehnologii de asistare și forme active de asistență și de intermediere de calitate, inclusiv prin punerea acestora la dispoziția lor, la un cost accesibil;
- Furnizarea de formare pentru dezvoltarea de abilități de mobilitate a persoanelor cu dizabilități și pentru personalul specializat care lucrează cu persoanele cu dizabilități;
- Încurajarea entităților care produc dispozitive de sprijin pentru mobilitate, dispozitive și tehnologii de asistare, să țină cont de toate aspectele legate de mobilitatea persoanelor cu dizabilități.

Articolul 21: Libertatea de expresie și opinie și accesul la informație

Statele Părți vor lua toate măsurile adecvate pentru a se asigura că persoanele cu dizabilități își pot exercita dreptul la libertatea de expresie și opinie, inclusiv libertatea de a căuta, primi și împărtăși informații și idei, în condiții de egalitate cu ceilalți, prin toate formele de comunicare alese de ele, după cum sunt definite în articolul 2 din prezenta Convenție, inclusiv prin:

- Furnizarea informațiilor destinate publicului larg, către persoanele cu dizabilități, în formate accesibile și cu tehnologii adecvate diverselor tipuri de dizabilități, la timp și fără cost suplimentar;
- Acceptarea și facilitarea, în relațiile oficiale, a utilizării limbajelor mimico-gestuale, scrierii Braille, comunicării augmentative și alternative și a tuturor celorlalte mijloace, moduri și formate de comunicare accesibile, în funcție de opțiunea proprie;
- Determinarea organismelor private care furnizează servicii către publicul larg, inclusiv prin intermediul Internetului, să furnizeze informații și servicii în formate accesibile și ușor de utilizat pentru persoanele cu dizabilități;
- Încurajarea mass-media, inclusiv a furnizorilor de informații prin Internet, să-și facă serviciile accesibile pentru persoanele cu dizabilități;
- Recunoașterea și promovarea limbajelor mimico-gestuale.

Articolul 22: Dreptul la viață personală

1. Nicio persoană cu dizabilități, indiferent de locul sau tipul de reședință, nu va fi supusă intruziunii arbitrare sau nelegale în viața personală, familia, căminul sau corespondența sa, sau în alte tipuri de comunicare ori atacurilor ilegale la onoarea și reputația sa. Persoanele cu dizabilități au dreptul la protecția legii împotriva unor asemenea intruziuni sau atacuri.

2. Statele Părți vor proteja confidențialitatea informațiilor referitoare la datele personale, medicale și de

reabilitare ale persoanelor cu dizabilități, în condiții de egalitate cu ceilalți.

Articolul 23: Respectul pentru cămin și familie

1. Statele Părți vor lua măsuri eficiente și adecvate pentru a elimina discriminarea împotriva persoanelor cu dizabilități în toate chestiunile referitoare la căsătorie, familie, statutul de părinte și relațiile interpersonale, în condiții de egalitate cu ceilalți, astfel încât să asigure:

- (a) Recunoașterea dreptului tuturor persoanelor cu dizabilități care sunt la vârsta căsătoriei de a întemeia o familie în baza consimțământului liber și deplin al viitorilor soți;
- (b) Recunoașterea dreptului persoanelor cu dizabilități de a decide liber și responsabil asupra numărului de copii și a intervalului dintre nașteri și dreptului de a avea acces la informații corespunzătoare vârstei, la educație referitoare la reproducere și planificare familială și la mijloacele necesare care le oferă posibilitatea de a-și exercita aceste drepturi;
- (c) Persoanele cu dizabilități, inclusiv copiii, își controlează fertilitatea în condiții de egalitate cu ceilalți.

2. Statele Părți vor asigura respectarea drepturilor și responsabilităților persoanelor cu dizabilități, în legătură cu tutela, custodia, curatela, adopția copiilor sau altele asemenea, atunci când aceste concepte există în legislația națională; în toate cazurile va avea prioritate interesul superior al copilului. Statele Părți vor acorda asistență adecvată persoanelor cu dizabilități în îndeplinirea responsabilităților care le revin în creșterea copiilor lor.

3. Statele Părți vor asigura copiilor cu dizabilități drepturi egale în viața de familie. În vederea exercitării acestor drepturi și pentru a preveni ascunderea, abandonarea, neglijarea și segregarea copiilor cu dizabilități, Statele Părți se vor angaja să furnizeze din timp informații complete, servicii și asistență copiilor cu dizabilități și familiilor acestora.

4. Statele Părți se vor asigura că un copil nu va fi separat de părinții lui împotriva voinței sale, exceptând cazul în care autoritățile competente, în urma unui control judiciar stabilesc, în conformitate cu legea și procedurile în vigoare, că această separare este necesară în interesul superior al copilului. Copilul nu va fi separat în nici un caz de părinți pe criterii de dizabilitate, fie a copilului, fie a unuia sau ambilor părinți.

5. Atunci când familia restrânsă nu poate îngriji un copil cu dizabilități, Statele Părți vor depune toate eforturile pentru a asigura îngrijirea alternativă în cadrul familiei largite și, în cazul în care aceasta nu este posibilă, în cadrul comunității, într-un mediu de tip familial.

Articolul 24: Educația

1. Statele Părți recunosc dreptul persoanelor cu dizabilități la educație. În vederea realizării acestui drept,

fără discriminare și cu respectarea principiului egalității de șanse, Statele Părți vor asigura un sistem educațional incluziv la toate nivelurile, precum și formarea continuă, îndreptată spre:

- (a) Dezvoltarea pe deplin a potențialului uman, a simțului demnității și a propriei valori, consolidarea respectului pentru drepturile și libertățile fundamentale ale omului și pentru diversitatea umană;
- (b) Dezvoltarea personalității, talentelor și creativității proprii persoanelor cu dizabilități, precum și a abilităților lor mentale și fizice, la potențial maxim;
- (c) A da posibilitatea persoanelor cu dizabilități să participe efectiv la o societate liberă.

2. În îndeplinirea acestui drept, Statele Părți se vor asigura că:

- (a) Persoanele cu dizabilități nu sunt excluse din sistemul educațional pe criterii de dizabilitate, iar copiii cu dizabilități nu sunt excluși din învățământul primar gratuit și obligatoriu sau din învățământul secundar din cauza dizabilității;
- (b) Persoanele cu dizabilități au acces la învățământ primar incluziv, de calitate și gratuit și la învățământ secundar, în condiții de egalitate cu ceilalți, în comunitățile în care trăiesc;
- (c) Se asigură adaptarea rezonabilă a condițiilor la nevoile individuale;
- (d) Persoanele cu dizabilități primesc sprijinul necesar, în cadrul sistemului educațional, pentru a li se facilita o educație efectivă;
- (e) Se iau măsuri eficiente de sprijin individualizat în amenajarea mediului care să maximizeze progresul școlar și socializarea în conformitate cu obiectivul de integrare deplină.

3. Statele Părți vor asigura persoanelor cu dizabilități posibilitatea de a-și dezvolta competențe care să le faciliteze participarea deplină și egală la procesul de învățământ și ca membri ai comunității. În acest scop, Statele Părți vor lua măsurile adecvate, inclusiv prin:

- (a) Facilitarea învățării caracterelor Braille, a sistemelor alternative de scriere, a mijloacelor augmentative și alternative, a mijloacelor și formelor de comunicare și orientare și a aptitudinilor de mobilitate precum și facilitarea sprijinului și îndrumării între persoanele cu aceleași probleme;
- (b) Facilitarea învățării limbajului mimico-gestual și promovarea identității lingvistice a persoanelor cu deficiențe de auz;
- (c) Asigurarea educației persoanelor și mai ales a copiilor, care sunt nevăzători, surzi sau cu surdocecitate, prin cele mai adecvate și individualizate limbaje, căi și modalități, precum și în medii care să le favorizeze o maximă dezvoltare școlară și socială.

4. Pentru a sprijini exercitarea acestui drept, Statele Părți vor lua măsurile adecvate pentru angajarea de

profesori, inclusiv profesori cu dizabilități, calificați în limbajul mimico-gestual și/sau Braille, și pentru formarea profesioniștilor și personalului care lucrează la toate nivelurile educaționale. O astfel de formare va presupune cunoașterea problematicei dizabilității și utilizarea modalităților, mijloacelor și formatelor augmentative și alternative adecvate de comunicare, a tehnicilor și materialelor educaționale potrivite pentru susținerea persoanelor cu dizabilități.

5. Statele Părți se vor asigura că persoanele cu dizabilități pot avea acces la învățământ superior, formare vocațională, educație pentru adulți și formare continuă, fără discriminare și în condiții de egalitate cu ceilalți. În acest scop, Statele Părți se vor asigura că persoanelor cu dizabilități li se oferă adaptări adecvate.

Articolul 25: Sănătatea

Statele Părți recunosc faptul că persoanele cu dizabilități au dreptul să se bucure de cea mai bună stare de sănătate, fără discriminare pe criterii de dizabilitate. Statele Părți vor lua toate măsurile adecvate pentru a asigura accesul persoanelor cu dizabilități la serviciile de sănătate care acordă atenție problemelor specifice de gen, inclusiv refacerea stării de sănătate. În special, Statele Părți vor:

- (a) Furniza persoanelor cu dizabilități aceeași gamă de servicii, la același nivel de calitate și standard de îngrijire și programe medicale gratuite ori la prețuri accesibile, precum cele furnizate celorlalte persoane, inclusiv în domeniul sănătății sexuale și reproductive și al programelor publice de sănătate pentru populație;
- (b) Furniza acele servicii de sănătate specifice, necesare persoanelor cu dizabilități, inclusiv servicii adecvate de diagnosticare și de intervenție timpurie și servicii menite să prevină riscul apariției altor dizabilități, inclusiv în rândul copiilor și persoanelor vârstnice;
- (c) Furniza aceste servicii de sănătate cât mai aproape posibil de comunitățile în care trăiesc aceste persoane, inclusiv în mediul rural;
- (d) Solicita profesioniștilor din domeniul medical să furnizeze persoanelor cu dizabilități îngrijire de aceeași calitate ca și celorlalți, inclusiv pe baza consimțământului conștient și liber exprimat, printre altele, prin creșterea gradului de conștientizare privind drepturile omului, demnitatea, autonomia și nevoile persoanelor cu dizabilități, prin instruire și prin promovarea de standarde etice în domeniul serviciilor de sănătate publice și private;
- (e) Interzice discriminarea persoanelor cu dizabilități în ceea ce privește dreptul la asigurare de sănătate sau de viață, în cazul în care legislația națională permite acest lucru, accesul la acest tip de asigurări realizându-se într-o manieră corectă și adecvată;

- (f) Împiedica orice refuz discriminator de acordare a îngrijirilor de sănătate ori a serviciilor medicale sau a unor alimente ori lichide pe criterii de dizabilitate.

Articolul 26: Abilitare și reabilitare

1. Statele Părți vor lua măsurile eficiente și adecvate, inclusiv prin sprijinul reciproc între persoane cu aceleași probleme, pentru a permite persoanelor cu dizabilități să obțină și să-și mențină maximum de autonomie, să-și dezvolte pe deplin potențialul fizic, mintal, social și profesional și să realizeze o deplină integrare și participare în toate aspectele vieții. În acest scop, Statele Părți vor organiza, consolida și extinde servicii și programe de abilitare și reabilitare complexe, în special în domeniul sănătății, încadrării în muncă, educației și serviciilor sociale, astfel încât aceste servicii și programe:

- (a) Să înceapă, într-un stadiu cât mai de timpuriu posibil, și să se bazeze pe evaluarea multidisciplinară a nevoilor și abilităților individuale.
- (b) Să sprijine participarea și integrarea în comunitate și în toate aspectele societății, pe baza liberului consimțământ și să fie disponibile cât mai aproape posibil de comunitatea în care trăiesc, inclusiv în mediul rural.
2. Statele Părți vor promova dezvoltarea formării inițiale și continue pentru profesioniștii și personalul care lucrează în serviciile de abilitare și reabilitare.
3. Statele Părți vor promova oferta, cunoașterea și utilizarea echipamentelor și tehnologiilor concepute pentru persoanele cu dizabilități, care vizează abilitarea și reabilitarea lor.

Articolul 27: Munca și încadrarea în muncă

1. Statele Părți recunosc dreptul persoanelor cu dizabilități de a munci în condiții de egalitate cu ceilalți; aceasta include dreptul la oportunitatea de a-și câștiga existența prin exercitarea unei activități liber alese sau acceptate pe piața muncii, într-un mediu de lucru deschis, incluziv și accesibil persoanelor cu dizabilități. Statele Părți vor proteja și promova dreptul la muncă, inclusiv pentru cei care dobândesc o dizabilitate pe durata angajării, prin luarea de măsuri adecvate, inclusiv de ordin legislativ, pentru ca, printre altele:

- (a) Să interzică discriminarea pe criterii de dizabilitate referitoare la toate aspectele și formele de încadrare în muncă, inclusiv la condițiile de recrutare, plasare, angajare și menținere în muncă, la progresul în carieră și la condiții de sănătate și securitate la locul de muncă;
- (b) Să protejeze drepturile persoanelor cu dizabilități, în condiții de egalitate cu ceilalți, din punct de vedere al condițiilor corecte și favorabile de muncă, inclusiv al oportunităților și remunerației egale pentru muncă egală, al condițiilor de

sănătate și securitate la locul de muncă, al protecției împotriva hărțuirii și prin reglementarea conflictelor;

- (c) Să se asigure că persoanele cu dizabilități sunt capabile să-și exercite dreptul la muncă și drepturile sindicale în condiții de egalitate cu ceilalți;
- (d) Să permită persoanelor cu dizabilități accesul efectiv la programele generale de orientare tehnică și vocațională, la servicii de plasare și formare profesională continuă;
- (e) Să promoveze, pe piața muncii, oportunitățile de angajare și de progres în carieră pentru persoanele cu dizabilități și să ofere asistență în căutarea, obținerea și menținerea unui loc de muncă, inclusiv pentru revenirea la locul de muncă.
- (f) Să promoveze oportunitățile pentru activități independente, dezvoltarea spiritului antreprenorial, dezvoltarea de cooperative și începerea unei afaceri proprii;
- (g) Să angajeze persoane cu dizabilități în sectorul public;
- (h) Să promoveze angajarea persoanelor cu dizabilități în sectorul privat prin politici și măsuri adecvate, care să includă programe de acțiune pozitive, stimulente și alte măsuri;
- (i) Să se asigure oferirea unor adaptări adecvate persoanelor cu dizabilități, la locul de muncă;
- (j) Să încurajeze obținerea, de către persoanele cu dizabilități, a unei experiențe în muncă, pe piața liberă a forței de muncă;
- (k) Să promoveze reabilitarea vocațională și profesională, menținerea locului de muncă și programele de reintegrare profesională pentru persoanele cu dizabilități.

2. Statele Părți se vor asigura că persoanele cu dizabilități nu sunt ținute în sclavie sau servitute și sunt protejate, în condiții de egalitate cu ceilalți, împotriva muncii forțate sau obligatorii.

Articolul 28: Standarde de viață și de protecție socială adecvate

1. Statele Părți recunosc dreptul persoanelor cu dizabilități la un standard adecvat de viață pentru ele și familiile lor, inclusiv la alimentație, îmbrăcăminte și locuință adecvate și la îmbunătățirea continuă a condițiilor de trai și vor lua măsurile adecvate pentru a proteja și promova exercitarea acestui drept fără discriminare pe criterii de dizabilitate.

2. Statele Părți recunosc dreptul persoanelor cu dizabilități la protecție socială și posibilitatea de a se bucura de acest drept fără discriminare pe criterii de dizabilitate și vor lua măsurile adecvate pentru a proteja și promova respectarea acestui drept, inclusiv măsuri pentru:

- (a) A asigura accesul egal al persoanelor cu dizabilități la servicii de apă potabilă și a asigura accesul la servicii adecvate și accesibile ca preț, la dispo-

zitive și alte tipuri de asistență pentru nevoile aferente dizabilității;

- (b) A asigura accesul persoanelor cu dizabilități, în special al femeilor, fetelor și al persoanelor vârstnice cu dizabilități, la programe de protecție socială și de diminuare a sărăciei;
- (c) A asigura accesul persoanelor cu dizabilități și al familiilor lor care trăiesc în sărăcie, la asistență financiară din partea statului, pentru cheltuieli legate de dizabilități, inclusiv formare, consiliere, asistență financiară și servicii de îngrijire temporară adecvate;
- (d) A asigura accesul persoanelor cu dizabilități la programele publice de locuințe;
- (e) A asigura accesul egal al persoanelor cu dizabilități la programele de pensionare și la beneficiile aferente.

Articolul 29: Participarea la viața politică și publică

Statele Părți vor garanta persoanelor cu dizabilități drepturi politice și posibilitatea de a beneficia de acestea, în condiții de egalitate cu alții, și se angajează:

- (a) Să se asigure că persoanele cu dizabilități pot participa efectiv și deplin la viața politică și publică, în condiții de egalitate cu ceilalți, în mod direct sau prin reprezentanți liber aleși, precum și dreptul și oportunitatea de a vota și de a fi alese, printre altele, prin:
 - (i) Asigurarea de proceduri, facilități și materiale de vot adecvate, accesibile și ușor de înțeles și utilizat;
 - (ii) Protejarea dreptului persoanelor cu dizabilități de a vota prin vot secret la alegerile și referendumurile publice, fără intimidare, de a candida la alegeri, de a deține efectiv un mandat ales și de a îndeplini orice funcție publică, la orice nivel guvernamental, facilitând utilizarea tehnologiilor noi și de asistare, acolo unde este cazul;
 - (iii) Garantarea exprimării libere a voinței persoanelor cu dizabilități ca electori și în acest scop, dacă este cazul, la solicitarea acestora, să permită asistarea la vot de către o persoană la alegerea lor;
- (b) Să promoveze activ un mediu în care persoanele cu dizabilități pot participa efectiv și pe deplin la administrarea afacerilor publice, fără discriminare și în condiții de egalitate cu ceilalți și să încurajeze participarea lor la afacerile publice, inclusiv:
 - (i) Să activeze în cadrul organizațiilor neguvernamentale și asociațiilor care se ocupă de viața publică și politică a țării și la activitățile și administrarea partidelor politice;
 - (ii) Să formeze și să adere la organizații ale persoanelor cu dizabilități pentru a le reprezenta

pe acestea din urmă la nivel internațional, național, regional și local.

Articolul 30: Participarea la viața culturală, activități recreative, timp liber și sport

1. Statele Părți recunosc dreptul persoanelor cu dizabilități de a participa, în condiții de egalitate cu ceilalți, la viața culturală și vor lua toate măsurile adecvate pentru a se asigura că persoanele cu dizabilități:

- (a) Beneficiază de acces la materialele culturale în formate accesibile;
- (b) Beneficiază de acces la programe de televiziune, filme, teatre și alte activități culturale, în formate accesibile;
- (c) Beneficiază de acces în locurile destinate reprezentațiilor sau serviciilor culturale, cum ar fi teatre, muzee, cinematografe, biblioteci și servicii turistice și, pe cât posibil, beneficiază de acces la monumente și situri de importanță culturală națională.

2. Statele Părți vor lua măsurile corespunzătoare pentru a da posibilitatea persoanelor cu dizabilități să-și dezvolte și să-și utilizeze potențialul creator, artistic și intelectual, nu numai în beneficiul propriu, ci și în cel al societății.

3. Statele Părți vor lua toate măsurile corespunzătoare, în conformitate cu legislația internațională, pentru a se asigura că legile care protejează drepturile de proprietate intelectuală nu constituie o barieră nerezonabilă sau discriminatorie pentru accesul persoanelor cu dizabilități la produsele culturale.

4. Persoanele cu dizabilități au dreptul, în condiții de egalitate cu ceilalți, la recunoașterea și susținerea identității lor culturale și lingvistice specifice, inclusiv a limbajelor mimico-gestuale și culturii persoanelor cu deficiențe de auz.

5. Pentru ca persoanele cu dizabilități să poată participa, în condiții de egalitate cu ceilalți, la activități recreative, de timp liber și sportive, Statele Părți vor lua măsurile corespunzătoare pentru:

- (a) A încuraja și promova participarea, cât de mult posibil, a persoanelor cu dizabilități la desfășurarea de activități sportive de masă, la toate nivelurile;
- (b) A se asigura că persoanele cu dizabilități au posibilitatea de a organiza, desfășura și participa la activități sportive și recreative specifice dizabilității și, în acest scop, să încurajeze accesul, în condiții de egalitate cu ceilalți, la instruire, antrenament și resurse corespunzătoare;
- (c) A se asigura că persoanele cu dizabilități au acces la locurile unde se desfășoară activități sportive, recreative și turistice;
- (d) A asigura accesul și participarea copiilor cu dizabilități, în condiții de egalitate cu ceilalți, la joacă, activități recreative, de timp liber și sportive, inclusiv la activitățile din sistemul școlar;

- (e) A se asigura că persoanele cu dizabilități au acces la serviciile furnizate de cei implicați în organizarea activităților recreative, turistice, de timp liber și sportive.

Articolul 31: Statistici și colectarea datelor

1. Statele Părți se angajează să colecteze informațiile corespunzătoare, inclusiv date statistice și de cercetare, pentru a avea posibilitatea să formuleze și să implementeze politici care să conducă la intrarea în vigoare a prezentei Convenții. Procesul de colectare și stocare a acestor informații se va:

- (a) Conformă măsurilor de protecție stabilite de lege, inclusiv de legislația referitoare la protecția datelor, pentru a asigura confidențialitatea și respectarea anonimatului persoanelor cu dizabilități;
- (b) Conformă normelor internaționale acceptate, de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și principiilor etice referitoare la colectarea și utilizarea statisticilor.

2. Informațiile colectate conform acestui articol vor fi sortate și furnizate în funcție de necesități și vor fi utilizate pentru a ajuta la evaluarea implementării obligațiilor Statelor Părți care decurg din prezenta Convenție și la identificarea și rezolvarea barierelor cu care se confruntă persoanele cu dizabilități în exercitarea drepturilor lor.

3. Statele Părți își vor asuma responsabilitatea pentru diseminarea acestor statistici și vor asigura accesibilitatea acestora în aceeași măsură pentru persoanele cu dizabilități ca și pentru alte persoane.

Articolul 32: Cooperarea internațională

1. Statele Părți recunosc importanța cooperării internaționale și a promovării acesteia în susținerea eforturilor pentru îndeplinirea scopului și obiectivelor prezentei Convenții și vor lua toate măsurile corespunzătoare și eficiente în această privință, între State și în cadrul acestora și, dacă este cazul, în parteneriat cu organizații internaționale și regionale relevante și cu societatea civilă, în special cu organizații ale persoanelor cu dizabilități. Aceste măsuri pot include, printre altele:

- (a) Asigurarea unei cooperări internaționale care include programele de dezvoltare internațională, inclusiv și accesibilă persoanelor cu dizabilități;
- (b) Facilitarea și sprijinul pentru dezvoltarea capacității instituționale, inclusiv prin schimbul și diseminarea de informații, experiențe, programe de formare și de bune practici;
- (c) Facilitarea cooperării în cercetare și accesul la cunoștințe științifice și tehnice;
- (d) Furnizarea de asistență tehnică și economică, după caz, inclusiv prin facilitarea accesului la tehnologie de asistare și schimburile în acest domeniu, precum și prin transfer de tehnologie.

2. Prevederile prezentului articol nu aduc prejudiciu obligativității ca fiecare Stat Parte să-și îndeplinească obligațiile ce decurg din prezenta Convenție.

Articolul 33: Implementarea și monitorizarea națională

1. Potrivit sistemului lor de organizare, Statele Părți vor desemna unul sau mai multe puncte de contact în cadrul guvernului pentru probleme referitoare la implementarea prezentei Convenții și vor acorda atenția cuvenită stabilirii sau desemnării unui mecanism de coordonare în cadrul guvernului pentru a facilita măsurile aferente, în diferite sectoare și la diferite niveluri.

2. Statele Părți, în conformitate cu propriile sisteme juridice și administrative, își vor menține, consolida, desemna sau stabili fiecare un cadru care să includă unul sau mai multe mecanisme independente, după cum este cazul, pentru a promova, proteja și monitoriza implementarea prezentei Convenții. La desemnarea sau stabilirea unui asemenea mecanism, Statele Părți vor ține cont de principiile referitoare la statutul și funcționarea instituțiilor naționale pentru protecția și promovarea drepturilor omului.

3. Societatea civilă, în special persoanele cu dizabilități și organizațiile care le reprezintă, vor fi implicate și vor participa pe deplin la procesul de monitorizare.

Articolul 34: Comitetul pentru drepturile persoanelor cu dizabilități

1. Se va constitui un Comitet pentru drepturile persoanelor cu dizabilități (numit în continuare „Comitetul”), care va îndeplini funcțiile prevăzute în continuare.

2. Comitetul va fi alcătuit, în momentul intrării în vigoare a prezentei Convenții, din doisprezece experți. După alte șaiszeci de ratificări sau aderări la Convenție, numărul membrilor în Comitet va crește cu șase membri, atingând un număr maxim de optsprezece membri.

3. Membrii Comitetului vor acționa în nume propriu și vor avea o înaltă ținută morală, competență și experiență recunoscute în domeniul prezentei Convenții. La nominalizarea candidaților lor, Statele Părți sunt invitate să țină cont de prevederea stabilită în articolul 4.3 din prezenta Convenție.

4. Membrii Comitetului vor fi aleși de Statele Părți, acordând atenție distribuției geografice echitabile, reprezentării diferitelor forme de civilizație și a principalelor sisteme juridice, reprezentării echilibrate pe criterii de sex și a participării experților cu dizabilități.

5. Membrii Comitetului vor fi aleși prin vot secret dintr-o listă de persoane nominalizate de Statele Părți dintre cetățenii lor, în reuniuni ale Conferinței Statelor Părți. La acele reuniuni, pentru care este necesar un cvorum de două treimi din Statele Părți, persoanele alese în Comitet vor fi cele care obțin cel mai mare nu-

măr de voturi și majoritatea absolută din voturile reprezentanților Statelor Părți prezente care își exercită dreptul de vot.

6. Procesul inițial de alegere se va ține nu mai târziu de șase luni după data intrării în vigoare a prezentei Convenții. Cu cel puțin patru luni înainte de data fiecărei alegeri, Secretarul General al Națiunilor Unite va transmite o scrisoare Statelor Părți invitându-le să depună nominalizările în termen de două luni. Secretarul General va întocmi ulterior o listă în ordine alfabetică a tuturor persoanelor nominalizate astfel, indicând Statele Părți care le-au nominalizat și pe care o va înainta Statelor Părți la prezenta Convenție.

7. Membrii Comitetului vor fi aleși pentru un mandat de patru ani. Aceștia vor putea fi realeși o singură dată. Totuși, mandatul a șase dintre membrii aleși la prima alegere va expira la sfârșitul unei perioade de doi ani; imediat după prima alegere, numele acestor șase membri se vor alege prin tragere la sorți de către președintele adunării la care se face referire în paragraful 5 al prezentului articol.

8. Alegerea a șase membri suplimentari ai Comitetului se va desfășura cu ocazia alegerilor periodice, conform prevederilor relevante ale prezentului articol.

9. Dacă un membru al Comitetului decedează, demisionează sau declară că din orice altă cauză nu își mai poate îndeplini îndatoririle, Statul Parte care l-a nominalizat pe acel membru va numi un alt expert care are calificările și îndeplinește cerințele prevăzute în prevederile relevante din prezentul articol pentru restul mandatului.

10. Comitetul își va stabili propriile reguli de procedură.

11. Secretarul General al Națiunilor Unite va asigura personalul și facilitățile necesare pentru îndeplinirea eficientă a funcțiilor Comitetului conform prezentei Convenții și va convoca prima reuniune a acestuia.

12. Cu aprobarea Adunării Generale, membrii Comitetului constituit conform prezentei Convenții vor primi indemnizații din resursele Națiunilor Unite, în termenii și condițiile pe care le va hotărî Adunarea, ținând cont de importanța responsabilităților Comitetului.

13. Membrii Comitetului vor avea dreptul la facilitățile, privilegiile și imunitățile experților în misiune pentru Națiunile Unite, după cum s-a stabilit în secțiunile specifice ale Convenției privind privilegiile și imunitățile Națiunilor Unite.

Articolul 35: Rapoartele Statelor Părți

1. Fiecare Stat Parte va prezenta Comitetului, prin Secretarul General al Națiunilor Unite, un raport cuprinzător asupra măsurilor luate pentru punerea în aplicare a obligațiilor ce îi revin în conformitate cu prezenta Convenție și asupra progresului făcut în acea privință, în termen de doi ani după intrarea în vigoare a prezentei Convenții pentru Statul Parte respectiv.

2. După aceea, Statele Părți vor prezenta rapoarte ulterioare cel puțin la fiecare patru ani și apoi ori de câte ori solicită Comitetul.

3. Comitetul va stabili liniile directoare aplicabile pentru conținutul raportului.

4. Nu este necesar ca Statul Parte care a prezentat un raport inițial Comitetului să repete în rapoartele sale ulterioare informațiile furnizate anterior. Când întocmesc rapoartele pentru Comitet, Statele Părți sunt invitate să considere raportarea ca un proces deschis și transparent și să acorde importanța necesară prevederilor art. 4.3. al prezentei Convenții.

5. Rapoartele pot evidenția factorii și dificultățile care afectează gradul de îndeplinire a obligațiilor în condițiile prezentei Convenții.

Articolul 36: Analiza rapoartelor

1. Fiecare raport va fi analizat de Comitet care va transmite sugestiile și recomandările generale pe care le consideră adecvate și le va înainta Statului Parte respectiv. Statul Parte poate răspunde Comitetului cu orice informație pe care o consideră necesară. Comitetul poate solicita Statelor Părți informații suplimentare relevante pentru implementarea prezentei Convenții.

2. Dacă un Stat Parte a înregistrat o întârziere semnificativă în depunerea unui raport, Comitetul poate notifica Statul Parte respectiv despre necesitatea de a examina implementarea prezentei Convenții în acel Stat Parte, în baza informațiilor întemeiate aflate la dispoziția Comitetului, dacă raportul respectiv nu este depus în termen de trei luni de la notificare. Comitetul va invita Statul Parte respectiv să participe la o astfel de examinare. În cazul în care Statul Parte răspunde prin transmiterea raportului, se vor aplica prevederile din alineatul 1 al prezentului articol.

3. Secretarul General al Națiunilor Unite va pune rapoartele la dispoziția tuturor Statelor Părți.

4. Statele Părți vor supune rapoartele dezbaterii publice, fiecare în țara sa, și vor facilita accesul la sugestiile și recomandările generale legate de respectivele rapoarte.

5. Comitetul va transmite, dacă va considera necesar, agențiilor specializate, fondurilor și programelor Națiunilor Unite și altor organisme competente rapoarte ale Statelor Părți pentru a soluționa o cerere sau o nevoie de consiliere sau asistență tehnică cuprinsă în aceste rapoarte, împreună cu observațiile și recomandările Comitetului asupra acelor solicitări, dacă există.

Articolul 37: Cooperarea între Statele Părți și Comitet

1. Fiecare Stat Parte va coopera cu Comitetul și îi va asista pe membrii acestuia în îndeplinirea mandatului lor.

2. În relația sa cu Statele Părți, Comitetul va acorda atenția cuvenită modurilor și mijloacelor de creștere a capacităților naționale de implementare a prezentei Convenții, inclusiv prin cooperare internațională.

Articolul 38: Relația Comitetului cu alte organisme

Pentru a promova implementarea eficientă a prezentei Convenții și pentru a încuraja cooperarea internațională în domeniul acoperit de prezenta Convenție:

- (a) Agențiile specializate și alte organisme ale Națiunilor Unite vor avea dreptul să fie reprezentate la analiza implementării prevederilor din prezenta Convenție, conform mandatului lor. Comitetul poate invita agenții specializate și alte organisme competente, în măsura în care consideră necesar, să furnizeze expertiză referitoare la implementarea Convenției în domenii care intră în aria de competență a mandatului lor. Comitetul poate invita agenții specializate și alte organisme ale Națiunilor Unite să depună rapoarte referitoare la implementarea Convenției în domenii care intră în obiectul lor de activitate;
- (b) În îndeplinirea mandatului, Comitetul va consulta, dacă este cazul, alte organisme relevante constituite prin tratate internaționale privind drepturile omului, pentru a asigura concordanța dintre liniile directoare de raportare, sugestiile și recomandările generale și pentru a evita duplicarea și suprapunerea în îndeplinirea funcțiilor acestora.

Articolul 39: Raportul Comitetului

Comitetul va raporta la fiecare doi ani Adunării Generale și Consiliului Economic și Social despre activitățile sale și poate face sugestii și recomandări generale în baza examinării rapoartelor și informațiilor primite de la Statele Părți. Astfel de sugestii și recomandări generale vor fi incluse în raportul Comitetului împreună cu comentariile Statelor Părți, dacă ele există.

Articolul 40: Conferința Statelor Părți

1. Statele Părți se vor întâlni periodic în cadrul unei Conferințe a Statelor Părți pentru a analiza orice problemă referitoare la implementarea prezentei Convenții.

2. Nu mai târziu de șase luni după intrarea în vigoare a prezentei Convenții, Conferința Statelor Părți va fi convocată de către Secretarul General al Națiunilor Unite. Reuniunile ulterioare vor fi convocate de către Secretarul General al Națiunilor Unite bianual sau la decizia Conferinței Statelor Părți.

Articolul 41: Depozitar

Secretarul General al Națiunilor Unite va fi depozitarul prezentei Convenții.

Articolul 42: Semnarea

Prezenta Convenție va fi deschisă pentru semnare tuturor Statelor și organizațiilor de integrare regională, la sediul Națiunilor Unite din New York, începând cu data de 30 martie 2007.

Articolul 43: Consimțământul

Prezenta Convenție va face obiectul ratificării de către Statele semnatare și al confirmării oficiale de către organizațiile de integrare regională semnatare. Ea va fi deschisă pentru aderarea oricărui Stat sau organizație de integrare regională care nu a semnat Convenția.

Articolul 44: Organizațiile de integrare regională

1. „Organizația de integrare regională” va însemna o organizație formată din statele suverane ale unei anumite regiuni, căreia statele membre i-au transferat competența în legătură cu aspectele reglementate de această Convenție. Organizațiile de acest tip vor declara în instrumentele lor de confirmare oficială sau de aderare în ce măsură au competență privind aspectele reglementate de prezenta Convenție. Ulterior, ele îl vor informa pe depozitar despre orice modificare substanțială intervenită în aria lor de competență.

2. Referințele la „Statele Părți” în prezenta Convenție se vor aplica acestor organizații, în limita competenței acestora.

3. Nici un instrument depus de o organizație de integrare regională nu va fi luat în considerare în aplicarea articolului 45, alineatul 1 și al articolului 47, alineatele 2 și 3 ale prezentei Convenții.

4. Organizațiile de integrare regională, pe aspecte care intră în domeniul lor de competență, își pot exercita dreptul de vot în cadrul Conferinței Statelor Părți, având un număr de voturi egal cu numărul de State membre care sunt părți la prezenta Convenție. O astfel de organizație nu își va exercita dreptul de vot dacă oricare dintre Statele ei membre își exercită acest drept, și invers.

Articolul 45: Intrarea în vigoare

1. Prezenta Convenție va intra în vigoare în a 30-a zi după depunerea celui de-al 20-lea instrument de ratificare sau de aderare.

2. Pentru fiecare Stat sau organizație de integrare regională care ratifică, confirmă oficial sau aderă la Convenție după depunerea celui de-al 20-lea astfel de instrument, Convenția va intra în vigoare în a 30-a zi după depunerea propriului instrument de acest tip.

Articolul 46: Rezerve

1. Rezervele, incompatibile cu obiectul și scopul prezentei Convenții, nu vor fi permise.

2. Rezervele pot fi retrase în orice moment.

Articolul 47: Amendamente

1. Orice Stat Parte poate să propună un amendament la prezenta Convenție și să îl depună la Secretarul General al Națiunilor Unite. Secretarul General va comunica Statelor Părți orice amendament propus, cu o cerere de a fi notificat dacă acestea sunt de acord cu organizarea unei conferințe a Statelor Părți în scopul de a analiza și decide asupra propunerilor făcute. În cazul în care, în termen de patru luni de la data unei asemenea comunicări, cel puțin o treime din Statele Părți este de acord cu organizarea unei astfel de conferințe, Secretarul General va organiza conferința sub auspiciile Națiunilor Unite. Orice amendament adoptat de o majoritate de două treimi din numărul Statelor Părți prezente și care își exercită dreptul de vot, va fi înaintat de Secretarul General Adunării Generale pentru aprobare și, ulterior, tuturor Statelor Părți, pentru acceptare.

2. Un amendament adoptat și aprobat conform alineatului 1 al prezentului articol va intra în vigoare în a 30-a zi după ce numărul de instrumente de acceptare depuse atinge două treimi din numărul Statelor Părți la data adoptării amendamentului. Ulterior, amendamentul va intra în vigoare pentru orice Stat Parte în a 30-a zi după depunerea propriului său instrument de acceptare. Un amendament va fi obligatoriu numai pentru acele State Părți care l-au acceptat.

3. Dacă se stabilește astfel de către Conferința Statelor Părți prin consens, un amendament adoptat și aprobat conform alineatului 1 al prezentului articol care se referă exclusiv la articolele 34, 38, 39 și 40 va intra în vigoare pentru toate Statele Părți în a 30-a zi după ce numărul de instrumente de acceptare atinge două treimi din numărul Statelor Părți la data adoptării amendamentului.

Articolul 48: Denunțarea

Un Stat Parte poate denunța prezenta Convenție printr-o notificare adresată Secretarului General al Națiunilor Unite. Denunțarea va deveni efectivă la un an de la data primirii notificării de către Secretarul General.

Articolul 49: Formatul accesibil

Textul prezentei Convenții va fi disponibil în formate accesibile.

Articolul 50: Texte autentice

Textele în arabă, chineză, engleză, franceză, rusă și spaniolă ale prezentei Convenții vor fi egal autentice.

Drept mărturie, subsemnații plenipotențari, fiind autorizați legal în acest scop de propriile Guverne, au semnat prezenta Convenție.

Protocol Opțional la Convenția privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități

Statele Părți la prezentul Protocol au convenit următoarele:

Articolul 1

1. Un Stat Parte la prezentul Protocol („Stat Parte”) recunoaște competența Comitetului pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități („Comitetul”) de a primi și analiza comunicările de la sau în numele indivizilor sau grupurilor de indivizi din jurisdicția acestuia care susțin că sunt victime ale încălcării, de către acel Stat Parte, a prevederilor Convenției.

2. Nu va fi primită de către Comitet nici o comunicare dacă ea se referă la un Stat Parte la Convenție care nu este parte și la prezentul Protocol.

Articolul 2

Comitetul va considera o comunicare inadmisibilă atunci când:

- Comunicarea este anonimă;
- Comunicarea reprezintă un abuz al dreptului de a prezenta asemenea comunicări sau este incompatibilă cu prevederile Convenției;
- Aceeași problemă a fost deja examinată de Comitet sau a fost, ori este în curs de examinare în cadrul altei proceduri internaționale de investigare sau soluționare;
- Nu au fost epuizate toate căile interne de recurs disponibile. Această regulă nu se aplică dacă procedurile de recurs depășesc termene rezonabile sau dacă este puțin probabil să producă o rezolvare efectivă;
- Este în mod evident neîntemeiată sau nu este fundamentată suficient, sau atunci când
- Faptele care sunt obiectul comunicării s-au desfășurat înainte de intrarea în vigoare a prezentului Protocol pentru Statul Parte în cauză, doar dacă acele fapte nu au continuat după acea dată.

Articolul 3

În conformitate cu prevederile articolului 2 din prezentul Protocol, Comitetul va supune atenției Statului Parte orice comunicare care i-a fost înaintată în mod confidențial. În termen de șase luni, Statul respectiv va prezenta Comitetului, în scris, explicații sau declarații de clarificare a problemei și, dacă este cazul, măsurile adoptate de acel Stat pentru remediarea situației.

Articolul 4

1. În orice moment după primirea comunicării și înainte de studierea comunicării pe fond, Comitetul poate transmite Statului Parte în cauză, pentru o analiză

urgentă, o solicitare ca Statul Parte să ia măsurile tranzitorii necesare pentru a evita posibile daune ireparabile aduse victimei sau victimelor presupusei încălcări.

2. Atunci când Comitetul acționează în baza alineatului 1 din acest articol, aceasta nu implică luarea unei decizii asupra admisibilității sau fondului comunicării.

Articolul 5

Comitetul va organiza ședințe cu ușile închise atunci când examinează comunicările în baza prezentului Protocol. După examinarea unei comunicări, Comitetul va înainta sugestiile și recomandările proprii, dacă există, către Statul Parte în cauză și către petent.

Articolul 6

1. În cazul în care Comitetul primește informații de încredere prin care se indică încălcări grave sau sistematice, de către un Stat Parte, ale drepturilor stabilite în Convenție, Comitetul va invita acel Stat Parte să coopereze la examinarea informațiilor și, în acest scop, să prezinte observații referitoare la informațiile în cauză.

2. Ținând cont de orice observații care ar putea fi prezentate de către Statul Parte în cauză, precum și de orice informații de încredere de care dispune, Comitetul poate desemna unul sau mai mulți dintre membrii săi să desfășoare o investigație și să raporteze de urgență Comitetului. Atunci când se justifică și cu aprobarea Statului Parte, investigația poate include o vizită pe teritoriul acestuia.

3. După examinarea constatărilor unei asemenea investigații, Comitetul va transmite aceste constatări Statului Parte în cauză, împreună cu toate observațiile și recomandările.

4. În termen de șase luni de la primirea constatărilor, comentariilor și recomandărilor transmise de către Comitet, Statul Parte în cauză va transmite Comitetului observațiile sale.

5. O astfel de investigație se va desfășura în mod confidențial și se va apela la cooperarea Statului Parte în toate etapele procedurilor.

Articolul 7

1. Comitetul poate invita Statul Parte în cauză să includă în raportul său, în baza articolului 35 din Convenție, detaliile oricărui măsuri luate ca răspuns la o investigație desfășurată conform articolului 6 din prezentul Protocol.

2. Dacă este necesar, după expirarea perioadei de șase luni la care se face referire în articolul 6.4, Comitetul poate invita Statul Parte în cauză pentru a-l informa asupra măsurilor luate ca răspuns la o asemenea investigație.

Articolul 8

La momentul semnării sau ratificării prezentului Protocol sau al aderării la acesta, fiecare Stat Parte poate declara că nu recunoaște competența Comitetului prevăzută în articolele 6 și 7.

Articolul 9

Secretarul General al Națiunilor Unite va fi depozitarul prezentului Protocol.

Articolul 10

Prezentul Protocol va fi deschis pentru semnare tuturor Statelor și organizațiilor de integrare regională semnatare ale Convenției, la sediul Națiunilor Unite din New York, începând cu data de 30 martie 2007.

Articolul 11

Prezentul Protocol va fi supus ratificării de către Statele semnatare ale acestui Protocol, care au ratificat sau care au aderat la Convenție. Acesta va face obiectul confirmării oficiale de către organizațiile de integrare regională semnatare ale acestui Protocol, care au semnat Convenția sau care au aderat la aceasta. Protocolul va fi deschis pentru aderare oricărui Stat sau organizație de integrare regională care a ratificat, confirmat oficial sau a aderat la Convenție și care nu a semnat Protocolul.

Articolul 12

1. „Organizație de integrare regională” va însemna o organizație constituită de statele suverane dintr-o regiune dată, căreia statele membre i-au transferat competența în privința aspectelor reglementate de Convenție și de prezentul Protocol. Asemenea organizații vor declara în instrumentele lor de confirmare oficială sau de aderare, limita ariei de competență referitoare la aspectele reglementate de Convenție și de acest Protocol. Ulterior, ele vor informa depozitarul cu privire la orice modificare semnificativă a ariei lor de competență.

2. Referirile la „Statele Părți” din prezentul Protocol se vor aplica unor astfel de organizații în limitele competenței acestora.

3. Niciun instrument depus de o organizație de integrare regională nu va fi luat în considerare în aplicarea articolului 13, alineatul 1 și al articolului 15, alineatul 2 din prezentul Protocol.

4. Organizațiile de integrare regională, pe aspecte din domeniul lor de competență, își pot exercita dreptul de vot în cadrul reuniunii Statelor Părți, cu un număr de voturi egal cu numărul de State membre care sunt părți la acest Protocol. O astfel de organizație nu-și va exercita dreptul la vot dacă oricare dintre Statele ei membre își exercită acest drept și invers.

Articolul 13

1. Sub rezerva intrării în vigoare a Convenției, prezentul Protocol va intra în vigoare în a 30-a zi după de-

punerea celui de-al 10-lea instrument de ratificare sau de aderare.

2. Pentru fiecare Stat sau organizație de integrare regională care ratifică, confirmă oficial sau aderă la Protocol după depunerea celui de-al 10-lea asemenea instrument, Protocolul va intra în vigoare în a 30-a zi după depunerea instrumentului propriu.

Articolul 14

1. Rezervele incompatibile cu obiectul și scopul prezentului Protocol nu vor fi permise.

2. Rezervele pot fi retrase în orice moment.

Articolul 15

1. Orice Stat Parte poate să propună un amendament la prezentul Protocol și să îl depună la Secretarul General al Națiunilor Unite. Secretarul General va comunica orice amendament propus Statelor Părți, cu o cerere de notificare, dacă acestea sunt de acord cu organizarea unei reuniuni a Statelor Părți în scopul de a analiza și decide asupra propunerilor făcute. În cazul în care în termen de patru luni de la data unei asemenea comunicări, cel puțin o treime din Statele Părți sunt de acord cu organizarea unei asemenea reuniuni, Secretarul General va organiza reuniunea sub auspiciile Națiunilor Unite. Orice amendament adoptat de o majoritate de două treimi din numărul Statelor Părți prezente și care își exercită dreptul de vot, va fi înaintată de către Secretarul General Adunării Generale pentru aprobare și, ulterior, tuturor Statelor Părți pentru acceptare.

2. Un amendament adoptat și aprobat conform alineatului 1 al acestui articol va intra în vigoare în a 30-a zi după ce numărul de instrumente de acceptare depuse atinge două treimi din numărul Statelor Părți la data adoptării amendamentului. Ulterior, amendamentul va intra în vigoare pentru orice Stat Parte în a 30-a zi după depunerea propriului său instrument de acceptare. Un amendament va fi obligatoriu numai pentru acele State Părți care l-au acceptat.

Articolul 16

Un Stat Parte poate denunța prezentul Protocol printr-o notificare în scris către Secretarul General al Națiunilor Unite. Denunțarea va deveni efectivă la un an de la data primirii notificării de către Secretarul General.

Articolul 17

Textul prezentului Protocol va fi disponibil în formate accesibile.

Articolul 18

Textele în arabă, chineză, engleză, franceză, rusă și spaniolă ale prezentului Protocol vor fi egal autentice.

Drept mărturie, subsemnații plenipotențari, fiind autorizați legal în acest scop de propriile Guverne, au semnat prezentul Protocol.